

KÖNYVTÁRI

FIGYELŐ

1978 | 4

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI
ÉS DOKUMENTÁCIÓS TANÁCS
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
és Dokumentációs Tanács,
a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

Szerkesztő bizottság:

Arató Ferenc, Balázs Sándor,
Földi Tamás, Gál Andorné,
Gálné Ballagi Ágnes,
Héberger Károly, Horváth Tibor,
Kováts Zoltán, Kövendi Dénes,
Mohor Jenő, Rózsa György,
Ruzsás Lajosné, Takács Miklós,
Vályi Gábor, Zircz Péter,

Főszerkesztő: Kiss István

Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné

Szerkesztőség:

1827 Budapest VIII., Múzeum u. 3.
Telefon: 134-000/272 m.

Megjelenik kéthavonként

Példányszám: 800

Egyes szám ára: 15,- Ft.

Évi előfizetési díj: 90,- Ft.

Előfizethető:

Népművelési Propaganda Iroda

1442 Budapest 70. Pf. 85.

Csekk számlaszám: 232-90171-0416

Terjeszti a Magyar Posta

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató

Készült az NPI nyomdájában

Felelős vezető: Vymeták Ferenc

6786-78

24. ÉVFOLYAM
1978. 4. SZÁM

ISSN 0023-3773

Index: 26 408

TARTALOM

Az ISDS (International Serials Data System – Időszaki kiadványok adatait nyilvántartó nemzetközi rendszer) (SZILVÁSSY Zoltánné)	349
Szabványosítási feladatok a könyvtár- és tájékoztatásügy területén (KURUC Imréné)	361
A nemzeti könyvtár a szakmai információs rendszerekben (ZIRCZ Péter)	368
Kötelességek gyűjtése a jelen s a jövő számára. A „szükséges” információt hordozó kiadványok típusairól (CSÚRY István)	375

Hazai körkép

Hogyan tovább? Fejlesztési tervek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában (KIRÁLY Lászlóné–SZÓKE Tiborné)	390
Új otthont kapott az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára (HILLER István)	410

Krónika

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának 1976–1977. évi tevékenységéről (FÉNYES Miklós)	423
---	-----

Fórum

Hozzászólások DÚZS János: Az Országos Szakmai Információs Rendszer kidolgozásának első szakaszáról c. cikkéhez (CSENDES Béla, KOVÁTS Zoltán, BILLÉDI Ferencné–DOMOKOS Miklósné)	428
Hozzászólás Arató Ferenc: A pedagógiai információs rendszer időszerű kérdései c. cikkéhez (HÉBERGER Károly)	443

Kitekintés

A párizsi városi könyvtárhálózat fejlesztése (FOGARASSY Miklós)	446
A közkönyvtár Rómában (Francesco BARBERI)	451
Az információkeresés mint próbálgatások útján végbemenő közelítési folyamat (Don R. SWANSON)	455

Szemle

WARD, M.L.: Readers and Library Users (Olvasók és könyvtárhasználók) (Ism.: KAMARÁS István)	459
NYREN, K.: ALA/ISAD Institut on the National Network (Országos bibliográfiai adatcsere-hálózat terve az USA-ban. Beszámoló az Amerikai Könyvtári Egyesület szakmai továbbképző értekezetéről) (Ism.: BALÁZS János)	464
CSERNÚJ, A.I.: Vszeszojuznűj insztitut naucsnoj i tehnicseszkoj informacii: itogi, zadacsi, perszeptivü (A VINITI eredményei, feladatai, perspektívái) (Ism.: FUTALA Tibor).	470
Contents	473
Inhalt	477
Содержание	482

E számunk munkatársai: BALÁZS János (KG-Informatik), BILLÉDI Ferencné (AGROINFORM), CSENDES Béla (KÖTUKI), CSÚRY István (KLTEK, Debrecen), DOMOKOS Miklósné (AGROINFORM), FÉNYES Miklós (Egyetemi Könyvtár, Pécs), FOGARASSY Miklós (KMK), FUTALA Tibor (KM), HÉBERGER Károly (BMEKK), HILLER István (Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára, Sopron), KAMARÁS István (KMK), KIRÁLY Lászlóné (FSzEK), KÖVENDI Dénes (KMK), KOVÁTS Zoltán (VVEKK, Veszprém), KURUC Imréné (Magyar Szabványügyi Hivatal), SZILVÁSSY Zoltánné (OSzK), SZŐKE Tiborné (FSzEK), TAKÁCS Miklós (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely), ZIRCZ Péter (OSzK).

AZ ISDS (INTERNATIONAL SERIALS DATA SYSTEM = IDŐSZAKI KIADVÁNYOK ADATAIT NYILVÁNTARTÓ NEMZETKÖZI RENDSZER)

SZILVÁSSY Zoltánné

A szerző a Magyar Nemzeti ISDS Központ vezetője, a Nemzetközi Központ Igazgató Testületének alelnöke. *(– a szerk.)*

Az UNESCO Főigazgatójához intézett átíratában 1977. december 21-én az Országos Széchényi Könyvtár – a Kulturális Minisztérium előzetes hozzájárulásával – elfogadta az ISDS Nemzetközi Központja alapszabályait s ezáltal hivatalosan is csatlakozott az ISDS rendszerhez. E lépés következményeként az Országos Széchényi Könyvtár keretében működő Magyar Nemzeti ISDS Központ a szóbanforgó nemzetközi információs rendszer „teljes jogú” tagjává vált.

Mi rejlik a fenti szöveg mondanivalójában és mit jelent a magyar tájékoztatásügy szempontjából?

Jelen cikk célja, hogy a hazai és nemzetközi irodalomban nehezen felkutatható és az egyes részletkérdésekkel esetlegesen foglalkozó cikkanyagot összefoglalja, ill. kiegészítse: ezáltal rendszerezett áttekintést nyújtson az ISDS fejlődéséről, működéséről, távlati terveiről, – s végül: megismertesse a hazai könyvtári közösséggel a szocialista országok és Magyarország részvételét a rendszerben, a várható előnyöket, s az ezek kiaknázásával járó felelősség jellegét.

AZ ISDS KIALAKULÁSA – RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az ISDS létrehozásáról az UNESCO égisze alatt 1971-ben rendezett párizsi UNISIST konferencia döntött. (A konferencián 83 állam vett részt kormány szintű küldöttséggel, köztük Magyarország is.)

A konferencia egyhangúlag állást foglalt az UNISIST (egy tájékoztatási világrendszer) megteremtésének szükségessége mellett hangsúlyozva, hogy megvalósításának alapfeltétele az egyes országok kooperációja az emberiség tudományos eredményeinek egyetemés hasznosítása érdekében. Az UNISIST első gyakorlati eredményei közé tartozik az ISDS megszervezése.

Az ISDS létrehozásáról beterveztett javaslatot az UNESCO 16. Közgyűlése (1972) hagyta jóvá, a francia kormány pedig késznek mutatkozott az ISDS Nemzetközi Központ felállítására és működésének anyagi támogatására. Ezt követően az UNESCO főigazgatója 1972. november 6-i körlevelében felhívta a tagállamokat az ISDS-ben való részvételre.

Az ISDS Nemzetközi Központja – egyelőre ideiglenes szerződés alapján – 1972-ben kezdte meg működését Párizsban. A működése alapjául szolgáló végleges egyezményt az UNESCO és a francia kormány 1974 novemberében kötötte meg, a francia parlament 1975 decemberben ratifikálta s így a Nemzetközi Központ (a továbbiakban: NK) hivatalosan 1976 januárban alakult meg. Az alapokmányt¹³ az 1976 októberben összehívott első ISDS Közgyűlés megvitatta, módosítási javaslatokat tett, és így a végleges szöveg a francia kormánnyal való egyeztetés után 1977 szeptemberében jött létre. Az UNESCO főigazgatója 1977 novemberben ezt a véglegesített szöveget küldte meg a tagállamok külügyminisztériumainak – köztük hazánknak is – az alapokmány elfogadása végett.

A RENDSZER CÉLKITŰZÉSE

A rendszer célkitűzése hármias:

1. az időszaki kiadványok (folyóiratok, napi-, hetilapok, évkönyvek, sorozatok stb.) nemzetközi számítógépes nyilvántartásának kiépítése – minden országra, valamennyi tudományterületre kiterjedően, a periodika fogalmát a legszélesebben értelmezve,²⁵
2. a nyilvántartás hozzáférhetővé tétele – minden ország, intézmény és magánszemély számára,
3. nemzetközi együttműködési formák kialakítása, ezen belül:
 - a könyvtárak, tájékoztató szervek, kiadók és nemzetközi szervezetek tevékenységének összehangolása az információcseré érdekében,
 - az időszaki kiadványokat bármilyen formában érintő nemzetközi szabványok kidolgozásának, ill. létrejöttének elősegítése.

A RENDSZER FELÉPÍTÉSE

Az ISDS kétlépcsős szervezet, amely a párizsi NK-ból és a nemzeti (regionális) központokból áll. Az együttműködő hálózat tevékenységének koordinálása a NK feladata.

Az adminisztratív-technikai szervek a következők:

A Közgyűlés funkcióit az Alapszabály 4. -a rögzíti: a Közgyűlés feladata az Igazgató Testület által előterjesztett működési elvek, költségvetési és egyéb kérdések megvitatása és elfogadása, az Igazgató Testület megválasztása. A Közgyűlés kétévenként ülésezik. Mivel összehívásának előfeltétele az UNESCO és a francia kormány közötti egyezmény létrejötte volt, csak 1976 októberében került sor az első Közgyűlés megrendezésére.

Az Igazgató Testület (Governing Board) funkcióit az Alapszabály 5. § -a rögzíti. Az Igazgató Testületnek legfeljebb 10 teljes jogkörű tagja és kb. 3–5 megfigyelői státuszsal rendelkező tagja lehet. Ez utóbbiak között foglalnak helyet a nemzetközi szervezetek képviselői (ICSU, ISO, IFLA, FID). Az Igazgató Testület feladata a rendszer működési és a NK költségvetési kérdéseiben való állásfoglalás, a Közgyűlés elé terjesztendő javaslatok elkészítése, a NK igazgatója által évenként összeállított jelentés felülvizsgálása. Az Igazgató

Testület szükség szerinti gyakorisággal, de legalább évenként egyszer ülésezik. Mivel működésére az első Közgyűlésen történt megválasztása után kerülhetett csak sor, 1973-tól 1975-ig ideiglenes testület látta el a teendőket.

A Műszaki Tanácsadó Bizottság (TAC=Technical Advisory Committee) feladatait az Alapszabály 6.§-a összegezi. A tagok száma nem haladhatja meg a 10 főt. A TAC tagjait a NK igazgatója jelöli ki az UNESCO főigazgatójával egyetértésben, a kinevezéseket az Igazgató Testület hagyja jóvá. A felkért neves szakemberek az időszaki kiadványok vagy a számítógépes információs rendszerek területén dolgoznak és így feladatuk, hogy a NK-ot az ISDS-t érintő szervezési vagy műszaki jellegű kérdésekben támogassák. A TAC évenként legalább egyszer ülésezik. 1972 és 1976 között ideiglenes Műszaki Tanácsadó Bizottság működött, 1977-ben anyagi okokból nem került sor az újonnan megalakított Bizottság összehívására.

MŰKÖDÉSI ELVEK

Az ISDS hálózat. A párizsi NK működése a nemzeti, ill. regionális központokkal való együttműködésen alapszik. A hálózat jelenleg 39 nemzeti és 2 regionális központból áll. A Központok tevékenységének összehangolása érdekében minden központnak, működése megkezdésekor megegyezést kell kötnie a NK-tal. A szerződés meghatározza az együttműködés feltételeit, az adott központ működési területét, a copyright megkötéseket stb.

A munka koordinálásának bevált eszköze a központok vezetőinek évente összehívott tanácskozása, mely az ISDS Utmutatóban^{17,18} lefektetett szabályok kiegészítésének, esetleg módosításának közvetlen fóruma. [Az eddigi konferenciák: Ad hoc megbeszélés az IFLA közgyűlés alkalmából 1974 Washington, Library of Congress; majd ettől kezdve rendszeresen: 1. 1975 Párizs, ISDS NK; 2. 1976 London, British Library; 3. 1977 Moszkva, NTMIK (regionális központ); az idei 4. találkozást az ottawai Nemzeti Könyvtár rendezte; az 1979. évi 5. konferencia rendezésére három ország kért engedélyt: Franciaország, NSZK, Thaiföld.]

Tevékenységi kör. A párizsi NK a nemzeti (regionális) központok bejelentései alapján megszervezi és vezeti a nemzetközi regisztrációt. A nemzeti (regionális) központok a NK által szabályozott bejelentési kötelezettségükkel párhuzamosan azonos adatkészletű adattárakat építenek ki a területükön megjelenő időszaki kiadványok azonosítása céljából. Az adatelemek közül a két leglényegesebb az ISSN (az időszaki kiadványok nemzetközi azonosítási száma) és a kulcscím.^{11, 36}

Az adattárak kiépítésekor a prioritás irányelvűül a rendszer kettős felelőssége szolgál:

- az 1971 utáni új indulású és kurrens megjelenő periodikumok számbavétele (részletezés ld. később)

– a használók* igényeinek kielégítése az ISSN és a kulcs cím vonatkozásában.

Az elmondottak szerint a szervezett retrospektív (1970 előtti)** regisztráció nem célkitűzése a rendszernek, mindazonáltal – szabályozott esetekben – kivételesen a megszünt címeket is beépíti nyilvántartásába.

Az ISSN megállapítása. Az ISSN számblokkok kezelése és ezeknek a nemzeti, (regionális) központok számára való kiutalása a NK felelőssége, a nemzeti központok viszont felelősek az illetékességi területükön publikált időszaki kiadványok ISSN-nel történő ellátásáért.

A válogatott jelentés. Az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatták, hogy a nemzetközi nyilvántartás „nem bírja el” (vagyis éppen nemzetközi jellegét veszíti el azáltal), hogy egyes országok a területükön megjelent időszaki kiadványok teljességét jelentik s így a csupán helyi érdeklődésre számot tartó vagy efemer jellegű kiadványok címeivel mértéktelenül felduzzasztják a központi regisztert. A Nemzeti Központok vezetőinek legutóbbi konferenciáján (Moszkva, 1977) döntés született a válogatás kritériumainak kialakításáról és jövőbeni egyeztetéséről, valamint a gépi formátum megfelelő kiegészítéséről.

A kérdéskomplexum logikus hajtásaként jelentkezett az un. „Pseudo-ISSN” (vagy quasi-ISSN) szám problematikája: a tartalmi szempontból küszöb alatti, de nemzeti szinten mégis nyilvántartandó kiadványok gépi manipulálásra alkalmas, az eredeti ISSN szerkezetével analóg azonosító számot kapnának. Lehet-e ezt a kérdést is nemzetközi szinten szabályozni, legyen-e a számnak vagy egyes karaktereinek valamilyen jelentéstartalma, részt vehetnek-e ezek a számok a nemzetközi bibliográfiai adatcserében (UBC=Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel) – e kérdéskör lesz a TAC következő ülésének tárgya.

Az információcsere. Az ISDS Utmutató hangsúlyozza: a hatékony tájékoztatás előfeltétele, hogy „az ISDS központok által egymás rendelkezésére bocsátott (gépi) adat-szolgáltatásnak azonos rendszerűnek kell lennie, az azonos adatelemek alkalmazása és a mezőhívójelek azonos rendszere révén, azonos formai és tartalmi előírások szerint...” Az információcsere ennek az elvnek megfelelően, de jelenleg még csupán gépi adatlapok segítségével, manuális úton történik; az egyes központok által kért információk a nemzetközi formátum adott mezőjének vagy mezőcsoportjainak kitöltése útján válaszolhatók meg, ill. továbbíthatók (ld. a 353. oldalon a gépi adatlapot).

Az ISDS központjai között mindenfajta információcsere ingyenes.

* „Használók”: a kiadók, referáló-indexelő és kereskedelmi szervek, bibliográfia-, vagy lelőhelyjegy-szerkesztőségek, egyéni kutatók, vagyis mindazok, akiknek tevékenységük vagy kutatásaik során az időszaki kiadványok azonosítására van szükségük.

** Az 1970 előtt megjelent periodikák egy részét az ISO kezdeményezésére és a NK hozzájárulásával a Bowker cég látta el ISSN számmal. 11

ISDS

International
Centre

Centre:

Code of Centre

Code du Centre

%COR

%CRE

javítás

új beje-
lentés

Állandó hosszúságú mezők

Date:

status Etat	start date date de début	end date date de fin	country pays	freq. period.	code centre	type genre	alph.	language langue	
%008	ah	ac	ad	ae	af	ag	ah	ai	aj

%022	▲▲▲▲	I		S	S		N	%023	▲▲▲▲	viszavont ISSN
------	------	---	--	---	---	--	---	------	------	----------------

%222	▲▲▲	▼	Változó hosszúságú mezők
------	-----	---	--------------------------

Kulcscím

%210	▲▲▲	▲▲	A kulcscím rövidítése
------	-----	----	-----------------------

%216	▲▲▲	▲▲	Címváltozat(ok)
------	-----	----	-----------------

%260	▲▲▲	▲18	Megjelenési hely(ek), kiadó(k)
------	-----	-----	--------------------------------

%550	▲▲▲	▲▲	Közreadó(k)
------	-----	----	-------------

%0	▲▲▲▲	▲	Szakszám	%030	▲▲▲	▲	CODEN
----	------	---	----------	------	-----	---	-------

%510	▲▲▲	▲18	A jelentett kiadványt referáló folyóirat(ok)
------	-----	-----	--

%780	▲▲▲	▲18	Előző cím(ek)
------	-----	-----	---------------

%785	▲▲▲	▲18	Utóbbi cím(ek)
------	-----	-----	----------------

%7792	▲▲▲	▲18	A kiadvány címe, melynek a jelentett kiadvány melléklete vagy egyéb tartozéka
-------	-----	-----	---

%7892	▲▲▲	▲18	A jelentett kiadvány melléklete(i) vagy egyéb tartozéka(i)
-------	-----	-----	--

%7592	▲▲▲	▲18	Eredeti cím, amennyiben a jelentett kiadvány fordítás
-------	-----	-----	---

%7692	▲▲▲	▲18	A jelentett kiadvány másnyelvű változata(i)
-------	-----	-----	---

%7872	▲▲▲	▲18	Egyéb, a jelentett kiadvánnyal bibliográfiai kapcsolatban lévő kiadvány(ok) címe
-------	-----	-----	--

%FIN

A Base File. A NK által vezetett számítógépes nyilvántartásban (Base File-ban) szereplő periodikacímek száma ma már megközelíti a 60 000-et és az együttműködő tagországok folyamatos jelentései révén egyre nő. Két nemzeti központon (USA és Nagy-Britannia) és a szocialista országok regionális központján (Moszkva, NTMIK) kívül, melyek mágnesszalagos inputot nyújtanak, valamennyi központ még manuális úton előállított gépi adatlapokon jelent a NK-nak.

A NK havonta mintegy 4 000 adatlapot képes feldolgozni (új bejelentések, javítások vagy kiegészítések, kérdésekre adott válaszok) és jelenleg – anyagi fedezet híján – kb. 10 000 adatlap hátralékkal számol. A lemaradást 1978 folyamán kívánja behozni.

A számítógépes rendszer. 1973–75-ig tartott a rendszer kiépítése az École des Mines de Paris számítógépes kutatóközpontjával együttműködésben; ezt 1976-ban az UNESCO által felkért szakértői bizottság hagyta jóvá. A bizottság egyúttal állást foglalt a tekintetben, hogy a széles körű on-line technikára való áttérést akkor kell megvalósítani, amikor a jelenlegi rendszer már elterjedten működik. A rendszer magja az UNESCO IBM 370/158 típusú számítógépe (OS/VS.2 operációs rendszerrel), 14 mágneslemezzel, 7 mágnesszalaggal. A számítóközpont Fontainebleau-ban, egy kereskedelmi cég tulajdonában van* és Párizssal terminálkapcsolat köti össze. A kifejlesztett programrendszer: SERESYS I. (=Serials Registration System I.) batch üzemű, 66 részprogrammal, ehhez kidolgoztak egy, a terminál segítségével realizálható, on-line javításra alkalmas programot is.

A rendszer a következő feladatokat látja el:

- Input: új rekordok, javítások-kiegészítések, információs és ellenőrző adatokra vonatkozó kérések
- Üzemeltetés: az adatbank fejlesztése (naprakész állapotra hozása), adatellenőrzés, adatvisszakeresés
- Output: kérdésekre való válaszadás és az ISDS-termékek előállítása gépi leolvasásra alkalmas, és nyomtatott formában.

A rendszert fokozatosan, a szükséghez képest fejlesztik, finomítják.

A nemzeti központok jelentései számára kialakított gépelőtti formátum a Library of Congress által kidolgozott MARC formátumon alapszik.²³

Szolgáltatások. A nemzeti központok – bejelentéseikért cserében – térítésmentesen részesülnek a NK szolgáltatásaiban, melyek jelenleg az alábbiak:

- 1974 óta 2 havonként adja közre a NK a Bulletin-t¹⁵ mely a legfrissebb bejelentéseket tartalmazza; 1978-tól microfichen fog megjelenni (a próbaszám már megérkezett a nemzeti központokba)
- a Base File teljes adatanyaga mágnesszalagon és microfiche formában (megjelent 1977 decemberben).

*Jelenleg már folynak a tárgyalások az UNESCO azonos típusú számítógépének igénybevételéről. Megfelelő kapacitás biztosítása esetén komoly anyagi megtakarítás lenne elérhető.

Megjegyzendő, hogy a Base File a nemzeti bejelentéseken kívül tartalmazza az 5 legnagyobb referáló intézmény periodika címanyagát is: Biosis, Chemical Abstracts, Geological Abstracts, Inspec, Bulletin Signalétique.

Személyzet. A NK igazgatóját a francia kormány nevezi ki az UNESCO főigazgatójával egyetértésben. Feladatait, hatáskörét az Alapszabály 8. §-a részletezi. Helyettese jelenleg nincs. Az intézet személyzete mindössze 12 főből áll.

A NEMZETI KÖZPONTOK

A nemzeti központok – mint az az elmondottakból már kitetszett – felelősek saját országuk időszaki kiadványainak nyilvántartásáért és ezeknek az információknak az NK-ba való továbbításáért. Feladatuk továbbá a nemzeti nyilvántartásukban foglalt információk terjesztése, a kutatók, általában a használók tájékoztatása, az ISSN alkalmazásának elmélyítése, és e célból a kiadókkal való jó munkakapcsolat kiépítése.

A tájékoztatás fokozása érdekében a nemzeti központok – megállapodástól függően – felállíthatják és vezethetik a nemzetközi nyilvántartás teljes vagy részleges adatanyagának gépi úton leolvasható katalógusát is, melyet a NK-tól szintén térítésmentesen vehetnek át.

REGIONÁLIS KÖZPONTOK

Területi, gazdasági vagy nyelvi okok egyes országokat arra készítetnek, hogy regionális központot hozzanak létre. E központnak funkciói ellátásától függően háromféle stáusa lehet.¹⁷ A regionális központ – hasonlóan a nemzeti központokhoz – megegyezést köt a NK-tal az együttműködés alapelveinek és az információcsere módszerének meghatározása céljából.

A LEGUTÓBBI IDŐK ESEMÉNYEI

Az 1. Közgyűlés (1976 Párizs, UNESCO székház). Mint azt cikkünk első fejezetében már említettünk, az 1976 októberben összehívott 1. Közgyűlés célja az ISDS NK működésére vonatkozó alapokmány¹³ elfogadása és az Igazgató Testület megválasztása volt. A Közgyűlésen 26 ország és számos nemzetközi szervezet képviselői vettek részt, a távollevők közül 17 ország kimentette magát.

Az alapokmányt hosszas vita és szövegmódosítások után a jelenlévők többsége elvben elfogadta, függőben maradt azonban a viharos vitát kiváltó 4. §-ba foglalt kérdés rendezése: ahhoz, hogy a NK az együttműködő nemzeti központok egyre szélesedő köre számára változatlanul rendelkezésre bocsáthassa eddigi szolgáltatásait (számítógépes feldolgozás, nyilvántartás, adatközvetítés, kiadványi tevékenység), sőt fokozhassa ezeket (microfiche szolgáltatás, software-közvetítés), bizonyos fokú anyagi támogatásra van szüksége

nemcsak Franciaország és az UNESCO, hanem a tagországok részéről is. A Közgyűlés ezzel egyetértett, a kérdés részletes kimunkálására azonban nem kerülhetett sor s ezért azt az Igazgató Testület feladatkörébe utalta.

Az Igazgató Testület munkássága. A Közgyűlés az utolsó napon titkos szavazással megválasztotta az Igazgató Testületet; tagjai az itt felsorolt országok képviselői: Ausztrália, Lengyelország, Magyarország, Nagy-Britannia, Német Szövetségi Köztársaság, Nigéria, Szovjetunió, Thaiföld. Ugyancsak egy-egy szavazattal rendelkezik a vendéglátó Franciaország és az UNESCO illetékes képviselője.

Az Igazgató Testület az 1976/77-es évadban háromszor tanácskozott. Az üléseken a teljesjogú tagokon kívül megfigyelőként részt vett az Egyesült Államok, Kanada és Svédország egy-egy szakembere, valamint a nemzetközi szervezetek képviselői közül az IFLA UBC Iroda igazgatója, az ICSU AB főtitkára, a FID és az ISO egy-egy kiküldött munkatársa.

A napirenden szereplő központi téma, más fontos kérdések (pl. a szerzői jog megvitatása) mellett mindhárom alkalommal az ISDS NK költségvetéséhez való hozzájárulás ügye volt. Hosszadalmas vita s ennek során a lehetőségek széles körű megvizsgálása után az Igazgató Testület elkészítette javaslatát és öt, lényegében a fenti kérdést összefoglaló határozatot hozott. Különös figyelmet érdemlő az 1. és 4. számú határozat: az 1. pont értelmében a tagországoknak 1977. dec. 31-ig írásban kellett nyilatkozniuk az ISDS NK működésére vonatkozó alapokmány elfogadásáról (ellenkező esetben csupán megfigyelőként és nem szavazási joggal vehetnek részt az 1978-ban összehívandó 2. Közgyűlésen); a 4. pont szerint a 2. Közgyűlésen részt vevő delegátusokat a kérdés elemi lezárása érdekében, fel kell hatalmazni arra, hogy a pénzügyi támogatás ügyében a helyszínen szavazhassanak.

A 2. Közgyűlés (1978 Párizs, UNESCO székház). A f. év április 4–5-ére összehívott 2. Közgyűlés fő feladata az Igazgató Testület javaslatainak és határozatainak megvitatása és elfogadása lesz.* A hozzájárulás ügyében előterjesztendő javaslatok a flexibilitás elvén alapulnak mind a költségvállalás, mind a kiegyenlítés vonatkozásában. Lényegük a következő:

- a tagországok két komponensből összetevődő költségvállalásának egyik része az illető ország által a központi számítógépes nyilvántartásba bejelentett címek mennyiségétől, azaz, az ennek alapján kiszámított százalékaránytól függ
- a NK-tal kötendő speciális megállapodások lehetőséget nyújtanának arra, hogy az évi átutalások helyett egyes nemzeti központok más formában támogassák a NK-ot, pl. bérnyomás, konferenciák, továbbképző szemináriumok rendezése útján.

Az elmondottakból világos, hogy a javaslatok elfogadása esetén a helyzet számunkra rendkívül kedvezően alakul: a kis országok arányosan kisebb mértékű hozzájárulásért ugyanazokhoz a szolgáltatásokhoz juthatnak hozzá, mint a nagyobb, több kiadvánnyal rendelkező országok.

* A cikket márciusban kapta kézhez a Szerkesztőség, – a Közgyűlés azóta lezajlott.

TÁVLATI TERVEK

A 2. Közgyűlés elé terjesztendő kiegészítő téma az 1980–85 évekre felvázolt fejlesztési terv. Ennek főbb pontjai:

1. A rendszer ill. hálózat kiterjesztése a fejlődő országokban az IDRC (International Development Research Center) segítségével, mely kész anyagi támogatást nyújtani az ezen országok nemzeti központjainak felállításához, működtetéséhez, számítógépes rendszerük kiépítéséhez.

2. Fentiekkel összefüggésben, a Rendszerben dolgozó személyzet oktatása, továbbképzése szemináriumok és/vagy a NK-ban való helyszíni gyakorlás útján.

3. A számítógépes rendszer:

- átadása, software-közvetítés (un. típus software-csomagok révén, nemzeti ill. regionális központok teljes vagy részleges automatizálás céljából)
- fejlesztése: az on-line rendszer fokozatos kiépítése

4. A hálózat munkájának koordinálása terén:

- az ISDS Utmutató (Guidelines) javított kiadásának megjelentetése
- ISDS kézikönyv (Manual) kidolgozása, közreadása.

MAGYARORSZÁG ÉS A SZOCIALISTA ORSZÁGOK RÉSZVÉTELE AZ ISDS-BEN

A moszkvai Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (NTMIK) hét szocialista ország* képviselőjében 1973 november 1-én ideiglenes szerződést kötött az ISDS NK-tal, mely szerint a rendszerben regionális központ funkcióját tölti be. A végleges megállapodás az érdekelt országok jóváhagyása után 1975 májusban lépett életbe. A megállapodás értelmében az egyes országoknak a rendszeren belül mind az információ nyújtása, mind a Nemzetközi Központ szolgáltatásainak igénybevétele tekintetében teljes önállósága van.

A szocialista országok nemzetközi információs rendszerén (NTMIR) belül működő IKARR elnevezésű alrendszer (Időszaki Kiadványok Automatizált Regisztrációs rendszer), mely ma már – fejlődésének 3. szakaszában – kompatibilis az ISDS rendszerrel, szintén beleépül az információs világhálózatba. Mágnesszalagos szolgáltatása két kísérleti szalag Párizsba való küldésével 1976–77-ben megindult, az üzemszerű szolgáltatás 1978 végétől várható. A NTMIK-nek mint regionális központnak, koordináló-közvetítő szerepe van mind az ISDS, mind az IKARR vonatkozásában.

* Bolgár Népköztársaság, Csehszlovák Szocialista Köztársaság, Kubai Köztársaság, Lengyel Népköztársaság, Mongol Népköztársaság, Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság.

A szocialista országokban az ISDS Nemzeti Központok a már korábban megindult IKARSZ* munkálatokért felelős adatszolgáltató intézmények lettek: Magyarországon az Országos Széchényi Könyvtár.

Az OSzK az 1973 óta folyó ISDS munkálatok során:

- megszervezte a hazai ISSN rendszert, az érdekelt minisztériumokkal ill. országos hatáskörű szervekkel egyetértésben, és a magyarországi kiadókkal együttműködve,
- bejelentette és folyamatosan jelenti a számítógépes adatfeldolgozás kívánalmai szerint a magyarországi időszaki kiadványok adatait a központi regisztráció számára,
- a kezdetektől fogva és folyamatosan aktív módon részt vesz az ISDS rendszer kialakítása során szükségessé váló szabványosítási munkákban^{25,27,29} ill. a vonatkozó hazai szabványok kidolgozásában.^{26, 28}

Jelenleg a gyakorlati munkákat, belső munkamegosztás alapján, a Magyar Nemzeti ISDS Központ és a Magyar ISSN Iroda megosztva végzik. Az Iroda, 1976. január 1-én történt megszervezése óta az OSzK-ban a Kötelesspéldány Szolgálat keretében működik és szoros kapcsolatot tart a kiadókkal és közreadókkal.

AZ ISDS ÉS A MAGYAR TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Ajánlásai kidolgozása során az UNISIST konferencia két fontos alapelvet szögezett le: 1. korunkban a tudományos munka és az információ elválaszthatatlan tevékenységek, melyek nemzetközi méretű egymásrautaltsága az egyes nemzetek kooperációja révén hasznosítható: minden résztvevő fél ad is, kap is. 2. A számítógépek korában kiépítendő tájékoztatást úgy kell megszervezni, hogy a gépi tájékoztatásban adott helyen keletkező output egybeült inputként legyen alkalmazható. Magyarország részvétele az ISDS rendszerben a fenti két alapelv gyakorlati megvalósíthatóságának klasszikus példája:

- A hazai tudományos szintű folyóiratok, évkönyvek stb. adatainak a nemzetközi nyilvántartásba való bejelentéséért cserébe az időszaki kiadványok vonatkozásában a hazai tájékoztatásügy hozzájut az egész tudományos világra kiterjedően, a mindenkori legfrissebb adatokhoz (mágnesszalagon vagy egyéb formában).
- A Párizsban készült mágnesszalag (számítógépes output), kiegészítve a szocialista országok időszaki kiadványaira vonatkozó adataival, inputként lenne alkalmazható egy magyarországi adatbank kiépítésekor, mely adatbank a hazai periodika-nyilvántartási rendszer (=a nemzeti időszaki kiadványok és az országba járó külföldi időszaki kiadványok nyilvántartása) és az erre épülő tájékoztatási tevékenységek alapjául szolgálna.

Mi sem időszerűbb ma, amikor az OSzIR (Országos Szakmai Információs Rendszer) koncepció jegyében a hazai tájékoztatásügy helyzetét és hatékonyságát vizsgáljuk, mint az, hogy felelősséggel rákérdezzünk, mik azok az információs tevékenységek, melyek az

** Az alrendszer neve fejlődése első két szakaszában „Szolgálat” volt (és nem rendszer).

említett adatbankra épülhetnének, milyen további lehetőségek rejlenek abban, hogy hazánk mind az ISDS-ben, mind az IKARR-ban tevékenyen részt vesz.

Az alábbiakban, a részletes kifejtést mellőzve, néhány pontban összegezzük azokat a lehetőségeket, melyekkel már ma számolhatunk:

- Kapcsolat a hazai és külföldi szakmai-ágazati rendszerekkel (az adatbázis hazai használatára és informálás külföld felé).
- Részvétel az UBC (Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel) programban a hazai időszaki kiadványok vonatkozásában.¹⁹
- Az időszaki kiadványok országos elosztásának ill. lelőhelyének kurrens nyilvántartása mind a hazai, mind a külföldi megjelenésük vonatkozásában.
- Az erre épülő kiadványi tevékenység: a szakirodalmi dokumentumok széles körben való hozzáférhetővé tétele (lelőhelyjegyzékek, szakmai kooperációs körök, hálózatok jegyzékei stb. révén).
- Kereskedelmi nyilvántartások (terjesztés: hazai és külföldi viszonylatban az ISSN szám-adta gépi azonosítás alkalmazása útján. Ezzel kapcsolatban csak jelezzük, hogy nemzetközi szinten felmerült már a posta index-számok jövőbeni funkciójának, esetleges törlésének kérdése. A helyzetet jelenleg tanulmányozzák).

Befejezésül szólnunk kell arról, hogy most már a Rendszerhez való hivatalos csatlakozással, lehetőségünk nyílik arra is, hogy a számítógépes feldolgozással kapcsolatban rendelkezésre álló szellemi tőkét hasznosítsuk: a Párizsban kikísérletezett programok, a térítésmentesen hozzáférhető software – mintegy 70 programcsomag – a hazai adatbank kiépítése céljára rendkívüli haszonnal járna. Nem szorul magyarázatra, hogy a kis országok, köztük Magyarország tájékoztatásügyének infrastruktúrája a világméretű információs rendszerekbe való bekapcsolódás, ill. az ezek révén nyert kész információk átvétele útján építhető ki, bővíthető leggazdaságosabban.

IRODALOMJEGYZÉK

I. HAZAI IRODALOM

1. DÚZS János: A KGST országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszere. TMT 1974. 4–5. sz. 241–250. p.
2. Az IFLA 1972. évi budapesti kongresszusa kivonatokban. ROSENBAUM, M.: ISDS (Periodikumadatok nemzetközi rendszere). Könyvtári Figyelő 1972. 6. sz. 685–686. p.
3. FÜGEDI Péterné–SZILVÁSSY Zoltánné: Nemzetközi rendszer az időszaki kiadványok automatizált nyilvántartására (Az NTMIK konferenciája, Moszkva 1972. nov. 14–16.). Könyvtári Figyelő 1972. 2. sz. 202–209. p.
4. KONDOR Imréné: UNISIST. Kísérlet tájékoztatási világrendszer létrehozására. Könyvtáros 1972. 5. sz. 259–260. p.
5. A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer, NTMIR, dokumentumai. 1. füz. – Budapest, OMF 1976 –
6. PAPP László: A szakmai információ és a szakkönyvtárak. TMT 1978. 1. sz. 1–4. p.

7. SEBESTYÉN Géza: Egy lépés a tájékoztatási világrendszer létrehozása felé. UNISIST-konferencia Párizsban, 1971. okt. 4–9. Könyvtári Figyelő 1972. 1.sz. 65–72. p.
8. SEBESTYÉN Géza: A KGST államok közös információs rendszere. Könyvtáros 1974. 7. sz. 382–385. p.
9. SZILVÁSSY Zoltánné: Időszaki kiadványok nemzetközi nyilvántartási rendszerei. OSzK Híradó 1973. 5–6. sz. 96–100. p.
10. SZILVÁSSY Zoltánné: Időszaki kiadványok nemzetközi nyilvántartási rendszerei 1. TMT 1974. 10. sz. 723–729. p.
11. SZILVÁSSY Zoltánné: A kulcs cím és az ISSN jelentősége az időszaki kiadványok nemzetközi nyilvántartásában. TMT 1975. 1. sz. 1–8. p.
12. TÓTH Lajos: Az időszaki kiadványok és sorozatok nemzetközi azonosító számozása ISSN. Könyvtáros 1976. 11. sz. 640–642. p.

II. KÜLFÖLDI IRODALOM

13. Agreement between the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and the Government on the French Republic on the establishment and operation of an International Centre for the Registration of Serial Publications – Annex: Statutes of the International Centre for the Registration of Serial Publications. Paris, UNESCO 1976. 9. p.
14. BOSSUAT, Marie-Louise–GIRARD, Christine: Le Numéro international normalisé des publications en série (ISSN). Bulletin des Bibliothèques de France 1974. 12. no. 557–560. p.
15. Bulletin de PISDS = ISDS Bulletin. Paris 1. 1974–ISSN 0300–3000
16. DANIELS, Mary Kay: Automated Serials Control: national and international considerations. Journal of Library Automation 1975. 2. no. 127–146. p.
17. Guidelines for ISDS. Paris, UNESCO 1973. 58. p. + Füg.
18. Fenti kiadvány magyar fordítása: ISDS Útmutató. Budapest OSzK–KFKK 1974. 44. p. Belső használatra.
– Londoni határozatok. Kiegészítések az ISDS útmutatóhoz 1976. Publikálatlan kézirat
– Moszkvai határozatok. Kiegészítések az ISDS útmutatóhoz 1977. Publikálatlan kézirat
19. International Congress on National Bibliographies. Paris, UNESCO 12–15 Sept. 1977. Draft recommendations 4 p.
20. Japanese National Centre for ISDS – its background, tasks and problems. National Diet Library Newsletter 1974. 39. no. 8–14. p.
21. Report on ISDS. Paris, 1976. 21 p. + Füg. (ISDS/GA, GB 1.3) Konferenciai tárgyalási anyag.
22. Report on ISDS. Paris, 1978. 8 p. + Füg. (ISDS/GA 2.3) Konferenciai tárgyalási anyag.
23. Serials, a MARC format. 2. ed. Washington, Library of Congress 1974. 104. p.
24. Woodward, A. M.: The National Serials Data Centre. Program 1975. 3. no. 158–165. p.

III. SZABVÁNYOK

25. ISO 3297–75
International Standard Serial Numbering (ISSN) 4 p.
26. MSZ 3367–75
Időszaki kiadványok és sorozatok nemzetközi azonosító számozása (ISSN) 5 p.
27. Sztandart SzEV 175–75
Mezsdunarodnaja sztandartnaja numerácija periodiceszkih izdanij 7 p.
28. MSZ 3404–77
A magyar időszaki kiadványok címrövidítése. 10 p. + Füg. 1–2. Tervezet.
29. ISO/TC 46 N 1174 Revision of International Standard ISO 4: International code for the abbreviation of titles of publications. First draft proposal 9 p.

SZABVÁNYOSÍTÁSI FELADATOK A KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY TERÜLETÉN

KURUC Imréné

Az 1950-es években az új, akkor alakuló könyvtár- és tájékoztatásügy területén jelentős szerepet töltek be a fejlesztést, a módszerek és eszközök egységesítését segítő új szabványok. Az 1951–1955 közötti években megjelent könyvtári és dokumentációs szabványok akkor nemzetközileg is kiemelkedő teljesítménynek számítottak.

A 15–20 évvel ezelőtti szabványokba foglalt előírásokat a gyakorlati igények azóta túlhaladták, kidolgozásra kerültek alapvető nemzetközi szabványok és szabványajánlások, új szabványosítási problémák is felmerültek. Könyvtári és dokumentációs szabvány viszont alig készült az elmúlt 15 évben. Jelentősége miatt mégis ki kell emelni az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) teljes és rövidített táblázatainak a kiadását szabványként*, ami világviszonylatban is számontartott eredmény.

Az utóbbi évek figyelemreméltó eredménye az MSZ 3563–73 „Nemzetközi szabványos azonosító könyvszámozás (ISBN)” és az MSZ 3567–75 „Időszaki kiadványok és sorozatok nemzetközi azonosító számozása (ISSN)” szabványok kidolgozása. Megkezdte és egyre szélesedő területen folytatja működését a magyar ISBN Iroda.

Az 1970-ben lezajlott III. Országos Könyvtárügyi Konferencián, a szolgáltatásokkal foglalkozó szekcióülésen a szakterület fontos, időszerű kérdései között ismertették azokat a problémákat, amelyek szükségessé tették a könyvtári és dokumentációs szabványosítás feladatainak áttekintését: az egységes alapok fontossága (elsősorban a könyvtárak együttműködésének hatékonysága érdekében); gépesítés, a műszaki berendezések alkalmazása; a szabványosításnak a korszerű vezetési módszereken belül betöltött szerepe; az új könyvtári berendezések iránt jelentkező tömeges igény; továbbá egyre szorosabbá váló nemzetközi kapcsolataink.

Valamennyi résztvevő véleménye megegyezett abban, hogy a hazai könyvtár- és tájékoztatásügyet érintő szabványokat gyorsabb ütemben kell kidolgozni. Ennek érdekében készült el az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ vezetésével „A könyvtári és tájékoztatási (dokumentációs) szabványosítás távlati munkaterve 1975–1980 időszakra.”

* Teljes kiadás: MSZ 16500–73 és MSZ 16599–69 között megjelent szabványok.
Rövidített kiadás: MSZ 4000–66.

A szerteágazó témakörök áttekintésére leginkább ez a terv alkalmas, amely szerint a könyvtár- és tájékoztatásügy területén a következő legfontosabb szabványosítási feladatok adódnak:

Dokumentumok alakisága

Az e csoportba tartozó szabványok tulajdonképpen a dokumentumtípusok megjelenési formájáról intézkednek és így tágabb kört érintenek (pl. kiadói tevékenységet). Mivel a dokumentumok leírásának alapja maga a dokumentum, nem közömbös, hogy a dokumentumon a leíráshoz szükséges adatok megtalálhatók-e, s ha igen, hol és milyen formában. Az ide tartozó magyar szabványok jelentős része tartalmilag elavult, módosításra szorul, hiszen pl. új nemzetközi szabványosítási dokumentumok kerültek kidolgozásra, amelyekkel nincs meg az összhang, és szükség van új szabványok kidolgozására is. Ezért még ez évben megkezdődnek az MSZ 3402 „Könyvek címlapja, belső elrendezése és kollofonja” szabvány revíziójának munkálatai (az új szabvány előreláthatólag 1979-ben jelenik meg). A nem hagyományos dokumentumok alakiságainak szabványosítását nemzetközi szinten megkezdték (pl. film, hanglezem stb.), de e dokumentumtípusok nagy száma és jelentősége ellenére csak a legutóbbi időkben. Új szabványok kidolgozásakor azonban általában célszerűnek látszik megvárni a nemzetközi szabványok elkészülését.

Dokumentumok leírása

Kétségtelen, hogy ennek a témakörnek a szabványai a könyvtárak legszélesebb körének munkájára hatnak ki, hiszen a dokumentumok leírása (címléírás, bibliográfiai leírás) minden könyvtári és dokumentációs munkában alapvető fontosságú. A nemzetközi szabványosítás a legutóbbi időkig nem sokat foglalkozott a bibliográfiai leírás szabványosításával, csupán a bibliográfiai hivatkozás főbb elemeinek nemzetközi szabványajánlásait számíthatjuk ide. Ezen a területen vannak ugyanakkor a leggyorsabb megoldást követő problémák, mivel

- a szakirodalmi dokumentumok köre rohamosan bővül,
- már ma is gyakori a dokumentumleírások gépi információhordozókra rögzítése és ez a jövőben egyre általánosabbá válik,
- a dokumentumokról szóló információcseré bővül, kapcsolatok létesülnek a nemzeti, nemzetközi rendszerek között is.

Ezeknek a tényezőknek a hatására gyakorlatilag használhatatlanná váltak a jelenleg érvényes szabványok. A nemzetközi információcserébe való bekapcsolódás lehetősége csak akkor biztosítható, ha nemzetközileg egységes rendszert dolgoznak ki a dokumentumok leírására, és az egyes dokumentumtípusok (könyvek, időszakos kiadványok stb.) bibliográfiai leírásának szabványosítását egymással összefüggésben, nem pedig egymástól elszigetelten oldják meg. Ilyen egységes nemzetközi bibliográfiai leírási rendszer a korábbiakban nem létezett. Ezt a hiányt kívánta pótolni az IFLA Katalógizálási Bizottsága által kidolgozott tervezet, a „Nemzetközileg egységes bibliográfiai leírás monografikus kiadványok számára”, az ISBD/M. 1972-ben az ISO/TC 46 WG 6 napirendre tűzte a „Nem-

zetközileg egységes bibliográfiai leírás monografikus kiadványok számára” adaptálását nemzetközi szabványként. E téren azóta jelentős előrelépés történt.

Az IFLA által, az UNESCO támogatásával létrehozott UBC International Office (Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel Nemzetközi Iroda) keretén belül a bibliográfiai leírás és a géppel olvasható információcsere szempontjából kiemelkedő jelentőségű IFLA-szabályzatok (ISBD/G, ISBD/S, ISBD/NBM, ISBD/CM) kerültek kidolgozásra. A fenti sorrendben általános, illetve az időszaki és a sorozati kiadványok, az audiovizuális dokumentumok, továbbá a térképészeti anyagok bibliográfiai leírásait szabályozó ISBD-k jelentek meg.

A nemzetközi munkákkal párhuzamosan folynak a magyar szabvány kidolgozásának munkálatai. 1978 első félévében megjelenik az MSZ 3424/1 „Bibliográfiai leírás. Könyvek”. E sorozat keretében még ez évben elkészül a „Bibliográfiai leírás. Szabadalmak” szabvány. Megkezdődtek már az „Időszaki kiadványok bibliográfiai leírása” szabvány előmunkálatai és előreláthatólag 1979-ben befejeződnek. Az év folyamán elkészülnek egy új szabvány-sorozat első darabjai, amelyek a besorolási adatok (címfej, rendszó) megválasztásával, foglalkoznak.

Kódok és rövidítések

Az idetartozó szabványok területén jelentős előrehaladás volt 1977-ben: megjelentek az MSZ 3410 „Országnevek kódjai”, valamint az MSZ 3400 „Nyelvek kódjai” magyar szabványok. E szabványok alkalmazása messze túlnő a könyvtárügy és dokumentáció területén.

Könyvtári területen jóval gyakoribb a különféle, rövidítéseket tartalmazó szabványok alkalmazása, így pl. az MSZ 3404–51 Folyóiratok címrövidítése, amelynek revíziós munkálatai 1977-ben befejeződtek. Az új szabvány a „Magyar időszaki kiadványok címrövidítése” 1978 elején megjelent. Az új magyar szabvány figyelembe veszi az „Időszaki kiadványok adatainak nemzetközi nyilvántartása” (ISDS) rendszer követelményeit, és tartalmazza a folyóiratcímek „generikus”, tipikus szavainak a teljesség igényével készült jegyzékét. Ennek megfelelően a szabvány két részből áll: az első rész tartalmazza a rövidítés szabályait, a második rész pedig magyar és latin című, hazai kiadványok címében előforduló mintegy 1300 szó rövidítését. Ezáltal a gyakorló könyvtárosok munkáját a szabvány jelentősen megkönnyíti.

A különféle dokumentumtípusok bibliográfiai leírásában előforduló, tipikus szavak rövidítésének szabványosítása szintén a közeljövő feladata. Nemzetközi szinten is foglalkoznak e kérdés szabványosításával.

E terület valamennyi szabványának közös jellegzetessége az, hogy a szabvány kidolgozásán kívül fel kell készülni központilag elvégzendő munkákra, mint pl. a megfelelő kódok megadására (ez az ISBN és ISSN esetében már folyik is), továbbá a kód- és rövidítés-jegyzékek naprakészen tartására és kiegészítésére (pl. országnevek kódjai, időszaki kiadványok címrövidítése).

A betűrendbe sorolás elsősorban a korszerű technika alkalmazása miatt igényel új, a jelenleginél korszerűbb szabványt.

Az MSZ 3401 „Betűrendbe sorolás szabályai” szabvány revíziója folyamatban van, 1979-ben várható az új szabvány megjelenése.

A transliterációs szabványok közül a hazai könyvtár- és tájékoztatásügyet elsősorban a cirillbetű szláv (elsősorban orosz) nyelvekről történő átírása érinti. A jelenleg érvényben lévő magyar szabvány eleve csak a könyvtári és dokumentációs területen került alkalmazásra. A szabvány régi, tartalmilag elavult, és mivel az érvényben levő nemzetközi szabványok előtt készült, ezekkel nem kompatibilis.

A terület szabványosítási nehézségeit mutatja az a tény, hogy a jelenleg érvényben lévő ISO szabványok revíziója több éve folyik, de még nem sikerült minden érdekelt számára elfogadható átírási rendszert kidolgozni. A KGST keretében szintén folynak a „Cirill ABC betűinek átírása a latin ABC betűire” KGST-szabvány munkálatai. Ez utóbbi előreláthatólag 1978 végén kerül jóváhagyásra, s 1979-ben várható magyar szabványként való honosítása. A KGST szabványa kidolgozását mindenképp célszerű volt megvárni, hiszen a nemzetközi és hazai gyakorlat közötti kompatibilitás csak így biztosítható.

Osztályozás, teauruszok

E terület szabványai szinte valamennyi könyvtár tevékenységét érintik. Az ETO (Egyetemes Tizedes Osztályozás) terén megvalósult munkákról már szóltunk. Kiegészítésként azt kell még megemlíteni, hogy a teljes kiadás táblázatainak a „karbantartása” folyamatosan halad. 1977-ben – az igények nagy száma miatt – sor került az ETO rövidített kiadásának korszerűsítésére és ismételt megjelentetésére.

Bár napjainkig az ETO a legelterjedtebb osztályozási rendszer, hiányosságai, korlátai közismertek. A tudományos-műszaki fejlődést a dokumentumok, a szakirodalom mennyiségének rohamos növekedése is jellemzi. Ugyanakkor szakadatlanul nő az információt igénylő szakemberek száma. Ez olyan helyzetet teremt, amelyben a dokumentumok feltárása, kiválasztása hagyományos módszerek alkalmazásával egyre kevésbé lehet hatékony.

Az információkeresés problémáját olyan információkereső rendszerek tudják megoldani, amelyek tartalmazzák a dokumentumok természetes nyelvről formalizált nyelvre történő fordításának algoritmusát, a keresés algoritmusát, elektronikus számítógépet vagy más berendezést alkalmaznak. A jelenlegi információkereső rendszerek teauruszba foglalt deskriptor-nyelvet használnak, amely biztosítja a többszemponú információkeresést, és lehetővé teszi az információhordozó dokumentumok koordinált indexelését. 1977. elején megjelent az MSZ 3418 „Magyar nyelvű információkereső teaurusz. Szerkezet, összetétel és megjelenési forma” szabvány. A többnyelvű információkereső teauruszok szabványosításának kérdésével a KGST és az ISO egyaránt foglalkozik.

Ide tartoznak a könyvtári és dokumentációs munka adminisztrációját érintő szabványok: az állomány-nyilvántartás, könyvtári, ügyviteli nyomtatványok, raktározási táblázatok szabványai. Az MSZ 3448 „Könyvtári állományleltározás” és az MSZ 3449 „A könyvtári bélyegzés” szabványok felülvizsgálata folyik. Az új szabvány szabványsorozatként fog megjelenni, és figyelembe veszi a 3/1975./VIII. 17./ KM-PM számú együttes rendeletet, „A könyvtári állomány ellenőrzéséről (leltározásáról) és az állományból történő törlés”-ről szóló szabályzatot és az azt kiegészítő, 1978-ban megjelenő irányelvet. A könyvtári berendezésekkel, helyiségekkel kapcsolatos problémák megoldására célszerűbbnek látszik műszaki irányelvek kidolgozása.

Gépesítés (szervezéstechnikai eszközök, gépi adatfeldolgozás, reprográfia)

A korszerű technika térhódítása, a számítógép alkalmazása a könyvtári munkában és a dokumentáció területén sürgősen szükségessé teszi egyes berendezések, eljárások, „termékek” szabványosítását. Új szabványosítási téma a „Bibliográfiai adatok kommunikációs formátuma információcserére szánt mágnesszalagokon”. Ebben kell meghatározni a bibliográfiai adatok rögzítési módját a géppel olvasható információhordozókon. A KGST és az ISO keretében folyik már a probléma szabványosítása, a nemzetközi szabványok kidolgozásának befejezése után célszerűnek tűnik magyar szabvány kidolgozása is.

* * *

Az egyes szabványosítási problémák tárgyalásakor szinte állandóan hivatkoztunk a nemzetközi szabványosításra. A nemzetközi szabványosítás a könyvtárügy és dokumentáció területén a KGST-ben, a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központban (NTMIK) és az ISO „Dokumentáció” elnevezésű műszaki bizottságban (ISO/TC 46) folyik.

NTMIK-ban dolgozzák ki a KGST szabványok, KGST szabványajánlások tervezeteit, valamint azokat a normatív-műszaki előírásokat (NME), amelyek a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszeren (NTMIR) belül kerülnek alkalmazásra. Az NTMIK-ban eddig 5 KGST-szabvány tervezetét dolgozták ki, ezeket a KGST Szabványügyi Állandó Bizottság hagyja jóvá. Az NTMIK Meghatalmazott Képviselők Bizottsága 13. ülésén, 1976. decemberében elfogadta a NTMIK 1977–80 időszakra szóló távlati szabványosítási munkatervét. A terv szerint 4 KGST szabványtervezet és 7 normatív műszaki előírás kidolgozását tervezik a tervidőszakban.

A Nemzetközi Szabványügyi Tervezetben, az ISO/TC 46 „Dokumentáció” műszaki bizottság munkaterületébe tartozó témakörben eddig 25 szabvány, szabványajánlás és 12 tervezet kidolgozása fejeződött be.

Az utóbbi évek megsokasodott feladatainak ellátása érdekében a tagországok – a TC/46 1976 májusában, Brüsszelben megtartott plenáris ülésén – elhatározták egy un.

INTERNATIONAL STANDARD ISO 3297



INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION AND TECHNICAL COMMITTEES FOR STANDARDIZATION - ORGANISATION INTERNATIONALE DE NORMALISATION

ISO 025.68-00/003.75

HUNGARIAN SZÉKESÍTÉS INFORMÁCIÓS RENDSZER	AZ HUNGARI NORMATÍV-MÉRÉSI ELŐIRÁSOK	MPT 3-75
	TUDOMÉNYES INFORMÁCIÓKÖZLÉS RENDSZERE Tartalom, szerkesztés és megjelenési forma	

umbering

Az HUNGARI jelen normatív-mérési előírás (MPT) a Nemzetközi Tudományos Információs Szervezet (ISO) /MPT/ Információfeldolgozás és -terjesztés célú szabványos rendszerére terjed ki. Az meghatározás önmagában nem, valamint megjelenési formájában.

1. A SZERKEZET ÖSSZETELÉSE ÉS SZERKEZETE

1.1 A szabványos információterjesztési rendszeres leírói egységek olyan változó osztályozással kapcsolatban lévő adatokhoz önmagukban vagy kombinációban, illetve a leírói egységek közötti kapcsolatokhoz, és információk átadásához.

УДК 036.002

СОДЕЙ СТРУКТУРНОГО СТАНДАРТА	СТАНДАРТ СЭВ	СТ СЭВ 174-75
ТЕЗЛУУС ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВАЯ СИСТЕМА	Структура, состав и форма представления	Группа Т 62

Этот стандарт относится к описанию информации, ее структуре, составу и форме представления информации в установившейся структуре, составе и форме представления информации - контролируемой в процессе, обеспечивая на основе этого эффективного поиска, а также между различными системами в профессиональной области.

ÉRTÉKELÉSI SZABVÁNY	Művelődési és köznevelési minisztérium Könyvtári és információs osztály Tartalom elírások	02 104/4-75 0 02
------------------------	---	---------------------

A szabvány megjelölt szabványosítás.
 A szabvány hatálya nem terjed ki azokra a területekre, ahol a szabványosítás nem szükséges.
 A szabvány hatálya a szabványosítás területére terjed ki.
 A szabvány a szabványosítás területére terjed ki.
 A szabvány a szabványosítás területére terjed ki.

Magyar Népköztársaság Országos Szabvány	Könyvtári és információs rendszerekkel kapcsolatos tartalmú szabvány	MSZ 3419-77 T 62
---	--	------------------------

Средства для хранения и обработки информации
 Department of libraries and information science

A szabvány előkészítését a Magyar Könyvtári Egyesület végezte.
 A szabvány tárgya a könyvtári és információs rendszerekkel kapcsolatos tartalmú szabványok (a tartalmú szabványok) előkészítése és a szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése.
 Magyarországon a szabvány előkészítését a Magyar Könyvtári Egyesület végezte, illetve az egyetemes szabványosítás területén.

- 1. FOGALOMMEGHATÁROZÁS**
- Adatok: a szabvány szerkezetéből a könyvtári és információs rendszerekkel kapcsolatos tartalmú szabványok előkészítése és a szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése.
- Magyarországon a szabvány megjelölt az ország, illetve a terület, illetve az országos szabványosítás területén.
- AZ ADATTÁR HELYE ÉS TARTALMA**
 - Az adatár helye az ország, illetve a terület, illetve az országos szabványosítás területén.
 - Megjelölés formájában az adatár helye az ország, illetve a terület, illetve az országos szabványosítás területén.
 - Az adatár tartalmú szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése és a szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése.
 - Az egyes szabványok tartalmú szabványok előkészítése és a szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése.
 - AZ ADATTÁR ADATAI**

Az adatár a fenti szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése és a szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése.

Az adatár a fenti szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése és a szabványosítás tartalmú szabványok előkészítése.

A szabvány előkészítését a Magyar Könyvtári Egyesület végezte, illetve az egyetemes szabványosítás területén.

1977 március 15. 1977 október 1.

„Irányító Bizottság” létrehozását. Az Irányító Bizottság 6 ország és 4 nemzetközi szervezet képviselőiből áll. Az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, az NSZK és Svédország mellett a magyar tagszervezet képviselőjeként VAJDA Erik, az OMKDK igazgatóhelyettese vesz részt az Irányító Bizottság munkájában. Az Irányító Bizottság feladata az ISO/TC munkáinak a koordinálása, a munkák prioritásának a tervezése, továbbá együttműködés nemzetközi szervezetekkel.

A fentiekből kitűnik, hogy a könyvtárügy és dokumentáció területén igen sok a következő tervidőszakban megoldásra váró feladat. A szakterületen végzett szabványosítás a feladatok korszerű megoldásának, a továbbfejlődésének egyik alapfeltétele.

Összefoglalásként tekintsük át még egyszer a hazai könyvtár- és tájékoztatásügyi szabványosítás újabb, kézzelfogható eredményeit: A közelmúltban elkészült és megjelent szabványok:

MSZ 1650–73 – MSZ 16599–69: Az Egyetemes Tizedes Osztályozás teljes kiadása

MSZ 4000–66: Az Egyetemes Tizedes Osztályozás rövidített kiadása

MSZ 3563–73: Nemzetközi szabványos azonosító könyvszámozás (ISBN)

MSZ 3567–75: Időszaki kiadványok és sorozatok nemzetközi azonosító számozása (ISSN)

MSZ 3410–77: Országnevek kódjai

MSZ 3400–77: Nyelvek kódjai

MSZ 3419–77: Könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények adatait tartalmazó adattárak

Megjelenés előtt álló vagy jelenleg készülő szabványok:

Könyvek címlapja, első elrendezése és kolofonja (MSZ 3402 revíziója)

Bibliográfiai leírás. Könyvek (MSZ 3424/1)

Bibliográfiai leírás. Könyvek (MSZ 3424/1)

Bibliográfiai leírás. Szabadalmak

Magyar időszaki kiadványok címrövidítése (MSZ 3404 revíziója)

Betűrendbe sorolás szabályai (MSZ 3401 revíziója)

A könyvtári állomány nyilvántartása (MSZ 3448 és 3449 revíziója)

A fentiek mellett a már idézett távlati munkaterv, továbbá a nemzetközi és hazai szabványosítási igények alapján még igen sok, fontos, napi munkánkat meghatározó szabvány kidolgozásának kell megindulnia és befejeződnie a belátható jövőben.

A NEMZETI KÖNYVTÁR A SZAKMAI INFORMÁCIÓS RENDSZEREK BEN

ZIRCZ Péter

Az országos szakmai információs rendszer (OSzIR) kialakításának előmunkálatai időszerűvé teszik annak számbavételét, hogy milyen helyet, szerepkört tölthet be az Országos Széchényi Könyvtár a hazai – és nem utolsó sorban a nemzetközi – információs rendszerekben.

Vizsgálódásunk során célszerűbbnek látszik az utóbbiból – nemzeti könyvtárunk nemzetközi információs kötelezettségeiből – kiindulni, amit leginkább meghatározó (sők tekintetben a hazai információs rendszert is determináló) jelentőségük indokol.

„ÖNELLÁTÁS” VAGY EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az információmennyiség növekedése – drámaian fogalmazva: az „információrobbanás” – csak azért nem igazi közhely, mert a legutóbbi időben világszerte kételyek merültek fel a növekedés folyamatosságára, a „robbanás” valódisága iránt. A növekedés – mindenekelőtt az információhordozó dokumentumok számának szaporodása – természetesen nem tagadható, egyre több jel kezd azonban arra mutatni, hogy részint külső tényezők (a kiadási költségek világszerte tapasztalható gyors növekedése, a papírhány stb.), részint tudományszervezési szemléletváltozás (a hagyományos publikáció – mint a kutatói presztízs egyik elsődleges szilárdítási eszköze – helyenkénti háttérbeszorítása), nem utolsó sorban azonban új – időt és költséget megtakarító – publikációs formák (mikrofilmkiadványok, „szinoptikus” folyóiratok stb.) megjelenése a növekedés ütemét mérsékelni fogja. Kevésbé került azonban a figyelem középpontjába a modern információügy egy másik világjelensége: a világméretűvé vált „információtranszfer”. Holott amennyire nyilvánvaló, hogy ma már egyetlen állam sem alapozhatja tudománypolitikáját „önellátásra” éppúgy kézenfekvő, hogy a kutatást, fejlesztést (s tegyük hozzá: a mindkettővel összefüggő oktatást, közművelődést) közvetlenül kiszolgáló információs rendszerét sem építheti autarkióra. A fejlődés tehát az autark információpolitika ellen szól: nálunk fejlettebb és gazdagabb kis államok számára is egyre inkább létkérdés a nemzetközi információs együttműködési vállalkozásokban való részvétel. Nem szólva arról, hogy a bekapcsolódás épp a kis (és ennek megfelelően: viszonylag csekély információtermelésű) államok számára a legelőnyösebb, hiszen saját információtermésének csereértéke aránytalanul nagy: megkapja érte az együttműködésben résztvevő államokban előállított információkat. Magyarország esetében az előbbi előnyöket fokozza nyelvi elszigeteltségünk feloldási lehetősége.

A „hivatalos” magyar információpolitika szinte a legutóbbi időkig jórészt autark volt (a szakirodalmi információról van szó!). Ez alakult ki a felszabadulást követően és – néhány saját útját járó ipari ágazat (például: építésügy) kivételével – lényegében változatlan maradt a hatvanas évek derekáig. Kétségtelen, hogy a nemzetközi információs együttműködésnek a századforduló óta (Otlet óta) elő-előbukkanó gondolatát az elektronikus adatfeldolgozás megjelenése tette elérhetővé, reálissá, de érdekességként érdemes megjegyeznünk, hogy Magyarországon a hagyományos (manuálisan előállított) külföldi információs szolgáltatások – például referálólapok – hazai adaptálásának, magyarra fordított változatuk kiadásának a gondolata legfeljebb ötletszintig jutott el, komoly mérlegelés tárgyává sohasem vált.

A hatvanas években – a számítástechnika informatikai alkalmazásán kívül – új tényezőként jelentkezett a világméretű információs vállalkozások reneszánsza, az ENSZ, UNESCO és a szakmai szövetségek: FID, IFLA által támogatott, szervezett vállalkozások kibontakozása. És számunkra döntő fontosságúvá vált az un. regionális információs rendszerek – mindenekelőtt a KGST-ben tömörült államok nemzetközi információs rendszereinek – létrejötte. Szocialista állam számára e rendszerek optimálisan biztosítják mindazokat az előnyöket, amelyek a nemzetközi információs együttműködésből származhatnak. Mint ismeretes, két ilyen rendszer létezik: az egyik az elsősorban természet- és műszaki tudományok felé orientált Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR), a másik a társadalomtudományokat felölelő Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Rendszer (magyar rövidítése nem közkeletű, orosz betűszóval: MISzON= Mezsduarodnaja informacionnaja szisztema obszesztvennoj nauki). Kézenfekvő, hogy e rendszerekben erőnkhez és lehetőségeinkhez mérten maximális mértékben közreműködünk. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint, hogy az NTMIR-rel való együttműködésből évek óta három magyar könyvtár (intézmény) veszi ki részét: az OSzK – az időszaki kiadványok automatizált regisztrációs rendszerében (a rendszertanács tagja, kijelölt nemzeti szerv), a KMK „az informatika elmélete és gyakorlata” rendszerében (az OMKDK-val együtt, egy meghatározott témában nemzetközi bázisintézmény), valamint az ipari katalógusok speciális rendszerében a KLTE Könyvtára (a rendszertanács tagja, kijelölt nemzeti szerv). Külön kell szólni a NTMIR keretek között folyó elméleti és szabványosítási tevékenységről, amelyben – egyéb magyar szakemberek mellett – az OSzK szakemberei nemcsak munkaanyagok készítésével, javaslatok véleményezésével, hanem KGST szabványok és az NTMIR keretében alkalmazandó un. normatív-műszaki előírások tervezeteinek kidolgozásában is részt vettek, ill. részt vesznek.

A társadalomtudományok nemzetközi információs rendszerében – amelynek hazai bázisát szinte kivétel nélkül könyvtárak alkotják, és amelynek hazai vezető intézménye az MTA Könyvtára – az OSzK a magyar irodalom és a magyar történelem területén működik együtt.

A KGST államok információs rendszereiből eredő felbecsülhetetlen előnyök birtokában sem mondhatunk le arról, hogy részt vegyünk olyan világméretű vállalkozásokban, programokban, amelyek célja, szelleme megegyezik a szocialista Magyarország információs érdekeivel. E vállalkozások, programok – tartalmuk, szervezeti megoldásaik és fejlettségi szintjük szerint – széles skálán terülnek szét, részvételünk és aktivitásunk ezért sokféle

tényező függvénye. Elvként, megvalósult és a jövőben is követendő elvként szögezhetjük le, hogy mindenekelőtt azokból a programokból igyekszünk kivenni a legtevékenyebben részünket, amelyek megvalósulása (a bennük való közreműködés) a legközvetlenebbül függ össze a magyar információ- és könyvtárügy fejlesztési érdekeivel. Ha ezt az elvet némelykor nem sikerül teljes következetességgel megvalósítanunk, akkor ennek egyik – látszólag jelentéktelen, valójában azonban perdöntő – oka az, hogy meglehetősen szűkös a tanácskozásokon való részvételhez rendelkezésre álló devizakeret.

Más – a továbbfejlődés szempontjából ugyancsak lényeges vállalkozásokkal együtt – az előbb említettek gyakorolják a magyar információs és könyvtári rendszerre a legnagyobb hatást, a nemzetközi fejlődés rajtuk keresztül befolyásolja a legközvetlenebbül a hazait. És megfordítva: a hazai fejlesztésben elért eredményeink nyújtanak lehetőséget a nemzetközi programokba való bekapcsolódásra, közvetve tehát: a nemzetközi együttműködés nyújtotta lehetőségek hazai hasznosítására. Ily módon a nemzetközi és a hazai rendszerek (pontosabban: alrendszerek) közül jó néhány szorosan összetartozik, szinte egybeolvad. A nemzetközi együttműködés meghatározója – akár információbeadásról, akár információátvételtől van szó – a nemzetközi együttműködési vállalkozás előírásaihoz, szabványaihoz való alkalmazkodás. Ezért van fokozott jelentősége a munkák, folyamatok, közbeeső és végtermékek nemzetközi szabványosításának, a benne való magyar részvételnek és a nemzetközi szabványokkal azonos – vagy azokkal legalább kompatibilis – hazai szabványok bevezetésének.

Tipológiaiag – akár a nemzetközi, akár a hazaiakat vesszük alapul – kétféle, pontos kritériumokkal megkülönböztethető rendszertípus kezd elkülönülni: az első az ún. speciális (dokumentum-orientált vagy dokumentum szerinti), a második az ágazati. Az előbbi alapfunkciója az információk gyűjtése és számbavétele meghatározott információhordozó dokumentumok körére vonatkoztatva, például könyvekre, folyóiratokra, szabványokra stb. A második típushoz tartozó – az ágazati – rendszerek funkciója az információk mélyebb feltárásán alapuló szolgáltatások nyújtása (meghatározott népgazdasági ágazat, tudományág, -ágazat vagy tudományterületen belül). A megfogalmazásból következik, hogy a könyvtárak az információs együttműködésben

- hagyományos könyvtári-bibliográfiai funkcióikkal és/vagy azok korszerűsített, kiterjesztett változataival a speciális rendszerekben,
- szűkebben értelmezett információs funkcióikkal az ágazati rendszerekben vehetnek részt.

INFORMÁCIÓÜGY – KÖNYVTÁRÜGY

Az OSzK mindaddig speciális rendszerekben vett részt. Vonatkozik ez nemcsak a már ismertett NTMIR együttműködési formákra, hanem egyéb nemzetközi programokra is. Ez szükségszerű, ha figyelembe vesszük, hogy jórészt olyan együttműködési rendszerekről van szó, amelyek a nemzeti könyvtári alapfunkciókat érintik, mint pl. a hazai könyv- és folyóirattermés regisztrálása stb. Az ágazati rendszerekben való részvétel konkrét kötelezettsége a nemzeti könyvtári funkciókhoz társult szakkönyvtári funk-

ciókra (a magyar irodalom és történelem szakkönyvtára) vezethető vissza. Csak részben magyarázható azonban az előbbi okokkal – tehát továbbelő gyűjtési-szolgáltatási hagyományokkal és gyakorlattal – legfrissebb nemzetközi együttműködési kötelezettsége: a szocialista államok most alakuló nemzetközi kulturális-művészeti információs rendszerében való közreműködés. Jóllehet jellegzetesen információs tevékenységről van szó (a létesülő új rendszer egyébként az NTMIR alrendszereként tevékenykedik, más ágazati rendszerekkel megegyező módon és feltételekkel) az előzmények nem az „információügy”, hanem a „könyvtárügy” oldalán keletkeztek: a szocialista országok kulturális minisztereinek megállapodása alapján a nemzeti könyvtárak igazgatói értekezlete határozta el az „Interinformkultura” rendszer létrehozását.

A jelenség olyasmit hangsúlyoz, amire – más megközelítésből – mindenképpen fel kell hívnunk a figyelmet. Arról van szó, hogy a könyvtáraknak – elsősorban a nagykönyvtáraknak –, közöttük a nemzeti könyvtárnak az információügy nemzetközi környezetén kívül a könyvtárügy nemzetközi környezetével is számolni kell. A nemzetközi kulturális-művészeti rendszer problematikája ugyan – csak helyeseltető módon – az NTMIR-hez kapcsolódik, és ilyen módon természetesen polgárjogot kell kapnia a hazai információs rendszerünk fejlesztési koncepciójában. A szocialista nemzeti könyvtárak együttműködése (SzNKE) számos olyan munkaterületre is kiterjed, amelyek jórésze, – bár közvetve vagy közvetlenül befolyásolja az információs együttműködést –, az OSzIR (Országos Szakmai Információs Rendszer) nemzetközi környezetének számbavételénél – az eddigi viták tanúsága szerint – figyelmen kívül maradt. Akár így marad ez a jövőben is, akár korrigálásra kerül, a könyvtárügy nem mondhat le sajátos nemzetközi együttműködési kötelezettségeiről. Annál kevésbé (jóllehet az együttműködő intézmények szemszögéből nem ez a kizárólagos érv), mert együttműködésük némely területe elsődlegesen információs jelentőségű, például a nemzeti könyvtárak által épített „külföldi könyvek központi katalógusa”-i közötti együttműködés, ami az NTMIR programjában jelenleg nem szerepel.

Összegezőként elmondhatjuk, hogy a nemzeti könyvtár (és vele a KMK) nemzetközi információs rendszerekben való részvétele a világméretű és szocialista regionális információs rendszerekben (alrendszerekben), valamint a szocialista nemzeti könyvtárak és könyvtártudományi-módszertani központok között kialakult rendszerekben való együttműködésből tevődik össze. Lényegében az elmondottak határozzák meg a hazai szakmai információs rendszerben (az OSzIR-ban) való közreműködését is, azzal az el nem hanyagolható kiegészítéssel, hogy a nemzetközi információs rendszerekből következő hazai tennivalókban (amelyek az esetek többségében egy vagy több hazai alrendszerben jelentkeznek) olyan információs, vagy könyvtárügyi feladatok is jelentkeznek, amelyeknek nincs, vagy csak távlatilag lesz nemzetközi összefüggése, környezete. E feladatcsoport jellegzetessége az is, hogy elemei jobbra csak lazán, többszöri közvetítés révén függenek össze az OSzIR-ral, viszont a könyvtári rendszer alapfunkcióihoz sorolandók. Ezzel kapcsolatban elengedhetetlen egy megjegyzés: a könyvtári rendszer már létezik, az OSzIR pedig – bízunk benne – létre fog jönni. Két egymást részben átfedő rendszer együttéléséről, együttműködéséről van szó, következésképpen az OSzIR környezetének számbavételénél nem nélkülözhetők a könyvtári rendszer legfontosabb alrendszerei.

A nemzeti könyvtár hazai OSZIR feladatainak felsorolásakor csak a legfontosabb funkciókat igyekeztünk érinteni, minthogy azonban az OSZIR-hoz tartozó intézmények zöme könyvtár (vagy könyvtárra épült információs szervezet), a felsorolásból nem hagyhattuk ki a jellegzetesen könyvtári feladatokat. Az így összeállított jegyzék (1. táblázat) a jelenlegi helyzet alapján készült, figyelmen kívül hagyva a már rövidebb távon is megvalósítani tervezett korszerűsítéseket vagy feladatbővítéseket.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS TENNIVALÓK

A nemzeti könyvtár „működő” (már teljesítés alatt álló, vagy legalábbis kötelezettségként elvállalt) információs funkcióinak összképe azt látszik mutatni, hogy a speciális információs rendszerekbe való bekapcsolódás tekintetében jelentős eredmények születtek. Bonyolultabb a kép akkor, ha az információáramok mindkét oldalát vizsgáljuk. Kétségtelen sikereket könyvelhetünk el a hazai könyv- és időszaki kiadványtermés regisztrálása terén, részint a szervezési-előkészítési munkák [a magyar könyv- és folyóirat azonosítószám-irodák és működési rendszerük kialakítása, működtetése, az ISDS (International Serials Data System) és IKARSz (Időszaki Kiadványok Automatizált Regisztrációs Szolgálata) számára történő adatszolgáltatás megszervezése és folyamatos teljesítése] elvégzésével, részint az elektronikus adatfeldolgozás céljainkra történt „meghódításával”, hiszen nem kis erőfeszítések árán működőképesé vált a hazai könyvtermés számítógépes regisztrálásának technológiája.

Munkánk mérlegét megvonva azonban azt kell megállapítanunk, hogy olyan új épülethez vagyunk hasonlíthatók, amelyen a legtöbb pénz- és munkaerőráfordítással járó munkák elkészültek, de amelyik néhány befejező munka elmaradása miatt még nem vehető használatba. Vagyis: a hazai alrendszer elkészült, működik vagy működőképes és ezáltal nemzetközi síkon „inputképesek” vagyunk. „Be tudjuk adni” információhozzájárulásunkat, de – és itt kezdődik a baj – ennek hasznát learatni nem vagyunk képesek, mert a nemzetközi rendszer outputja szempontjából nem vagyunk „fogadóképesek”. Holott – és ez nem kis részben rajtunk múlik – ezzel olyan jelentős előnyöktől fosztjuk meg magunkat, amelyek ellensúlyozhatnák a vállalkozásokba való bekapcsolódásunk okozta munka- és költségöbletet. A legtöbb probléma – illik bevallanunk – nem annyira gépi-technológiai (bár ezzel is van gond, hiszen pénz- és kapacitáskérdés a gépi outputok adaptálása), hanem könyvtári-szakmai: hiányzik (a legjobb esetben most készül) a részletekre lebontott és az érdekelt használókkal egyeztetett alkalmazási koncepció.

Merőben másjelleű – lényegében elemi – problémákkal kell megküzdenuk az ágazati rendszerek vonatkozásában. A legnagyobb fejtörést e téren nem azok a rendszerek okozzák, amelyek tekintetében a nemzeti vezető szerv kötelezettségei terhelnek bennünket, hiszen „az informatika elmélete és gyakorlata” című rendszer keretében a KMK jelentős munkát és működőképes szolgáltatást honosított meg, a kulturális-művészeti információs rendszer pedig csak most van születőben; a magyar irodalmi és magyar történelmi információs funkciók tennivalói pedig hazai társadalomtudományi információs rendszerünk vajúdási nehézségei miatt nem tisztázódhattak. Az igazi gondot a speciális (hazai és

AZ OSZK (ÉS KMK) RÉSZVÉTELE A NEMZETKÖZI
INFORMÁCIÓS RENDSZEREKBE ÉS AZ OSZIR-BAN

	Világmeéretű vállalkozás, program	Szocialista, regionális együttműködés	OSZIR
Speciális „dok. szerinti” rendszerek			
1. Hazai könyvtérnés kurrens regisztrálása	MARC-hálózat ISBN, EBSZ (UBC)	–	Könyvek azonosító számozása, MNB „Könyvek”
2. Hazai időszi kiadványok kurrens regisztrálása	ISDS	IKARSZ	Időszi kiadványok azonosító számozása, éves folyóirat-bibliográfia
3. Hazai folyóiratok, egyéb időszi kiadványok cikkeinek bibliográfiai regisztrálása	–	–	
4. Külföldi könyvek központi, hazai regisztrálása	MARC-hálózat	SZKE	Központi katalógus és kliring
5. Külföldi folyóiratok központi, hazai regisztrálása	ISDS	IKARR	Központi katalógus
Ágazati rendszerek			
6. Informatika elmélete és gyakorlata	–	NTMIR–NSIR	Kurrens kiadvány
7. Magyar történelem	–	(MISZON)	–
8. Magyar irodalom	–	(MISZON)	Kurrens, éves bibliográfia
9. Kulturális-művészeti inf.rendszer	–	NTMIR–NÁTMIR SZKE	?
Elméleti, fejlesztési tevékenység			
10. Szabványosítás	ISO, IFLA	KGST, NTMIR	MSZ-szabványok
11. Könyvtárgépesítési és -berendezési együttműködés		Szoc. KMK-k együttműködése (SZKE)	Könyvtári rendszer
12. Könyvtári-informatikai kutatások nyilvántartása	ISORID	(SZKE)	
Patriotica – könyvforgalmi tevékenység			
13. Patriotica irodalom kurrens gyűjtése, feldolgozása, rendelkezésre bocsátása, megőrzése		SZKE	Könyvtári rendszer
14. Patriotica irodalom retrospektív gyűjtése stb. és számbavétele			Könyvtári rendszer, MTA
15. Könyvtártudományi és informatikai irodalom gyűjtése, feltárása, információs szolgáltatás nyújtása (KMK)		Szoc. KMK-k együttműködése (SZKE)	Könyvtári rendszer
16. Nemzetközi csere	UNESCO	SZKE	Könyvtári rendszer
17. Könyvtárközi kölcsönzés	UAP	SZKE	Könyvtári rendszer
18. Főlépédfány-elosztás			Könyvtári rendszer
19. Központi tároló- és kölcsönző könyvtár			Könyvtári rendszer
Döntésképzítési és tudományos tevékenység			
20. Hungarica-állományra épülő kutatások információs alrendszere			MTA, KM
21. Könyvtári rendszer irányításával összefüggő döntésképzítés (KMK, OSZK)		SZKE	KM
22. Könyvtártani kutatások szervezése			Könyvtári rendszer
23. Könyvtári Kataszter			Könyvtári rendszer

nemzetközi) rendszerekben keletkezett információknak csak ágazati rendszerekbe való átjuttatása okozza. Magyarra, azaz könyvtáros nyelvre lefordítva ez azt jelenti, hogy míg nemzeti bibliográfiai rendszerünk általános bibliográfiai része többé-kevésbé kialakultnak tekinthető és fejlesztése, korszerűsítése is biztosított, addig szakbibliográfiai részének korszerűsítése, továbbfejlesztése terén nagyok az adósságaink. Lényegét tekintve a mágnesszalagra felvett hazai könyv- és időszakos kiadvány- valamint – egy későbbi fázisban a folyóirat-cikkcím termés, valamint a külföldről ugyancsak mágnesszalagos adattárakon beérkező külföldi könyv- és folyóirattermés szakterületenkénti hasznosításáról van szó. Elvileg – a technológiák adaptálásával – megoldható a probléma, a kérdés „csupán” annyi, hogy kinek mire van szüksége és milyen formában. Megannyi olyan kérdés vár válaszra, amelyek alapos elemzésekre épülő koncepciót tételeznek fel. Ez a koncepció azonban nincs birtokunkban. Elvi alapjait a készülő OSZIR koncepció tartalmazza majd, ez azonban mindenképpen csak keret lehet, amelyet konkrét tartalommal nekünk kell kitöltenünk. Az ehhez szükséges előzetes vizsgálódást megkezdtük.

Ami az elméleti-fejlesztési, valamint döntéselőkészítési és tudományos funkciókkal összefüggő feladatköröket illeti (a táblázatban: C. és D. feladatcsoportok), a helyzetkép felrajzolása és a tennivalók megjelölése külön cikkbe kívánkozik, amely e feladatok jellegének megfelelő megközelítésből – a könyvtári rendszerből kiindulva – veszi számba a jelen eredményeit és a jövő lehetőségeit.



„A FÖLD HANGJAI”. – Ezt a lemezt kapta ajándékba a Library of Congress zenei részlege a NASA igazgatójától. A különleges dokumentum a Jupiterre és a Saturnusra indított űrhajó „utasa”, amely üdvözlő szöveget visz 55 nyelven; zenei alapmotívumokat különböző korokból és kultúrákból; a hullámverés, szél, mennydörgés, a madarak, bálnák és más állatok természetes hangjait; morze jeleket, vonatfütyöt; a fűrészelés, traktor, autó zaját. A lemez – fejlett technikával rendelkező civilizáció esetére – elektronikus információt tartalmaz arra vonatkozóan, hogyan lehet e hangokat diagramokká, képekké és nyomtatott (írott) szöveggé alakítani. A zenei részekből többet a Library of Congress anyagából vettek fel. A lemez anyagát duplikátumként magnó- és filmszalag is megőrökíti.

(LC Inf. Bull. 37.vol. 1978. 10.no.)

KÖTELESPÉLDÁNYOK GYŰJTÉSE A JELEN S A JÖVŐ SZÁMÁRA *

A „szükséges” információt hordozó kiadványok
típusairól.

CSŰRY István

SZAKIRODALMI VISSZAPILLANTÁS

A Milkauban értékelt irodalom nem hatol problémánk mélyére, de érdeme, hogy azt, mint problémát, a nemzeti könyvtárak bemutatása, az intézménytípus jellemzése, funkcióinak ismertetése kapcsán felveti, s a rá vonatkozó nézeteket áttekinti.¹ A második világháború után megelevenedő nemzetközi tudományos kapcsolatok hatására, ill. az egyes országokon belül (köztük az intézményrendszerüket alapozó fejlődő országok egész sorában) az információs rendszer iránti követelmények fokozódásának megfelelően, az érdeklődés előterébe került a nemzeti könyvtárak tevékenysége, s a nemzeti bibliográfiák ügye. Az 50-es évek irodalma elevenen tanúskodik e folyamatról, a nemzeti könyvtárak mint sajátos gyűjtemények, mint könyvtári rendszerközpontok és mint bibliográfiai alapintézmények korszerűsödéséről, nemzetközi együttműködéséről, gépesítési szervezési eredményeiről, használati könyvtárként való egyre tömegesebb igénybevételéről stb. A *Library Trends* különszámában tekinti át e mozgalmas szakasz gyakorlati tendenciáit, új eszméit.² Az UNESCO 1958-ban, Bécsben symposiumot rendez a nemzeti könyvtári problémák megvitatására.³ Ismételten figyelemben részesülnek a gyűjtés, a kötelesspéldány-szolgáltatás kérdései, a nemzeti bibliográfiákban feltárandó irodalom kategóriái, határai stb.

Az UNESCO symposiumán fórumot kap az intézmény hagyományos alapjait érintő követelés, hogy a nemzeti könyvtár gyűjtőkörét az irodalmi termelés mai sajátosságainak megfelelően kell módosítani.

Hiányoznak azonban az irodalom termelődésére és felhasználására, a kutatási eredmények irodalmi feldolgozásának folyamatára, az irodalomban közölt tartalmak sorsának, társadalmi hatásának történeti alakulására vonatkozó rendszeres tanulmányok, statisztikai elemzések, amelyek alapján biztonságos lépéseket lehetne tenni a felismert probléma részleteiben való megoldása irányában. Bár hivatásunk olyan tekintélyes nemzetközi szerve, mint az IFLA, az elsőrendű szakmai közügyet megillető figyelemmel fordul a gyűj-

*Ez az írás egy azonos című és tartalmú szűk publicitású dolgozat rövidített, szélesebb szakmai érdeklődésre számot tartó változata. A teljes dolgozat megtalálható a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban és a KLTE Könyvtárban.

tési elvek korszerűsítésének témaköre felé, a fent jelzett stratégiai megközelítés igényét figyelmen kívül hagyva, a köznapi gondolkodás szintjén keres megoldásokat. Legalábbis erre utal néhány, számunkra hozzáférhető dokumentum.

Elsőként az IFLA Communications rangjára emelt referátumot említjük „a nemzeti bibliográfiákba felveendő anyagokról”⁴, amely a kiadványok néhány legáltalánosabb kategóriájának, s a gyűjtésükre vonatkozó közkeletű felfogásnak említésével megoldottnak tekinti a nemzeti könyvtári gyűjtéssel szorosan összefüggő bibliográfiai problémát. A kiadványok mint ismerethordozók lényegszerűbb, funkcionális felfogására törekszik, s a nemzeti könyvtári gyűjtésnek a könyvtári rendszer összefüggésébe való beállításával a szűk szakmabeli szemléletmód áttöréséhez járul hozzá Helmut RÖTZSCH-nek a nemzeti könyvtár gyűjtési alapelveiről az IFLA 39. közgyűlése számára készített referátuma.⁵ Ugy tűnik, a szerző felismeri, hogy a gyűjtésre kiválasztás alapelveit egyfelől az irodalom tartalmi struktúrája, másfelől a könyvtári rendszernek e struktúrához való viszonya alapján kell megközelíteni. Nem tesz azonban kísérletet ez összefüggés elméleti kifejtésére, még kevésbé az irodalmi folyamat empirikus tanulmányozására, vagy akár a kiadványtípusoknak a hagyományos bontásnál mélyebbre hatoló, elemző ismertetésére. És mivel az IFLA érdeklődése, munkálatainak programja magára a társadalmi folyamatra —, amelyben a könyvtári gyűjtés és annak tárgyai más elemekkel összefonódva vesznek részt, — sem az elméleti modellalkotás, sem az empirikus állományfeltárás igényével nem terjed ki, félő, hogy a közvetlenül kitűzött feladat, a gyűjtendő és mellőzendő kiadványtípusok teljes részletességű összeállítása sem fog eddigi ismereteinkhez képest elvileg újat hozni.⁶ Ez a magyarázata annak is, hogy Gerhard POMASSL (ugyancsak IFLA égisz alatt készült) példaszerűen módszeres összeállítása⁷ a földkerekség nemzeti bibliográfiáinak gyűjtési gyakorlatáról, az irodalomszelekcióra vonatkozó tudásunkat sem elméletileg, sem az összetevők tüzetes feltárásával nem gazdagítja. Ami persze semmit sem vesz el a műnek abból a jelentőségéből, hogy az első objektív (mert módszeres tájékozódáson alapuló) lépés a nemzeti bibliográfiai szolgálatok egységesítése felé. De a kiadványok néhány összefoglaló kategóriájára szorítkozó vizsgálódás eredménye nem is lehet más, mint a világszerte több-kevesebb tudatossággal kialakított helyi gyakorlatok leíró áttekintése, vagy statisztikai összegezése. Nem vitatható az ismeretek adott szintjéről kiinduló, első megközelítésben végzett felmérés értelme. Közvetlenül azonban keveset mond a gyakorlat fejlesztésére, a nemzeti bibliográfia s az alapjául szolgáló nemzeti könyvtári gyűjtemény optimális, történelmi távlatban is helytálló kialakítására vonatkozólag.

A nemzeti könyvtárak egy szűkebb, de mértékadó körének gyűjtési praxisára vonatkozó saját felmérésünk alapján tudjuk, hogy a legtöbb gyűjtési előírás (ahol egyáltalán van ilyen) nem megy túl a néhány összefoglaló kategória — könyv, folyóirat, hírlap, hivatalos kiadvány, plakát, aprónyomatvány — felsorolásán, vagy ha részletesebb, semmivel sem mond többet az egyes félések megtartásáról vagy kiselejtezéséről, mint amennyit bármelyik gyakorlottabb könyvtáros rögtönözve is ajánlani tudna. A kiadványtípusoknak ilyesféle listája, ha még oly sok tucat kérdőív alapján gyűlt is össze, a tegnap és a ma többé-kevésbé reflektálatlan gyakorlatát rögzíti.

MÁTRAI László írta egy helyütt még az ötvenes években a Debreceni Egyetemi Könyvtárról, hogy az nem egyéb, mint az Országos Széchényi Könyvtár duplumtára.

De ha e szellemes csipkelődés magvát (hogy ti. könyvtömegek passzív befogadásából nem jön létre könyvtár) kibontjuk, az OSZK-ba szelektálatlanul beözönlő köteles-állomány sem egyéb mint számos más gyűjteményben is meglévő anyag duplumtára. És ha egy ilyen gondolatébresztő megjegyzés – mondjuk – nem váltaná ki a megcélzott könyvtáros reflexmozdulatát, kiváltják előbb-utóbb a mindennapi gyakorlat vaskosabb impulzusai. Hogyan tovább, ha a raktárak betelnek, s az építkezési tervek mindinkább könyvtári utópiákká foszlanak? Egyáltalán megengedhető-e gazdaságilag, hogy a dráguló légméterek bizonyos százalékát a társadalom számára értéktelen nyomtatott papír töltse meg? Arányban áll-e a katalógusbeli feldolgozásra, használatra fordítandó, növekvő munkamennyiség a feltárt s forgalmazott nyomdatermékeknek a társadalom számára valóban szükséges hányadával? Versenyképes-e a nemzeti könyvtár gazdaságos működés és társadalmi hatékonyság szempontjából a tudományos könyvtárak más típusaival? A felelősség válasszal tartozik a hasonló értelemben sorakozó kérdésekre – s nincs olyan válasz, amely valamilyen formában ne érintené a gyűjtemény, a gyűjtés, a szelekció alapelveit.

E sorok írója is abban keres mentséget a könyvtári és bibliográfiai gyűjtés kérdéseinek módszeres taglalását célzó kísérleteire (ti. azok előtt, akik az efféle teoretizálást a szolid gyakorlatiasság nevében kárhoztatják), hogy ezeket valójában a gyakorlat szorongató tényezői tüzték napirendre – igaz, kölcsönhatásban a hivatásbeli eszmélés belső ösztönzőivel. S a szorongatottság, amely a kötelespéldányoknak a tervező ész által nem szabályozott áradata s a gondjainkra bízott gyűjtemény tárgyi keretei, ésszerű fejlesztése közti nyomasztó ellentmondásból adódott, mentségül szolgál e kísérletek s a rájuk való jelen hivatkozás szerénytelenségére is. Amikor ugyanis a könyvtári gyűjteményépítés, a teljesség és a válogatás általános összefüggéseitől a szűkebb kérdéscsoportok felé haladva, több irányból és több metszetben s megközelítettük problémánkat, újra meg újra figyelmen kívül hagytuk helyeztük korlátait. A legelső, 1964-ben megjelent tanulmányban⁸ a társadalmi tudat kumulatív és kommunikatív folyamatainak tényezőjeként, s az irodalom társadalmi létezmódjának, történelmi viszontagságainak alakításában lényeges részt vevő intézményes erőként mutattuk be a könyvtár és a bibliográfia megőrző-felejtő, szelektációs tevékenységét. Kísérletet tettünk az irodalmi folyamat e szelekció tudományos szintre emelése szempontjából lényeges törvényszerűségeinek és sajátosságainak megkeresésére, az irodalom szelektív átszármatatásában résztvevő intézményes tevékenységek, s a szelektációs folyamat elemző bemutatására, továbbá a jövő dimenziójában végzendő tudatos gyűjteményépítésben hatékony alapelvek meghatározására. A tárgy módszeres feldolgozásának hiánya miatt kellett a tanulmányhoz folytatásul egy illusztratív részt csatolni (1966), bemutatva, hogy az irodalmi folyamat milyen metszetekben történő elemzése, történeti, statisztikai tanulmányozása szükséges a szelektációs tevékenység tudományos megalapozásához, de közvetett bizonyítékául annak is, hogy ilyen megalapozás hiányában a legjobb gyűjtőmunka is csak könyvtárosi hályogkovácsság.⁹ Az itt közölt elemzések közül kettő nemzeti könyvtári vonatkozású. Egyikük a hazai kötelespéldányok alapján próbálja meghatározni az érdemleges információt hordozó, s ezért megőrzendő kiadványtípusok arányát az össznyomdatermésen belül, másikuk 11 jelentősebb nemzeti könyvtár gyűjtőköri leírása, s egyéb alkalmas források alapján tekinti át az általuk gyűjtött és nem gyűjtött dokumentumtípusokat. (Az utóbbi anyaggyűjtés egy teljesebb változatát féligpublikált

külön kötetben bocsátottuk az érdeklődő szakmabeliek rendelkezésére.)¹⁰ Nézeteinket kifejtettük az 1971. évi, Moszkvában tartott magyar-szovjet könyvtártudományi kollokviumon¹¹ valamint a kötelespéldány-szelekció hazai vitájára egy referátumban összefoglaltuk javaslatainkat, amelyek akkor figyelemben részesültek.¹²

Valószínűleg e munkák fogyatékoságainak hallgatólagos bírálata fejeződik ki abban, hogy a kötelespéldány-szelekció hazai tervezésének következő lépésében ezek figyelmen kívül maradtak. Figyelmen kívül maradt e munkák legfőbb, s a moszkvai szeminárium fel szólalói által egyetértően kiemelt, sőt, az 1973-as hazai tanácskozáson program formájában megfogalmazott mondanivalója is, hogy ti. a szelekciós elvek, tipológiai kidolgozását, továbbá a szelekciós gyakorlatot az irodalom, s benne az érdemleges információk kommunikatív folyamatának rendszeres efémzésével kell megalapozni,¹³ vagyis, hogy nem lehet többé a köznapi gondolkodás rögtönzött döntéseire hagyatkozni. Abból, hogy mi magunk igyekszünk megmaradni e tanulságnál, az alábbiak következnek az „archiválisan” őrzendő kategóriák jelen mérlegelésére nézve:

- Ellentétben korábbi frásainkkal, amelyekben a tárgy teljes szélességű exponálása volt a lényeges (s ehhez képest egyes megállapítások hipotetikus odavetése megengedhető), most, amikor az exponált problémák egyikének gyakorlati megoldása felé kívánunk egy lépéssel közeledni, közmegegyezésre számot tartó megállapításokra kell törekednünk. Ilyen megállapítások azonban jelenleg csak a legáltalánosabb kategóriák szintjén lehetségesek.
- Nem bocsátkozunk tehát a dokumentumtípusok tételes minősítésébe. Amit e vonatkozásban ismereteink eddigi szintjét javasolhatunk, azt „A nemzeti könyvtári gyűjtés kategóriái” c. kiadvány már tartalmazza.

Mellőzzük állításaink bővebb kifejtését. A kifejtést eddigi publikációink alapján ismertnek tekintjük.

Az előzményekhez tartozik WALLESHAUSEN Gyula és ZÁCHNÉ RUTHNER Mária „Periférikus kiadványfajták a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat gyakorlata alapján” c. cikke¹⁴, amelyet a kötelespéldánygyűjtésből mellőzendő kategóriák megállapítására felkért szakértői bizottság használt fel munkálatainak alapjául. Megkönnyítené jelen munkánkat, ha a kötelespéldány-szelekció ott megállapított negatív kategóriáit támpontul használva következtethetnénk a pozitív kategóriákra, vagy legalábbis kizárhatnánk figyelmünk köréből a nyomdai termésnek a referátumban lefedezett területeit. Erre azonban a könyvtári gyűjtés fogalmának, s az irodalom műfaji-funkcionális szerkezetének az alapelvekig menően különböző felfogása nem ad lehetőséget. Mi valamennyi munkánkban a tartalmakból, a tudományos művészi és ténybeli információ folyamatából indultunk ki, s azt vizsgáltuk, hogyan vesznek részt a könyvtári dokumentumok e folyamatban, és hogy – divatosan szólva – a zörej és a redundancia jelenségeinek kiküszöbölésével, a releváns tartalmak pályájának optimális biztosításával miként lehetne fokozni a könyvtári munka ésszerűségét, társadalmi hatékonyságát. A cikk viszont a kiadványtípusok közkeletű osztályozásának alapjára helyezkedik, amely valójában az irodalmi formától, materiálisan a könyvtől és a folyóirattól kiindulva, s a dokumentumtípusoknak ettől számított különbözőségét, „távolságát” mérlegelve minősít egyes típusokat könyvtári megtartásra, sőt teljes gondú kezelésre, másokat selejtezésre méltónak. Erről –

és csakis erről – a kiindulási pontról van értelme a periférikus jelzőnek, mint az adott dokumentumcsoport specifikumának. Periférikus egy sorozat középiskolai értesítő, egy tömeg régi disszertáció, vidéki hírlap, vagy az osztrák-magyar szabadalmak gyűjteménye – de csak raktárilag, a könyvtári szentek szentjében elhelyezett könyvekhez képest. Viszont – képzeljük el a fokozatokat egy, a centrumtól a periféria felé lejtő grafikus ábrázolásban, vagy alkalmazzuk a jelzőt metafóraként – a használat gyakoriságára, társadalmi jelentőségére, a művek értékére egyaránt alkalmazhatatlan lesz a „periférikus” jelző. Lehet-e a használat gyakorisága szempontjából periférikusnak nevezni pl. az újságpapírra nyomott népszerű regényeket, amelyek az Egyesült Államokban – igen helyesen – ki vannak rekesztve a nemzeti gyűjtés köréből. Arról nem szólva, hogy ez a szempont SYLVESTER grammatikáját és KLOPSTOCK műveit egyaránt kizárá a gyűjteményből. És ugyan miféle érték- s hasznossági rend alapján lehetne pl. egyazon biológus kutató folyóiratcikkét a centrumba, kongresszusi előadását, vagy újtjelentését a perifériára állítani? Természetesen nem az elnevezést bíráljuk, hanem a rendszerezést, amelynek szempontjára utal. Arra a szempontra, amelynek következetes végrehajtása esetén a selejtezés veszélyének tennénk ki a helységnévtárakat, cím- és névtárakat, bizonyos típusú statisztikákat, hatóságok, intézmények, vállalatok hivatalos kiadványait, lényeges forrásaitól és segédeszközöiktől fosztva meg a helytörténeti, üzemtörténeti, biográfiai stb. kutatást.¹⁵

A DOKUMENTUMKATEGÓRIÁK

Hogyan módosítják elektronikus korunkban a gépi memóriák az idézőjel nélküli s az idézőjelbe tett (tehát az irodalmi folyamatra vonatkozó, tartalmakat a jövőbe átszármasztató) archivális funkcióját a könyvtárnak? McLUHAN a Gutenberg galaxisban s egyéb írásaiban új polgári válságelméletet kovácsolt az írásbeliség eltűnésének állítólagos tendenciájából. Nos, ha McLUHANnak igaza van, értelmét veszti a tartalmak „ember által olvasható” formában való átörökítése, vagyis az idézőjeles „archiválás”. Mert hisz egy társadalomban, amely – McLUHAN utópiája szerint – feladva hangjelölő íráson alapuló kulturáját, visszatér a közvetlen hangközlésen alapuló törzsi vadság állapotába, a tudományos információ immár nem az emberhez szól, s ezért éppenséggel a géppel olvasható formájában válik funkcióképesé. Az eredeti értelemben vett archivális őrzése a szövegnek pedig azért veszti értelmét, mert egy letűnt írásos kultúra dokumentumai valóban nem emlékei többé „a dob és az üvöltés emberiségének”.

McLUHAN utópiája nem egyéb, mint ideológiakusan túlfeszített, de társadalmi következményeit tekintve következetes és érzékletes kifejtése annak a tapasztalati gondolkodás neopozitivistá lebecsülésében gyökerező felfogásnak, amely hajlamos a számítógépet mint a gondolkodás tökéletesebb modelljét szembehelyezni a tapasztalat göröngyein botorkáló, téveteg élő elmével. Ez a felfogás – mutat rá ontológiájában LUKÁCS György – végső soron a matematikai objektivizálás haladásával ellentétes irányban ható tényezője a tudománynak, s „arra vállalkozik, hogy a »technika forradalmi haladásából« levezetett manipuláció nevében kiküszöbölje a lét megszűntethetetlen kategóriáit”.¹⁷ Jelen esetben a nyelvi közlés kategóriája az áldozat, amelyről McLUHAN önkényesen leszakítja vizuális

megjelenését, az írást, amely pedig annak nem – mint ő feltűnteti – a görög-nyugat-európai magaskultúrához kötött túlhaladása, hanem eredeti mivoltát, társadalomontológiai funkcióját megőrző kiteljesedése. E szétszakítás (amely egyben elvonatkoztatás a beszélt nyelv gondolkodás- és praxisbeli szerepétől, egyáltalán racionális mivoltától) teszi számára lehetővé egyfelől az ösztönösség szintjén élő és az elektronikus technika fátuma folytán újraéledő törzsiség mitikus konstrukcióját, másfelől a gépi agyvelőkbe átmentett tudomány továbbélésének embertelen koncepcióját.

E rövid ideológiakritikai kitérő nem csupán a feltett kérdésre, a gépi memóriák archivális szerepére, hanem az „archivális” könyvtári funkció teljesebb megértésére vonatkozólag is hasznos következtetéseket kínál. Ha a nyelvi közlés – ellentétben McLUHAN mitikus konstrukciójával – tudati aktusok hordozója, ezek pedig elválaszthatatlanok a társadalom létfolyamataitól,¹⁷ akkor az írott szövegek s a nyelviileg kifejezett tudati aktusok egyéb technikájú rögzítései is, mint eleven emberek közti kommunikáció termékei, hordozói, csak ebben a folyamatban találják meg hatékonyságukat, válnak azzá, amik. Ettől elvonatkoztatva a komputer nekivadult imamalom, s a könyvtár papírhulladéktelep. A gépi memória vagy könyv kizáró alternatívájának már csak azért sincs értelme, mert szövegek gépi tárolása esetén mind az input, mind az output oldalon hagyományos nyelvi közlés működik.

A számítógép kizárólagosságáról a társadalmi tudat tartalmainak „archiválása” terén ezért nem beszélhetünk. Annál inkább a tervszerű együttműködés követelményéről a könyvtár és a számítógép között. (Esetleg egyazon „archiváló” intézmény könyvtári és számítógépes síkon ellátott funkciójának összeegyeztetéséről.) A nyomdatermékeken, ember által olvashatóan rögzített tények, adatok, tudományos információk bizonyos típusai ebben a formájukban nehezen visszakereshetők, alkalmatlanok a kombinációra, szintetizálásra, fajlagos férőhelyigényük aránytalanul magas társadalmi jelentőségükhöz képest. Teljesen ésszerű, ha az ilyen információkat tartalmazó dokumentumtípusok „archiválását” a könyvtár átruházza a számítógépre. Különösen, ha az adott információhalmaz éppenséggel a számítógép által elvégezhető kombinatív, rendező és szelekciós műveletek folytán fejlődik ki az elemeken túlmutató új ismeretté, vagy válik integrálhatóvá a társadalom tudati folyamataiba. Ide illik az adattárak úgyszólván valamennyi típusa. E dolgozaton túlmutató feladat tartalom szerinti meghatározásuk és tételes, elemző számbavételük, továbbá annak megállapításai, mely típusokat lehet makulaturaként a számítógépbe vitel után kiselejtezni (pl. bizonyos elavult árjegyzékek), melyek maradnak a kutatás és a gyakorlat örök értékű kézikönyvei (pl. bibliográfiák, cím- és névtárak, helységnévtárak bizonyos típusai). Módszeres tanulmányozást igényel továbbá a használati, tudománytörténeti stb. okok miatt egyaránt könyvtári kezelésre érdemes dokumentumtípusok (pl. monográfiák, folyóirat- és hírlapcikkek) elemző, faktografikus feldolgozása a számítógép segítségével. A faktografikus elemzés műveletével a könyvtár közvetlenül a tartalmak átszármaztatójaként lép fel. Ez a közvetlenség azonban egyúttal a tartalmak korlátozó rögzítése is a mindenkori jelen látószögének, tudásszintjének megfelelően, míg a dokumentumok hagyományos őrzése nyitva hagyja azok egész tartalmát az időben változó kérdéshelyzetek, kombinatív lehetőségek stb. számára.

Végül, már egyszerűen csak ki kell mondani a könyvtári archiválás dialektikus felfogását alátámasztó következtetést:

archivális funkcióját a könyvtár összetevékenységének szerves elemeként, az élő társadalmi folyamatokkal kölcsönhatásban fejt ki.

Annak a megfontolásnak, hogy a nyelvi közlésmód terjedelmi és időbeli hatékonyságát határtalanul kiterjesztő írott-nyomtatott közlésmód a társadalmi létfolyamatban való közvetlen részvétel szempontjából megőrzi a beszélt nyelv törvényeit, következménye, hogy a könyvnek emberközeli kell maradniok, hogy tehát az archivális funkció a könyvtár számára nem vagyonsvédelmi értelemben vett őrzés, hanem az írott nyelv hatékonnyá tétele, hordozott tartalmainak bevitele a társadalmi folyamatba.

A társadalmi memóriáról általában szólva, a társadalom reprodukciós folyamatára gondolunk, az objektivációs és megismerő tevékenységek benne végbemenő komplexumára, amely a maga totalitásában valósítja meg a reprodukció folyamatosságát, az egyes fokozatok túlhaladását megőrizve a lét és a tudat síkján. A szűkebb értelemben vett társadalmi memória egy sor, e folyamatban gyökerező intézményes tevékenység összereedményeként valósul meg. Az írott-nyomtatott dokumentumok primátusának hangsúlyozása nem jelentheti tehát a könyvtár „archivális” tevékenységének kiragadását a fenti tágabb, vagy szűkebb összefüggésből. A dokumentumhoz s annak fizikai megőrzéséhez tapadó szemlélet miatt azonban ma még a hagyományos „őrző” intézmények (könyvtár, levéltár, múzeum) viszonylatában is csak mint tendenciáról beszélhetünk a memória-funkció összeegyeztetett viteléről. A gyakorlat tervszerű továbbfejlesztésén gondolkodva tehát úgy léphetünk tovább az „archiválendő” dokumentumtípusok, s a tartalmaik társadalmi hatékonyságát előmozdító memóriatevékenységek meghatározása irányában, ha nem csupán, sőt nem annyira a dokumentumféleségek „kiosztására” törekszünk, hanem az egyes intézmények tartalmilag felfogott memóriatevékenységét vesszük számba, s ha kell, szabályozzuk legfelső állami szinten. És e tekintetben ismét csak nem lehet olyan esetlegességekből kiindulni, mint amilyen a könyvtári helyhiány, gyűjtőszennvedély vagy hagyományos szemlélet. Társadalmi létérdek, hogy az állam intézményrendszere útján aktualizálásra készen, ellenőrzése alatt tartsa mindazon adatokat, regisztrált tényeket, irodalmi vagy egyéb formában rögzített tudományos ismereteket, művészi objektivációkat, amelyek önnön reprodukciójához, elért szintjének realizálásához és továbbviteléhez szükségesek.

A könyvtári archiválás, íme, mint az egyéb intézmények memóriatevékenységéről szóló információt is magával hozó feladat jelenik meg. A folyó kutatásokra, a kutatási eredmények regisztrálására, a termelőüzemek, hatóságok, hírügynökségek, piac- és konjunktúrakutatóintézetek, statisztikai és információs szervek tudásállományára, adat-rögzítő, feldolgozó és nyilvántartó tevékenységére vonatkozó informáltság ugyanis nyilvánvaló feltétele annak, hogy a könyvtár racionálisan határozhassa meg az archiválendő dokumentumtípusok körét, és hogy olvasóit tájékoztatni tudja a más intézménynél tárolt információra vonatkozólag.

Mint Válogatás és teljesség c. dolgozatunkban példákon megvilágítottuk, nincs szükség olyan ismeretkör archivális lefedezésére a könyvtárban, amelyek tanulmányozását, anyagának, adatainak rögzítését, rendszerezését és visszakeresését a nyomdatermékek

gyengébb, a megfelelő intézmények archivumai, adattárai erősebb hatékonysággal biztosítják. Feltéve természetesen, hogy állami jogszabály garantálja e memóriák „archivális” megőrzését és nyilvános használatait.

Előző kötelezpéldányrendeletünk a gyűjtőkörükbe tartozó teljes magyar nyomdatermés archivális megőrzésére kötelezte az országos szakkönyvtárakat. A most kiadott utasítás kötelezpéldánysorok regionális elosztása keretében egyes vidéki könyvtárakra ró bizonyos fokú megőrzési kötelezettséget. Mindez arra utal, hogy könyvtári jogalkotásunk álláspontja szerint a nemzeti könyvtárnak más könyvtárakkal karöltve kell teljesítenie a hazai nyomdatermés megőrzésének feladatát. Ugyanerre a megfontolásra jutunk magunk is a nyomdatermékek típusainak számbavétele s a rájuk irányuló érdeklődés mérlegelése alapján. Mint hivatkozott munkánkban rámutattunk, bizonyos típusú műszaki, gazdasági efemeridáknak, üzemi vagy helyismereti érdekű kiadványoknak stb. a nemzeti gyűjteményben kevesebb, a megfelelő ágazati vagy területi egység könyvtárában több esélye van arra, hogy kutatni fogják, s az utóbbi gyűjteményekben számíthatnak a feltárás és őrzés nagyobb gondosságára is. Elsőrendű könyvtárökonomiai érdeket elégítene tehát ki egy olyan rendezés, amely bizonyos típusu nyomdatermékek archiválását a területi és ágazati illetékesség hierarchikus elve szerint osztaná meg a megfelelő könyvtárak közt. Alkalmazása során ez az elv gyors és egyértelmű szelekciós döntéseket tesz lehetővé. A nemzeti gyűjteményben archiválandó országos, a megfelelő alacsonyabb szinten őrzendő megyei, városi, községi, üzemi stb. lapok analógiájára az egyéb kiadványfajtákat is meglehetősen tiszta kategóriákra lehet bontani a gyűjtésbeli illetékesség szempontjából. Az átfogó jogi rendezés mellett szilárd erkölcsi és szemléleti biztositékot ígér e rendszerhez a területi közművelődési könyvtárak szépen fejlődő helyismereti munkája. Kevésbé mondható el ugyanez a szakkönyvtárakról, amelyek többsége a minálunk elterjedt egyoldalú dokumentációs szemlélet miatt munkájának gyűjteményi összefüggéseit s a távolabbi jövő iránti kötelezettségét egyaránt elhanyagolja. (Ezért nem tett eleget legtöbbjük a kötelezpéldányok archiválását előíró jogszabályoknak sem.)

Bizonyos kiadványtípusoknak alacsonyabb szintű könyvtárak archiválási illetékességébe utalása a legkevésbé sem jelentheti pl. a vidéki sajtó, a hivatalos kiadványok, vagy a vállalati irodalom jövőbeli kutatási értékének lebecsülését. Primer információban gazdag dokumentumtípusok ezek, a mélyreható gazdaságtörténeti, helytörténeti, ipartörténeti stb. kutatás fontos forrásai. Távolatilag nézve kutatási értékük felülmúlja sok olyan kiadványét, amely megjelenésekor általános érdeklődésre tarthat számot, de nem minősül primer információforrásnak. Ebbe a kategóriába tartozik a tankönyvek, kézikönyvek, népszerűsítő kiadványok egy része, mindaz a szekunder irodalom, amely nem rendelkezik az oktatás- vagy a művelődéstörténet majdani kutatóinak érdeklődésére számot tartó karakterisztikummal. (Pl. módszertani újítást képviselő, haladó szemléletű vagy harcosan reakciós munkák.)

Primer információ! Ez a minden tudományos könyvtári gyűjtés alfájának tekintett kategória fokozott jelentőséggel bír a nemzeti könyvtár archivális anyagának meghatározására nézve. Alkalmazását azonban nehézzé teszi, hogy általánosan felfogva tartalmilag üres: egy báli táncrend ugyanúgy primer információ, mint egy rendőri hír, vagy egy jelentős kutatási eredmény közlése. Szűkíthető a kategória terjedelme, ha a primer infor-

mációt a tudományok épülésének konstitutív elemeként fogjuk fel. Így felfogva, a primer információ három típusa választható külön: 1. az, amely egyediségében nem lehet érdemes anyaga vagy támpontja a kutatásoknak (pl. egy érdektelen tartalmú röpcédula), 2. az, amely anyagot vagy bizonyítékot szolgáltat a kutatáshoz (pl. egy jelentős politikai eseményről szóló röpcédula), és 3. az, amely tudományosan kifejtett új ismeretet közöl (pl. egy múltbeli politikai esemény szereplőinek, körülményeinek tisztázása a megfelelő röpcédula felhasználásával).

Ha a kiadványféleségek metszetében próbáljuk számbavenni e három kategóriát, az első kettő összetétele jórészt megegyezik, s kiterjed az irodalom jóformán valamennyi műfajára, ill. a nyomdatermékek valamennyi típusára. Külső jegyek alapján csak néhány gyűjtésből kizárt féleséget lehet megfogni (pl. használati nyomtatványok), az archiválásra érdemesítés (vagyis a 2. kategóriába sorolás) azonban mindig egyedi értékelés: a tartalom mérlegelése, a dokumentum grafikai kivitele, provenienciája, valamely egységes irodalmi vagy gyűjteményi képződményhez tartozása stb. alapján történik. Válogatás és teljesség c. munkánk áttekinti az itt érvényesülő szempontokat a példákkal világítja meg azok alkalmazását. A harmadik kategóriába viszont tiszta műfaji szempontok alapján sorolhatók a dokumentumok. Ide tartozik a kutatási jelentéstől a folyóiratközlemények különböző típusain át a monográfiáig a kutatási eredményeket elsődlegesen publikáló valamennyi tudományos közlési forma. Az egyedi mérlegelés természetesen ebből a csoportból is kiemelhetné a tudomány állományát érdemlegesen gazdagító, a kutatást előbbrevivő – tehát archiválásra valóban érdemes munkákat, – az önálló, jelentéktelen vagy tudománytalan publikációk tömegét pedig kiselejtezhethetné. Ez azonban nem végezhető el a folyamatos, napi szelekciós munka keretei között, még akkor sem, ha azt megfelelő színvonalú szaktudományos specialisták látják el. Az egyes közlemény ugyanis csak a tárgykörben vagy a szakterületen folyó kutatások egészének összefüggésében minősül fontosnak vagy szükségtelennek, maga ez az összefüggés pedig nem egyszer csak bizonyos időbeli távlatból rajzolódik ki. De éppen a tudomány ilyen rétegekből, szférákból és láncolatokból épülése elvileg lehetővé, s a mi megítélésünk szerint szükségessé teszi bizonyos szintetizáló, szemlélő, összegező, az irodalmat rendszeresen kiértékelő tudományos munkáknak a nemzeti könyvtár szervezetében való végzését s a gyűjteményépítéssel és archiválással való összekapcsolását. Egy-egy tárgyra vonatkozó elszórt közlemények anyagának összegezése fölöslegessé teheti az eredeti dokumentumok őrzését. Bizonyos szemlék nyomán pedig éppenséggel az derülhet ki, hogy egyes dokumentumok fokozott gonddal archiválandók.

A teljes nyomdai termésnek a fent tárgyalt három kategória alá foglalása természetesen leegyszerűsítés, és ennyiben hagyva meglehetősen egyoldalú áttekintését adná a primer információt hordozó dokumentumoknak. Nyilvánvaló, hogy egy zenemű kottájának első, vagy első autentikus kiadása tárgya ugyan a zenetörténeti, zeneesztétikai stb. kutatásnak, de ezt megelőzően az előadóművészet tárgya. Egy képzőművész alkotásairól, egy múzeum műtárgyairól stb. készült reprodukciók a kutatás szempontjából csak bizonyos fenntartással minősíthetők primer objektumoknak, mint esztétikai élményhordozók s mint a művészeti ízlés formálói azonban a társadalmi tudat elsődleges tartalmaiként archiválandók. A szépirodalom pedig a maga sokrétű publikációs rendszerével és polivalens tartalmaival, úgyszólván megkérdőjelezi a primer információ átfogó kategóriájának alkalmaz-

hatóságát ezen a területen. Mert bár szent igaz, hogy a tudományos dokumentumok értékelése során sem mellőzhetők az olyan „tudományon kívüli” mozzanatok, mint a kifejtés színvonala, közönséghatása, a kiadások, a rontott és hiteles szövegek problémái, az új ismeret viszonya a társadalmi tényezőkhöz stb. (különösen ha az értékelés, mint itt, az archiválás esetében, tudománytörténeti szempontú), mindez csak járulékosan módosítja a tárgyi tartalmat és az igazságértéken alapuló megítélést. Szépirodalmi művek esetében azonban úgyszólván semmit sem lehet mondani a tartalomról mindezen „külső” tényezők ismerete és mérlegelése nélkül, nem is szólva az alkotó szubjektumról, amely – ellentétben a tudós szerzőével – egész társadalmi és individuális mivoltát átsugározhatja a megformált tartalomra, a mű esztétikai értékéről, formájáról, amely mindig „egy adott tartalom formája”, és az irodalmi hatások bonyolult struktúrájáról, amelyhez a tudományos életben érvényesülő metodikai és tematikai hatások a művek megértése, értékelése szempontjából nem foghatók. Megannyi lehetősége, metszete az itt figyelembe veendő „érdemleges primer információnak.”

Ezért oly mérhetetlenül nehéz a „nem tudomány” analógiájára a „nem irodalom irodalmat” megkülönböztetni az archiválásra való kiválasztás során. Az olyan regényszörny, mint SUE Mystères de Paris-a éppen esztétikai fogyatékoságai által tette lehetővé a fiatal MARX számára a társadalmi viszonyok korlátolt burzsoá szemléletének szatirikus elemzését.¹⁸ De következik-e vajon ebből, hogy pl. a 19. század végének – a francia belletrisztikától sokat tanult – magyar irodalom alatti irodalmát teljes egészében őrizni kell egy jövőbeli szatira anyagául? Vagy mi legyen ama hetedfélszáz „népies irat” sorsa, amelynek népkönyvai kosztjával 1886–1900-as nemzeti bibliográfiánk tanúsága szerint a magyar kulturpolitika manipulálni kívánta a dolgozói rétegeket? Ha e matéria felhasználásával elkészül a korszak irodalomszociológiai monográfiája, kell-e még sokszáz variánsban őriznünk az úrtiszteletre, istenfélő hosszútűrésre, igénytelen szorgalomra buzdító ponyvatörténet sémáját; Vagy mi legyen a detektívregénnyel, amelyet egyes műfajelméleti nézetek szerint nem a szubliteratúra, hanem a logikai fejtörők egy nemének kell tekintenünk? LUKÁCS György a Conan-Doyle-típusú (a polgári szekuritás ígézetében fogant) detektívregény és a mai „comics” összevetésével világítja meg, hogy „az élet ábrázolásának bizonyos, a léttől meghatározott oldalai a »nem irodalmi« irodalomban talán még világosabban kerülnek felszínre mint az »irodalmi«-ban.”¹⁹ Ami pedig a giccs-et illeti – mutat rá ugyancsak LUKÁCS György, Hermann BROCHOT idézve – ez azért lehetséges, mert vannak „giccs-emberek” akiknek reális kifejeződésük, igényük és igazolásuk a giccs.²⁰

A kérdések hasonló sorára csupán csak sejtethetjük a választ, ama megfontolás alapján, hogy míg egy tudományosan vizsgált jelenség egyértelműen meghatározott, és tükrözései nem cserélhetők fel egymással, addig az irodalomnak ezt a rétegét alkotó objektivációk tipikus látásmód többé-kevésbé sematikus kifejeződései, amelyek közül az irodalmi, szociológiai elemzés, vagy az illusztrálás céljaira többnyire elegendő egy-két díszpéldány kiemelése. Ami pedig a tárgyalt típus gyakoriságát, társadalmi hatásának szélességét és tartósságát illeti, arra nézve a kutató úgysem az archivális példányok közvetlen számbavétele alapján fog adatokhoz jutni. A modern nemzeti könyvtár három egymásra épülő, és egymást kiegészítő szolgáltatása útján ad számot a nyomdai, irodalmi terméstről: a dokumentumok őrzésével és közzéadásával, bibliográfiai nyilvántartásával és statisztikai számbavételével.²¹ A két utóbbi szükségtelenné teheti bizonyos típusú dokumentumok archi-

vális őrzését. Mindezek a megfontolások valószínűsítik, hogy a kért irodalmi rétegeket elég lesz reprezentatív igénnyel, bizonyos számú jellemző dokumentum megtartásával archiválni. Előbb azonban hipotézisünk módszeres ellenőrzése, s az eljárás szempontjainak, gyakorlatának kidolgozása alapján világosabban kell látnunk a megoldás konkrét összetevőit, következményeit, s — főleg — bírnunk kell az érintett kutatási ágak konszenzusát.

Rövidebben elintézhető az irodalmi művek archiválisan kezelendő kiadásainak problematikája, bár maga a szelekciós gyakorlat e tekintetben is sokkal többoldalú mérlegelést kíván meg, mint a tudományos kiadványok esetében. Mert hiszen az irodalmi műről minden egyes kiadása hoz valami primer információt — ha mást nem, hát a közönség érdeklődésére utaló statisztikai adatot. A mű kelendőségét érzékeltetik, s bizonyos mértékig az egyes olvasói rétegekben való elterjedtségét is jellemzik a különböző változatlan (népszerű, olcsó, iskolai, paperback stb.) kiadások. Ezeket, mint jeleztük, a bibliográfia és a statisztika regisztrálja. Az archiválásból — a Library of Congress gyakorlatának mintájára bizvást kirekeszthetők. Időben visszafele haladva, e séma természetesen egyre óvatossabban kezelendő. Elég Petőfi Összes költeményeinek „hazai művészek rajzaival díszített” füzve 1, kötve 2 koronáért árult 3. „népies” kiadását említenünk (Athenaeum, 1899, 1900.), s e kiadás példátlan jelentőségét a századelő irodalmi ízlésének formálásában, annak illusztrálásul, hogy egy filológiai gyatra, a szerzőtől merőben idegen ízlés, társadalomszemlélet grafikai jegyeit viselő kiadás a kutatás számára néha érdekesebb lehet a még oly korrekt kritikai kiadásoknál. Az archivális megőrzésre való kiválasztásnál tehát ugyanolyan gonddal érvényesítendő az első, a szerző által gondozott, a szövegvariánsokat tartalmazó s a kritikai kiadásokat becsülő filológusok és bibliofilek szempontjai, mint az a szükséglet, hogy az irodalom társadalomtörténetének kutatói magukból az egyes kiadásokból merítsenek tanúságot a művek sorsáról, iskolai, akadémiai figyelemre érdemesülésükről, ponyvára kerülésükről.

Miközben megpróbáltuk a primer információ típusait s az egyes kiadások információértékét, a szelekciós döntések fogódzóit keresve szemügyre venni, főleg az archiváló tevékenység tudományos összefüggéseire kívántunk rámutatni, s hangsúlyozni a további tisztázásra szoruló, tudományos megközelítésre váró problémákat. A szelekciós gyakorlat korszerű tudományos alapra helyezése számára e két tényező mérlegelése azonban nemcsak leküzdésre váró nehézségeket, hanem alkalmazásra kész elveket is kínál. Ezeket az irodalomszelekció szempontjait vizsgáló korábbi munkáinkban a tudásállomány tartalmi teljességű átszarmaztatásának társadalmi szükségéből kiindulva egy általánosabb elv, a szükségesség elve alatt foglaltuk össze. Az irodalom s a nyomdai rögzítések állományának ama sajátosságára épülő elv ez, hogy egyazon információ igen gyakran a dokumentumok egész sorában megtalálható, mégpedig vagy változatlan formában és tartalommal, vagy fokozatokban és variánsokban, úgy, amint azt a publicitás, az egyes társadalmi csoportokhoz juttatás megkívánja, amint az ismeretek épülése, az egyedi közlemény hozamának teljesebb összefüggésbe állítása a monográfiákban, szintetizálása a kézikönyvekben, iskolai és népszerűsítő terjesztése magával hozza, továbbá, amint e kumulatív és differenciáló folyamatokhoz igazodó kiadványformák funkcionális összefüggése, prezentációs technikája mindezt a rögzítések síkján megvalósítja. Kiküszöböli ez az elv a „primer

információ” értékmentes, pozitivista értelmezését, hiszen csak a tudomány és a társadalom létfolyamata, történeti tudata számára objektíve nélkülözhetetlen tartalmú dokumentumra vonatkozatható. A kiadványformák és kiadások szövevényében pedig gyakorlatias könyvtárosi fogódzót kínál, s egyben termékeny szempontot a kutatás irodalomháztartásának tanulmányozásához.

Alkalmazásával máris az informatív értékkel nem bíró nyomdatermékek tömegeitől lehetne tehermentesíteni a nemzeti könyvtárat. Az akadémiai kiadványok jelentős hányada, s az ipari katalógusok negyedrésze nyelvi variáns, tehát a mi szempontunkból „szükséges információt” nem tartalmaz. A nagy szótárak, lexikonok kivonataként készülő népszerű és zsebkiadások, a teljes hivatalos menetrendek, telefonkönyvek, címtárak nem hivatalos részkiadásai, az éves vagy többéves kumulációban megjelenő bibliográfiák és indexek kurrens füzetek a jövőbeli kutatás számára haszontalanok a teljes verzióhoz képest. A tankönyvek, jegyzetek, kézikönyvek, kották, regények, meséskönyvek változatlan utánnyomásai zsúfolásig töltik a raktárakat, noha az első kiadásukhoz képest szükséges információt nem hordoznak. A film- és a színházi évkönyvek, műsorfüzetek teljesebb és rendszerezettebb, áttekinthetőbb információt adnak az előadásokról, mint a plakátok. Az utóbbiak mellőzése egymaga felére csökkenti az archiválandó plakátanyagot. De folytathatnánk a sort a különlenyomatokkal, a preprintekkel, a hírügynökségek nyomataival, stb., amelyek a megfelelő előleges vagy utólagos kiadáshoz képest csak nyomdai variánsok, amelyek tehát az információállomány csorbítása nélkül kiselejtezhetők a nemzeti gyűjteményből.

Pozitív oldala a „szükségesség elve” szerinti mérlegelésnek a „szükséges” dokumentumok archiválásra való kiválasztása. Mivel a szelekció állandó folyamat, s újra meg újra átmegegy a gyűjtemény múltbeli rétegein, lehetséges, hogy egy-egy korábban szükségesnek ítélt dokumentum egy későbbi, a megfelelő információt tökéletesebben prezentáló dokumentummal összevetve szükségtelennek bizonyul. De nem fordulhat elő, hogy szubjektív válogatás folytán gyűjtési következetlenségek keletkezzenek, vagy hogy a történetileg változó információszükségletek tökéletes előre látására képtelen szelekciós mérlegelés következtében szükséges információk menjenek veszendőbe. A „szükségesség elvén” alapuló kiválasztás rendszerének bevezetését fokozatosan képzeljük el. Minden további nélkül alkalmazható az iménti példákkal jellemzett önismétlő, ill. az egymáshoz részegésként viszonyuló kiadványtípusokra. Azon dokumentumok körében pedig, amelyeket az ismeretek fejlődésében, társulási és szintetizálási folyamatában teljesített funkciójuk, egymásra épülő, egymást kiegészítő s a szétszórtat összehozva rendszerező anyaguk kapcsol össze egy-egy összefüggő tematikus struktúrává, csak rendszeres irodalmi szemlék, tudománytörténeti tanulmányok dönthetik el a „szükségesség elvének” alkalmazhatóságát. Azt, hogy bizonyos dokumentumok, amelyek tartalma átment valamely kumulatív kiadványba, vagy mások, amelyek tudományos dokumentumok tartalmának népszerűsítő vagy tanulmányi célú feldolgozásai, kiselejtezhetők-e a gyűjteményből a megfelelő, teljes, hiteles, tudományos dokumentum archivális őrzése mellett. Lényeges vonása a „szükségesség elve” szerinti kiválasztásnak, hogy a rögzített tartalmak teljességükben és kontinuitásukban való gyűjteményi reprezentálására irányul, s ezért az egyes dokumentum szelekciós mérlegelése sohasem elszigetelten, hanem tartalmi, irodalmi összefüggésben történik.

Itt lezáródó gondolatmenetünk az utolsó száz esztendő, s fokozott mértékben a jelenkor információs viszonyainak, nyomdai termelésének sajátosságain alapszik. Erre az időszakra a könyvkiadásnak tökéletes vállalatok kezében való koncentrációja, a nyomdászat gyáriparrá való átalakulása, a társadalmi tevékenység irodalomigényessé válása, s mindezek nyomán az információrobbanás-ként emlegetett jelenség kialakulása jellemző. E válságjelenségnek a gazdasági válsággal analóg tünete a termelés és a fogyasztás közötti egyensúly megbomlása. Amikor itt a nemzeti könyvtári gyűjtemény szelektív építésébe tudományos lényegű munkamozzanatok beépítését, s e tevékenység egészének az intézményen belül végzendő rendszeres irodalomtörténeti és tudománytörténeti stb. kutatási tevékenységgel való kiegészítését javasoljuk, nem egyszerűen a tárgyi nehézségek leküzdése lebeg szemünk előtt, hanem az a meggyőződés vezet, hogy ezen a ponton is hozzá kell járulnunk az irodalom, a tudományos információ termelése és fogyasztása közti egyensúly helyreállításához.

Nem szóltunk a már archiválissá érdekesült 1850 előtti magyar és hungarica anyagról. Tekintettel az ilyen anyag relatíve csekély mennyiségére, kialakult gyűjteményi keretekre s a meggyökeresedett közfelfogásra, nincs sok értelme, hogy vele itt külön foglalkozzunk, még akkor sem, ha bizonyos típusú hitbuzgalmi kiadványok, a szomszéd népek irodalmába szervülő nyomdatermékek rovására itt is megkereshetnénk az értelmét s a szempontját az archiválásra való kiemelésnek. De az archiválás mellett szólnak olyan objektív tényezők is, mint az 1850 előtti kiadványok alacsonyabb példányszáma, elkallódásuk nagyobb aránya, kisipari mivoltuk, a nyomda összeforrottsága a helyi kulturális élettel, irodalommal, tudománnyal, továbbá a manapság megvalósuló intézményes adatrögzítő tevékenységek hiánya.

JEGYZETEK

1. REDENBACHER, Fritz: Die Erwerbung. Különösen a 37. fejezet (Der Bedarf des Tages und das Sammeln für die Zukunft) és a 46. fejezet (Pflichtexemplare). = Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Begr. v. Fritz MILKAU, hrsg. v. Georg LEYH. 2. verm. verb. Aufl. 2. Bd. Wiesbaden, 1961. 113–241. p.
2. Current trends in national libraries. (Issue ed. MEARNES, David C.) = Library Trends, 4. vol. 1955. 1. no.
3. National libraries. Their problems and prospects. Symposium on national libraries in Europa. Vienna, 8–27. sept. 1958. Paris, 1960. UNESCO.
4. LINE, Maurice B.: Inclusion of materials in current national bibliographies. = Libri, 24. vol. 1974. 78–86. p.

5. RÖTZSCH, Helmut: Problems concerning the principles of acquisition of a national library. Leipzig, 1973. (IFLA 39th General Council, Section National and University Libraries.)
6. G. POMASSL-nek, az IFLA Bibliográfiai Bizottsága elnökének a Bizottság 1975–76. évi működéséről szóló jelentéséből (Leipzig, 1976. 7. 30.) értesültünk arról, hogy Dr. CYBULSKI, a varsói Biblioteka Narodowa Bibliográfiai Intézetének igazgatója vezetésével egy bizottság a nemzeti bibliográfiákban való nyilvántartásra érdemes „dokumentumkategóriákkal foglalkozik, s egy dokumentumtipológiához szükséges anyag kidolgozásán fáradozik.”
7. POMASSL, Gerhard: Synoptic tables concerning the current national bibliographies. Compiled by – and a working group of the Deutsche Bücherei. Berlin–Leipzig, 1975.
8. Válogatás és teljesség. A könyvtári és bibliográfiai gyűjtés kettős arculata. = Könyv és Könyvtár, 4. 1964. 5–41. p.
9. Válogatás és teljesség. 2. közl. = Uo. 5. 1966. 5–54. p.
10. A nemzeti könyvtári gyűjtés kategóriái (néhány jelentős nemzeti könyvtár gyűjtési elveinek, szabályainak áttekintése). Debrecen, 1967. 100.p.
11. A nemzeti könyvtárak teljességének kérdéseiről. = Szemináriumok a szovjet és magyar könyvtárügy időszerű kérdéseiről. (1971–1972.) Bp. 1973. 167–1201. p.
12. Megőrzésre nem érdemes (dokumentatív érték nélküli és helyi jelentőségű, efemer stb.) kötelempéldányok kategóriái. Debrecen, 1973. 7 p. – A referátum mellékletéül szolgált a KLTEK összeállításáról a „szükséges” információt nem hordozó dokumentumtípusokról, amelyek kiselejtezését átfogó kutatások nélkül el lehet dönteni. (Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, Debrecen) Ideiglenes gyűjtőköri utasítások. (A beszolgáltatott kötelempéldányok közül további intézkedésig a feldolgozásban mellőzendő dokumentumfélések.) Debrecen, 1967. 6. p. = Működési kézikönyv, B. XIV. füz.
13. V. ö. TALALKINA, O. I., GRIHANOV, Ju. A. és LUKASZEVIC, G. I. felszólalását. L m. 191–199. p.
14. = Könyvtári Figyelő, 1974. 2. sz. 112–120. p.
15. WALLESHAUSEN és ZÁCHNÉ dolgozata eredetileg a KSH Könyvtárában egyszerűsítve feldolgozott kiadványfélések áttekintésére szolgált. Ennek megfelelően olyan műfajokat is szép számmal feltüntetett, amelyek primer információtartalmuk alapján általában véve elsőrendű fontosságú dokumentumok, de amelyeket egy statisztikai szakkönyvtár indokoltan helyez el szűkös raktári terének periferiáján. (Pl. országos intézmények többéves történetét felölelő feldolgozások, országos szervek, intézmények, egyesületek éves jelentései, tanulmányúti jelentések, országos távlati és éves tervek, állami költségvetések, több évet felölelő vállalat- és üzemtörténetek, éves jelentések, országos katalógusok, gyártmányjegyzékek, cikklisák, gépkönyvek, szabadalmi leírások, szabványok, szabványjegyzékek, szabványgyűjtemények, kongresszusi kiadványok, tantervek, tankönyv, szöveggyűjtemény, cím- és névtárak, menetrendek, könyvtári katalógusok, tudományos szakbibliográfiák, országos bélyegkatalógus, zeneművek, forgatókönyvek.) GOMBA Szabolcsné szíves közlése szerint a „periferikus” kiadványok meghatározására kiküldött munkabizottság az eredeti szöveghez képest számos módosítást fogadott el.
16. A társadalmi lét ontológiájáról. 3. köt. Bp. 1976. 250. p. – Az ember fölé kerekedő technika hamis polgári konstrukcióját bírálja MARX A tőke 1. kötetében. Bp. 1967. 485–486. p. – E konstrukció korszerűsített neopozitivistá változatára vonatkozólag ld. még LUKÁCS György i.m. 2. köt. 148–149. p.
17. „...A nyelv, miként a tudat, csak a más emberekkel való érintkezés szükségletéből, kénytelen-ségből keletkezik.” (MARX–ENGELS: A német ideológia. Bp. 1974. 38–39. p.)

18. MARX–ENGELS: A szent család. 8. fejezet. MEM. 2. köt.
19. Világirodalom. 2. köt. Bp. 1969. 224. p.
20. Az esztétikum sajátossága. 1. köt. Bp. 1965. 770. p.
21. Erről bővebbet a Válogatás és teljesség c. írásunk 1. részében.



HOGYAN TOVÁBB?

Fejlesztési tervek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában

KIRÁLY Lászlóné—SZÓKE Tiborné



A 70-es évek jellemzője, hogy a kibontakozóban lévő társadalmi tervezés részeként a távlati célok felvázolása gyorsan terjed a közművelődés egésze, a könyvtárügy területén is. Mindezt dokumentálják az 1970-ben megrendezett III. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlásai, az MSZMP KB 1974-es Közművelődési Határozata, az 1976-os Könyvtári Törvényerejű rendelet és az ugyanebben az évben kibocsátott Közművelődési Törvény. Kisebb vagy nagyobb mértékben a nemzetközi tendencia is ez, amelyen belül a nagyvárosok könyvtári ellátása és szervezete a nemzeti könyvtári rendszerekben az általános összefüggése-

ken túl specifikus problémákat is felvet. A fővárosok könyvtárai a nagyvárosi könyvtárak között is általában kitüntetett, sajátos helyzetben vannak.

NEMZETKÖZI TENDENCIÁK

A városok gyors növekedése és a könyvtárakkal szemben támasztott növekvő igények hozták létre a századfordulón Európa iparilag fejlett országai és Észak-Amerika városaiban az egy központi könyvtárhoz csatlakozó könyvtári hálózatot. Szabó Ervin is kora e legmodernebb törekvéseit használta fel, amikor megtervezte a főváros könyvtári szervezetét és szolgáltatási rendszerét. Az a nemzetközi kitekintés, levelezés, és viták sorozata, amit Szabó Ervin e tárgyban folytatott,¹ máig hatóan úttörő jellegű. A II. világháború befejezéséig nem nagyon foglalkoztak a nagyvárosi közművelődési könyvtárak nemzetközi összehasonlításával.² Napjainkban feltétlenül szükséges — és lehetséges is — ez az összevetés. Különösen szükséges ez Budapest esetében, amely országon belül nem talál még csak megközelítően hasonló szituációkat sem.

A különböző országok fővárosi és nagyvárosi közművelődési könyvtárainak tevékenysége és szervezete eltéréseket mutat. A konkrét társadalmi háttér, a termelőerők fejlettségének adott foka, és fejlődési perspektívái a népesség tagozódása, a politikai, a kulturális fejlettség szintje, a tanulók, a magukat továbbképzők aránya stb., valamint a városok nagysága miatt is lehetnek indokolt eltérések a nemzetközi gyakorlatban. A nagyvárosokban kialakítandó szolgáltatás formái, az optimális struktúrák vonatkozásában jelentkező problémafelvetések viszont sok hasonló elemet tartalmaznak. Ezt mutatja az 1968-ban létrejött International association of metropolitan city libraries (INTAMEL) is.

Mind több és több nagyvárosi könyvtári szervezet készít hosszútávú terveket, az 1980-as 90-es évekre, így ennek során rákényszerül újraértékelni szerepét, szervezetét, szolgáltatásait.³ „Nemcsak azt kell elképzelni, hogy a mai könyvtár milyen lesz holnapután, hanem hogy milyen legyen a könyvtár, mint az egész város alapvető intézménye.”⁴

A tervek, fejlesztési koncepciók strukturális változtatásokat is szükségessé tesznek. Ezt mutatják azok a dokumentumok is, amelyek a Szovjetunióban végbemenő könyvtári centralizáció elveit és gyakorlatát ismertetik. A centralizálás ott váltja be leginkább a hozzá fűzött reményeket, ahol viszonylag magas a rendszerben működő egységek száma. A centralizáció nem képzelhető el megalapozott gyűjtőköri szabályozás nélkül.⁵

A csehszlovák könyvtári szakirodalom is azt bizonyítja, hogy nem lehet egyszer s mindenkorra kialakítani az optimális kereteket, gondozásuk, tökéletesítésük – a feltételek változása, fejlődése közepette – szinte folyamatos feladat. Itt is gyakran találkozunk a könyvtárak koordinált állományépítésének szükségességével.⁶

„Mivel a közművelődési könyvtár egy praktikus és érzékeny intézmény... állandóan változik a társadalom újabb fejlődésének megfelelően.” Ebből következik, hogy a hatékony vezetés szükségletei, az új eszközök belépése (audiovizuális anyagok, stb.) a differenciált információs igények és általában az igényszint megnövekedése a könyvtárhálózat tal szemben új szervezési strukturák kialakítására ösztönöznek világszerte. Amennyiben a könyvtár fenn kívánja tartani a szerepét a társadalomban, alapvetően fontos maguknak a gyűjteményeknek a változtatása, valamint a strukturális változások a szolgáltatások típusaiban.⁷

A demográfiai kép, az elővárosok, belvárosok népességének mozgása stb. következtében új intézményekre, az intézmények területi megoszlásának átalakítására, új orientációra hívja fel a figyelmet az USA könyvtárügyének fejlődési tendenciáival foglalkozó összefoglalás.⁸ A könyvtári célok, feladatok sorrendjének kialakítását sürgetik mint a szervezetlenség megszüntetésének feltételét az amerikai nagyvárosokban is, megállapítva, hogy a közművelődési könyvtárak a szolgáltatások egész sorát biztosítják, mindegyiket hiányosan, s a megoldást a szolgáltatások koordinálásában látják.⁹ A könyvtári hálózat modelljében egymáshoz kapcsolódó könyvtárak helyezkednek el. Az igények egy részét az első tagkönyvtár közvetlenül kielégíti, más részét a hálózaton belül továbbítja. A szervezeti alternatívák között a „bázispolitika” mint egyik követendő alternatíva szerepel.¹⁰ A könyvtári hálózatot mint rendszert fogalmazzák meg, melynek tagjai funkcióikban sokoldalúan kapcsolódnak egymáshoz.¹¹

„Az a nézet, hogy a közművelődési könyvtár információs központ is, nem új, de az már igen, hogy ezt egy különleges és formális egységként fogjuk fel.”¹² A könyvtári rendszer demokratizmusának követelménye a nagyvárosokra vonatkoztatva summázva azt jelenti: olyan struktúrát kell kialakítani, hogy mint egységes rendszer tudjon azonos minőségű szolgáltatást nyújtani a város egész lakossága számára.

KARTASOV, N.Sz. a közelmúltban megjelent munkája, elsődlegesen a tudományos könyvtárak integrációjának problematikáját taglalja, alapelvei azonban a közművelődési könyvtárakra is adaptálhatók. Ő az egyes könyvtárak viszonylagos függetlenségének elvét hangsúlyozza, szerinte az együttműködési góccok kialakításával és növekedésével (város, agglomeráció, régió, övezet) fog mind nagyobb mértékben realizálódni, a „ténylegesen egységes könyvtári hálózat.”¹³

A könyvtári ellátás rendszerének egységes szervezési alapelvein belül a városi nyilvános könyvtárak kapcsolódási vázlatának, kölcsönös egymásra hatásának kérdéseivel foglalkozik az az elaborátum, mely a Szovjetunióban 1971–1973-ig folytatott országos kutatás eredményeit összegezi. Meghatározza a legalapvetőbb normatív mutatók alapján a könyvtárak együttműködésének olyan lépcsőzetes struktúrájú hálózati modelljét, melyen belül az egységek szoros kapcsolatban vannak egymással.

A kutatás irányai voltak:

- A városi közművelődési könyvtári hálózat szervezési elveire és normatíváira ható tényezők felkutatása.
- A könyvtári hálózat lépcsőzetes szervezésének előnyei.
- A modern közművelődési könyvtárak feladatainak és funkcióinak pontosítása az olvasók összetétele, a könyvvállomány kihasználtsága, stb. alapján.
- A hálózat normatívái közötti különbségek felkutatása, a szóródás, és a különböző régiók városi jellegzetességeinek figyelembevételével.
- A hálózat önálló egységeinek szükségessége, a hálózat elemeinek szervezeti és technikai összefüggései.

A kutatás következtetései:

- A könyvtártelepítési normatívákat a városépítési feltételekhez célszerű igazítani.
- A differenciálás alapjául a lépcsőzetes könyvtári ellátást ajánlják.
- A hálózat szervezési normatívái differenciálódjanak: a város típusa szerint (lakosság, a város profilja), a város strukturális elemei szerint (lakótelepek, iparkerület stb.).

A központi könyvtár, mint városi hálózat információs központja és módszertani irányítója jelenik meg, amely saját körzetében is ellát meghatározott funkciókat. Az olvasás elemzése azt mutatta, hogy a központi könyvtárakba elsősorban önképzés, és kutatás céljából járnak az olvasók. A központi könyvtárat mindig a centrumba kell telepíteni.¹⁴ E kitekintés után most vizsgáljuk meg saját környezetünket.

FŐVÁROSUNK JELLEMZŐI

Budapest az ország közigazgatási, kulturális és gazdasági centruma. Itt összpontosul az ipar egyharmada, itt található a kutatóintézetek 80 százaléka, a felsőoktatási intézmények fele. Itt bonyolódik le a kiskereskedelmi forgalom egyharmada. A főváros szerepe az ország életében minden tekintetben kiemelkedő.

Területe 525,15 km². Települési jellemzőit és a lakosság összetételét tekintve is sajátos képet mutat. Itt él az ország népességének egyötöde. Lakosainak száma 1977. december 31-én 2 081 700.

Az ipari munkásság mintegy egyharmada a fővárosban él, és a budapesti lakosság több mint 30 százaléka munkás. Mindezek mellett el nem hanyagolható mezőgazdasági területtel is rendelkezik. A lakosságból kb. 30 ezren a mezőgazdasági ágazatban dolgoznak. Az aktív korosztálynak meglehetősen nagy arányát képviselik a szálláslakó, illetve bejáró dolgozók. Hatalmas agglomerációs gyűrű veszi körül a fővárost, ez 44 községet és várost foglal magába, melyben 2,4 millió ember él, számos ide tartozó településről az aktív

keresők 50–60 százaléka a fővárosba jár dolgozni. Igénybe veszik a fővárosi közlekedést, szolgáltatásokat, feltételezhetően a fővárosi intézmények egy részét is. Jelenleg a belső városmag 36 km²-nyi területén – ez Budapest 7 százaléka – a lakosság 30 százaléka él, a peremkerületekre viszont jellemző a kistelkes, családházias városkép. Átalakulóban van a városszerkezet, legjelentősebb formálója a nagyméretű, tömeges lakásépítkezés. Az elmúlt tervciklusban az egyes kerületek népességének számában tíz-, húsz-, harmincezres nagyságrendű változások történtek. A III. kerület lakosainak száma például ez idő alatt 77 496-ról, 108 200-ra, a XV. kerületé 61 168-ról, 116 800-ra nőtt, viszont a VI. kerületé 86 816-ról 77 800-ra, a VIII. kerületben 133 588-ról 120 300-ra csökkent. A felsoroltakon kívül is úgyszólván mindenütt többeszes változás jött létre. A lakosság 15,2 százaléka 14 éven aluli, és 20,5 százaléka 60 éven felüli.

Az 1976/77-es tanév elején felsőfokú intézmény hallgatója volt mintegy 49 500, kb. 48 500 a középiskolás diák; a dolgozók esti és levelező középiskolájának kb. 49 700 hallgatója volt, és kb. 29 100 volt a szakmunkástanulók száma.¹⁵

Budapesten a szakszervezeti könyvtárak 1976-ban 2 358 szolgálati helyen 234 ezer-nél több fővárosi és bejáró dolgozó könyvtári ellátását biztosították. Zömmel a fővárosban vannak az országos nagy tudományos és szakkönyvtárak, illetve dokumentációs központok, amelyek azonban – úgyszólván kivétel nélkül – a belső városmagban helyezkednek el.

Fővárosunk lakosságának műveltségi és képzettségi színvonala rendkívül heterogén. Az egyes rétegek között műveltségben és iskolai végzettségben jelentős különbségek vannak.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HÁLÓZATA

A könyvtárhálózat olvasói a lakosság minden rétegéből, valamennyi életkori csoportjából tevődnek össze, így a könyvtári szolgáltatások iránti szükséglet is a legváltozatosabb színvonalat tükrözi. A kezdő olvasói igényektől a legmagasabb színvonalú szakirodalmi tájékoztatási igényekig mindenfajta fokozat és kívánság jelentkezik, s ezek kielégítésére a könyvtárnak állományuk, személyzeti összetételük és szolgálataik megfelelő alakításával fel kell készülniük.

A FSzEK egységei centralizált szervezeti formában, intézményi keretben működő nyilvános könyvtárak. 1976. december 31-én a központi könyvtár és a hálózat könyvállománya együttesen 3 035 272 volt. Beiratkozott olvasó 173 485; a kölcsönzők és helybenolvasók száma 1 869 966; a kölcsönzött és helybenolvasott műveké 5 245 334 volt.

1977-ben – a központi könyvtárat nem számítva – a hálózatot 88 szolgálati hely alkotta. Közülük 23 úgynevezett vegyes könyvtár: felnőtt és gyermekolvasóknak egyaránt a rendelkezésére áll. 16 csak 14 éven felülieknek nyújt szolgáltatásokat. 18 az önálló gyermekkönyvtárak száma és 31 a fiókkönyvtár. Két bibliobusz közlekedik 26 kölcsönző helyen.

A könyvtári alapelvek és normatívák szerint viszonylagos megközelítéssel az alábbi módon csoportosíthatók a hálózat könyvtárai:

	1970	1975	1977
A és B típus között	—	2	3
B és C típus között	23	23	21
C típus	34	33	33
D típus	34	31	31
Bibliobusz kölcsönző hely	-	13	26

A főváros könyvtárügyében az elmúlt évtizedben a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan egy határozott integrációs folyamat ment végbe strukturálisan és a szolgáltatás tekintetében is eléggé ellentmondásos módon. A „hogyan tovább” feszítő problémái ezen a talajon jelentkeznek. Felvázolásukhoz rövid történeti visszapillantás szükséges.

A felszabadulás pillanatában 11, többé-kevésbé romos könyvtár alkotta a főváros könyvtári hálózatát. A felszabadulás után az elemi erővel jelentkező társadalmi igény és a fővárosszerte megnyilvánult osztársadalmi segítség a könyvtártelepítésben rohamos mennyiségi fejlődést eredményezett, a könyvtárak száma megsokszorozódott. Sok volt az esetlegesség a könyvtárak elhelyezésében, alapterületében, állományában, szolgáltatási színvonalában, személyi ellátottságában. A könyvtári ellátással szemben jelentkező magasabb szintű igények tették szükségessé 1957-ben, a hálózat újbóli centralizálását, amelynek folyamatosságát csak néhány év szakította meg. A tagkönyvtárak épülete és berendezése ekkor rendkívül különböző, de általában nagyon leromlott volt. Állagmegóvásuk és karbantartásuk a központosított költségvetésből adódóan az anyagi eszközök koncentrációjával válhatott tervszerűbbé és hatékonyabbá. A tagkönyvtárak egységes ellátó rendszerben való működése elősegítette a módszertani irányító és ellátó tevékenység hatékonyságát. Fokozatosan kiépültek a központi szolgáltatások. Létrejött az egységes ügyviteli és gazdálkodási rendszer, a centralizált munkaerő és bér gazdálkodás. 1958-ban befejeződött a hálózat könyvtáraiban az állomány egységes átszakozása. Fokozatosan megvalósult a központi anyagellátás, létrejött a TMK műhely, a központi sokszorosító részleg, dekoráció, foto-labor, könyvkötészet, stb. A perlési csoport az egész könyvtárhálózat elveszett könyvei térítésének adminisztrációját bonyolítja, évente kb. 3–400 ezer forint értékben. Az egész hálózat könyvállományát nyilvántartó központi katalógus naprakészen tárja fel, hogy az adott művekből mely könyvtárban hány példány található. Az egyes könyvtárakban fölössé vált könyveket tárolja és újraelosztja a hálózati könyvraktár. Kifejlődött a tájékoztató- és propagandaeszközökkel, bibliográfiákkal, működési nyomtatványokkal történő központi ellátás (a szellemi munkától a kivitelezésig). Ezekből évente hozzávetőlegesen 500 féle készül, kb. 1000 ív terjedelemben. A budapesti közművelődési könyvtári tapasztalatok, kezdeményezések fóruma a negyedévenként megjelenő Könyvtári Híradó, mely a budapesti közművelődési könyvtárügy egységét kívánja szolgálni. Létrejött a hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzés a központi katalógus részleghez kapcsolt diszpécser-tevékenységgel.¹⁶

Jelentősen fejlődött az elmúlt időszakban a hálózat szolgáltatásainak mértéke és minősége. Nőtt a szakrészlegek száma, fejlődött a szaktájékoztató. Három könyvtár rendelkezik műszaki szakrészleggel, hat könyvtárban jött létre fonotéka; a korábnál szélesebb spektrumú idegennyelvű állománytestek alakultak ki, kiállítóterem és hozzákapcsolódó képzőművészeti szolgáltatás elemei is megjelentek és kibontakozóban vannak. Néhány helyen, ahol az alapterület lehetővé tette, jelentős prézens állomány van.

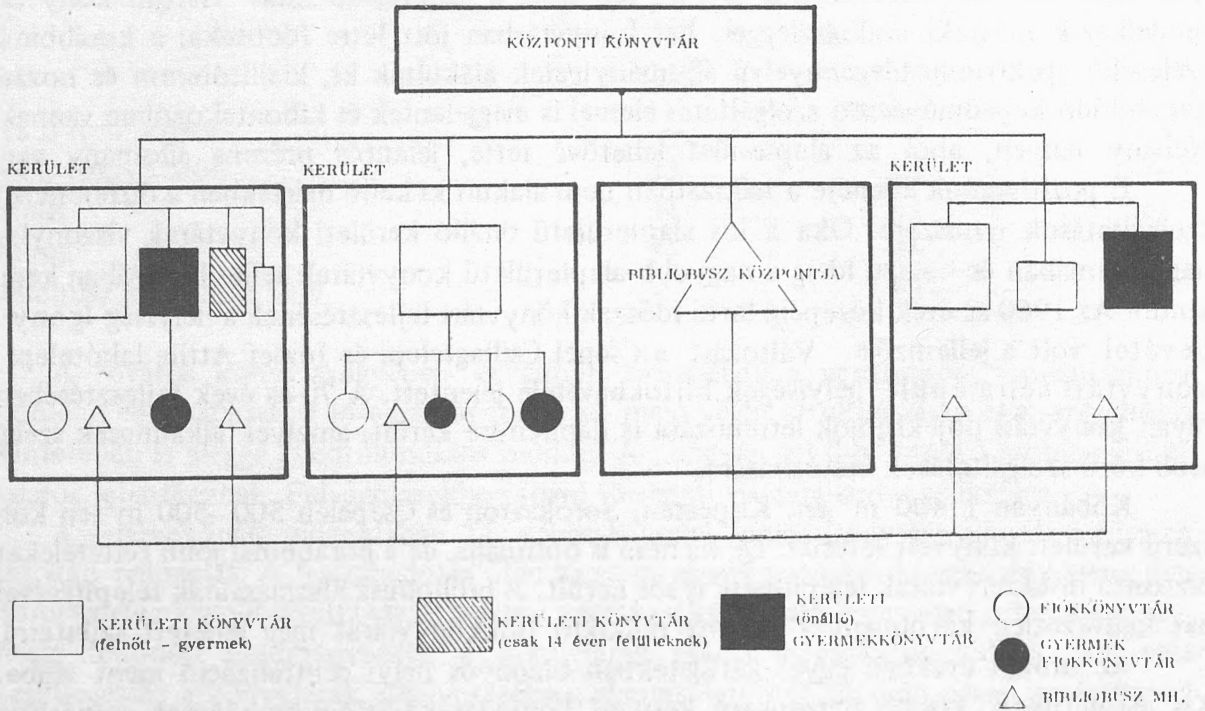
E pozitívumok ellenére a hálózatban nem alakult ki kellő mértékben a differenciált szolgáltatások rendszere. Oka a kis alapterületű önálló kerületi könyvtárak viszonylag nagy számában és hosszú ideig a nagyobb alapterületű könyvtárak teljes hiányában keresendő. Az 1960-as évek közepéig tartó időszak könyvtári fejlesztésének a helyiség igénybevétele volt a jellemzője. Változást a Csepel Csillagtelepi és József Attila lakótelepi könyvtári célra épült helyiségek birtokbavétele jelentett. A 70-es évek fejlesztésében olyan könyvtári objektumok létrehozása is napirendre került, amelyek alkalmasak szélesebb körű szolgáltatások biztosítására.

Kőbányán 1 400 m²-en, Kispesten, Soroksáron és Csepelen 500–500 m²-en korszerű kerületi könyvtár létesült. Új, ha nem is optimális, de a korábnál jobb feltételeket biztosító fiókkönyvtárak telepítésére is sor került. A bibliobusz állomásainak telepítésével hat kedvezőtlen körülmények között működő fiókkönyvtárat meg lehetett szüntetni.

Az utóbbi években egyes kerületekben bizonyos helyi centralizáció ment végbe. Kis alapterületű, kisebb hatósugarú kerületi könyvtárakat fiókkönyvtárnak minősítve a kerület arra legalkalmasabb könyvtárához csatoltuk. E szervezeti módosítások már egy jobban tagolt struktúra és a központosítottabb ellátás irányában tett tudatos kezdeti lépések voltak.

Az állomány vonatkozásában az 1976–77-ben kidolgozott új gyűjtőkori szabályzat, egy többlépcsős szolgáltatórendszer kifejlesztését alapozta meg.¹⁷

A hálózatirányítás szervezete is megváltozott, létrejött a hálózati főosztály, melynek része a hálózati és módszertani osztály, amely a hálózatirányítás elméleti és szervezési feladataival foglalkozik. Hozzá tartoznak a közvetlen ellátó, szolgáltató funkciókat betöltő részlegek: központi címjegyzék, könyvtárközi kölcsönzőcsoport; hálózati duplumraktár-, létesítendő könyvtárak raktára. A főosztály másik két osztálya: a bibliográfiai osztály és a propaganda osztály a tájékoztató- és a propagandaeszközök tekintetében végeznek központi ellátó, szolgáltató feladatokat (esetenként országos vonatkozásban is, pl. Eseménynaptár, TV-bibliográfiák). Fokozatosan szervezeti változások jöttek létre a gazdasági főosztályon is, amelynek keretében kialakult a műszaki osztály, mely a hálózati és módszertani osztállyal kooperálva egyre tervszerűbben foglalkozik a hálózatban adódó fejlesztési, karbantartási, helyiségigénylési, belső berendezési stb. feladatokkal. (Megjegyzendő, hogy e fejlesztéssel párhuzamosan egyre intenzívebbé válik e téren is a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakmai tanácsadásainak igénybevétele.) Az üzemfenntartási osztály a hálózat működési feltételeinek, gondnoki stb. teendőinek ellátásával foglalkozik.



TERVEK A HÁLÓZAT SZERVEZETÉNEK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRE

A könyvtári tevékenységek és szolgáltatások fejlődési irányának előre jelzése általában kétféle módon történik. Az egyik módszer a folyamatosságot hangsúlyozza és a jelenlegi irányzatokat extrapolálja. A másik az elméletileg lehetséges változatokat prognosztizálja. Szervezeti elképzelésünket egy közbülső megoldásnak ítéljük, amely elvileg nyitott a funkciók, szolgáltatástípusok lehetséges szélesítésére, a rendszernek információs rendszerre fejlesztésére, további munka- és üzemszervezésére.

A szervezeti rendszerekre általánosan jellemző, hogy azok, több-kevesebb tudatossággal alakítva mindenkor a kitzűzött célok elérésének eszközei. Ezért átszervezésük sem lehet öncélú, vagy önkényes. A szervezeti rendszerek kialakítása a gyakorlatban különböző helyzetekben megy végbe. A leggyakoribb a már működő szervezetből új szervezetet kialakítani. Ez nehézségekkel jár, mert a korábbi rendszerben kialakult szokások, hagyományok, de méginkább az objektív feltételek nem teszik lehetővé egycsapásra a következetesen optimális megoldást. A mi esetünkben az evolúciós formát tartjuk egyedül lehetségesnek, amikor a rendszer egyes részelemeit fokozatosan alakítjuk át a feltételek függvényeként, és az emberi szempontok figyelembevételével. (Természetesen a korszerű könyvtári szervezet kialakítása csak tervszerű fejlesztéssel és beruházásokkal párhuzamosan valósítható meg.)

A fővárosban a fokozatos szervezeti változtatás és fejlesztés szükségessé teszi egy új központi könyvtár építését és mellette, nagy alapterületű 1500–2500 m² körüli, majdan regionális szerepre alkalmas könyvtárak létesítését. A jelenleg működő szolgálati helyek nagy többségére továbbra is szükség van. E tényt az igénybevétel mutatói minden külön elemzés nélkül egyértelműen bizonyítják. Bővítésük, illetve nagyobb alapterületű helyiségekbe való átköltöztetésük kerületi helyiséggazdálkodás révén folyamatos feladat. Más kerületekben új 600–1000 m² alapterületű középszintű könyvtárak építése válik szükségessé. Legalább 4–5 bibliobusz működtetése kell ahhoz, hogy a még számos fehér foltot eltüntessük és néhány gazdaságtalan, minimális alapterületű fiókkönyvtárat megszüntessünk. Budapestre különösen érvényes, hogy; „A ma működő könyvtárak megszüntetésére csak az újak létrehozása, illetve a régebbiekkel szemben fenálló igény elsorvadására után kerülhet sor. Mindaddig a megfelelő karbantartásuk költségvetési előirányzata szükséges.”¹⁸

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a hálózat fejlesztésére vonatkozó elképzelések nem előzmény nélküliek. Már a 60-as évek végén – a KMK-val együttműködve, SALLAI István vezetésével – elkészült egy, a központi könyvtár új épületére, valamint a létesítendő könyvtárak nagyságrendjére és a hálózat „regionális könyvtáaira” vonatkozó koncepció.¹⁹ A tervek több változatot mértek, az utolsót 1973. decemberében állította össze az intézmény. Határozati szintre e dokumentumok nem emelkedtek. Pillanatnyilag a rövidtávú tervezésnél orientáló funkciót töltenek be.

A szervezet fejlesztésével kapcsolatos útmutatások csak kereteket adhatnak, amelyen belül a részletes eljárást és az alkalmazott megoldási módokat a konkrét helyzetre figyelemmel kell kialakítani.

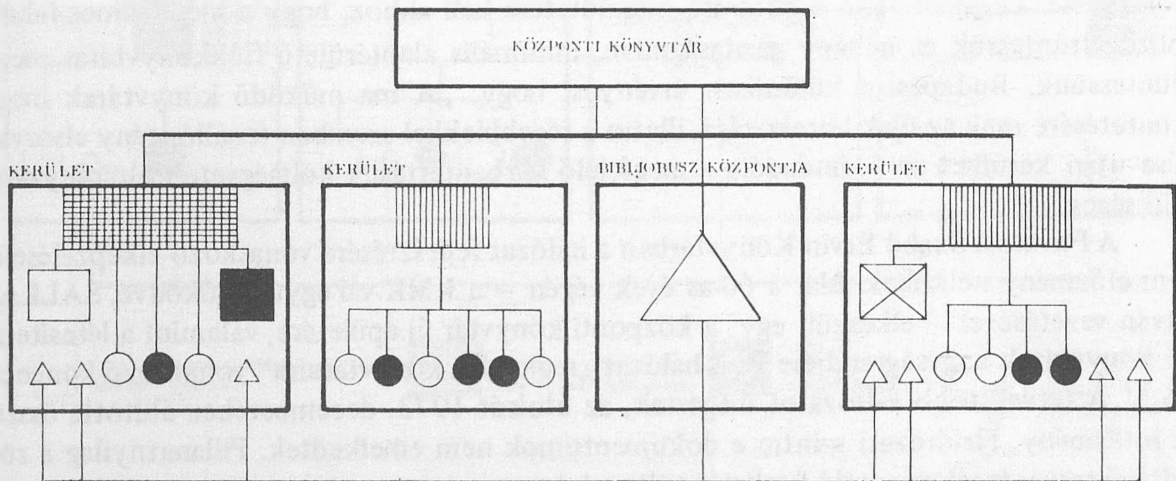
Elkészült a főváros területfejlesztési terve, amely a fejlődés általános tendenciáit körvonalazza és meghatározza azokat az objektív lehetőségeket, amelyeket az itt lévő intézményeknek – jövőjüket alakítva – figyelembe kell venniük. 1980-ig a lakosság száma eléri a 2 millió 110 ezret. A nappali népesség azonban 2 és fél millió körül alakul. A tervidőszak végére a külső kerületekben kb. 70 ezerrel többen élnek majd. A legtöbben a III. kerületbe Békásmegyerve költöznek, itt 12 ezer lakosú városrész épül, de jelentősen gyarapszik a lakosság száma Kőbányán és a XI. kerületben is. Angyalföld, az Ujlipótváros, a Szegedi út, Országbíró utca és a Gyöngyösi út környéke, Pestlőrincen az Állami lakótelep fejlődik még jelentősen. Csepelen, Pesterzsébeten, Rákoskeresztúron, Budafokon városrészközpont épül.

A későbbiekben nagy városrészközpontok körvonalazódnak a Moszkva tér, a Móricz Zsigmond körtér környékén, Újpesten, Kispesten és a zuglói Őrs-vezér tér környékén. Budapest egységes fejlődése nélkülözhetetlenné teszi az itt működő intézményeknek a területfejlesztés alakulásával összehangolt hosszabb távra szóló tervezését.

A városszerkezet átalakulása következtében elképzelhető, hogy a 90-es évekre a közigazgatási struktúra is megváltozik. A könyvtári szervezet alakításának tervezésénél bizonyos mértékig ezzel is számolni kell.

Tervezetünk, figyelembe véve a hasonló nagyságrendű világvárosok könyvtári szervezeteinek tapasztalatait, illetve az azokban jelentkező modern tendenciákat a budapesti tanácsi közművelődési könyvtárhálózat fejlesztési koncepciójának szervezeti vázát képezi.

A SZERVEZET ALAKULÁSA 1978 - 1980-IG



Részleges felsőfoku kerületi báziskönyvtár



Középfoku szolgáltatású kerületi báziskönyvtár



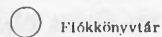
Középfoku szolgáltatású kerületi könyvtár



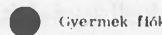
Középfoku szolgáltatású kerületi gyermekkönyvtár



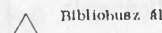
Prézensz könyvtár



Fiókkönyvtár



Gyermek fiókkönyvtár



Bibliobusz állomáshely

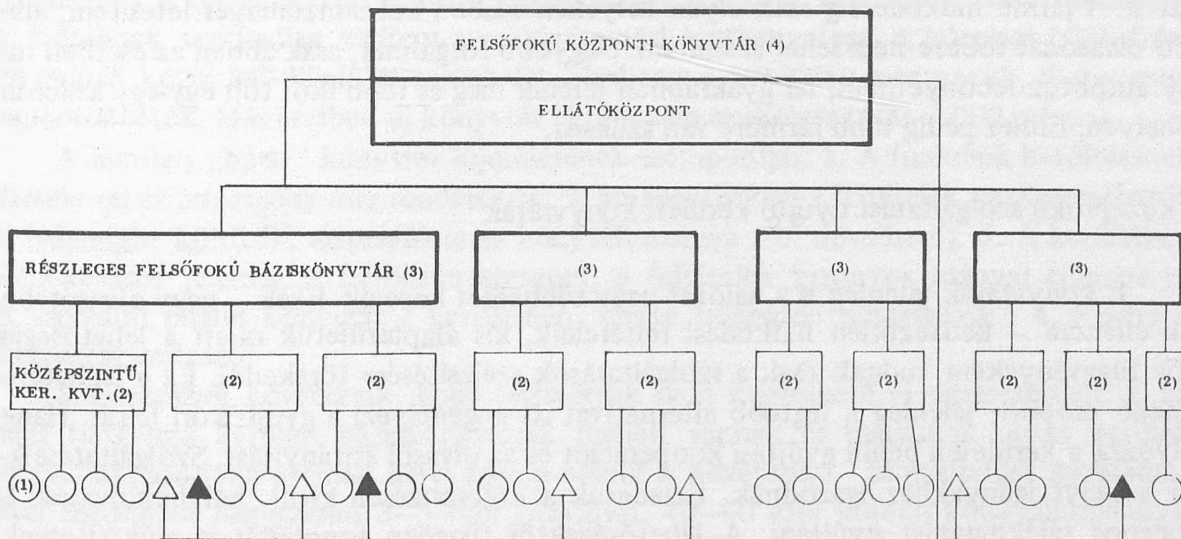
A hálózat szervezeteire vonatkozó korábbi elképzeléseket is alapul véve szükségesnek tartjuk folyamatosan olyan változtatások megvalósítását, amelyek;

- erősítik a hálózat egységes szervezetét,
- bővítik a központi szolgáltatások körét,
- differenciált szolgáltatási szinteket hoznak létre,
- javítják az egy kerületen belüli könyvtári tevékenység helyi koordinálását.

A szolgáltatási szintek szerinti differenciálást folyamatosan az alábbi módon szükséges és lehetséges kiépíteni:

1. Alapfoku szolgáltatást nyújtó könyvtárak

- a) fiókkönyvtárak
- b) autóbussz könyvtárak



- (1) ○ FIÓKKÖNYVTÁRAK
 △ BIBLIOBUSZ ÁLLOMÁSHELYEK
 ▲ LETÉTEK ÉS EGYÉB ALAPFOKÚ ELLÁTÁSI FORMÁK

2. Középfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak

- a) kerületi báziskönyvtárak
- b) kerületi vegyes, illetve gyermekkönyvtárak
- c) prézens könyvtárak

3. Részleges felsőfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak

4. Felsőfokú szolgáltatást nyújtó központi könyvtár

A könyvtárakat a besorolással nem akarjuk uniformizálni, egyéni arculatuk megőrzése és a közvetlen társadalmi környezetük szerinti alakítása változatlan feladat.

Alapfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak és könyvtárfiókok

a) Ide sorolhatók a könyvtárfiókok, valamint azok a jelenleg önálló kerületi könyvtárak is, amelyeknek adottságai olyanok, hogy a kölcsönzésen, alkalmi tájékoztatáson, minimális helybenolvasáson kívül egyéb szolgáltatásokra nem képesek (kis alapterület, kisebb vonzáskörzet, periférikusabb elhelyezkedés). Feladatuk a kölcsönzés és gyorstájékoztató biztosítása. Állományukat az alapfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak gyűjtőkori szabályzata szerint fejlesztik. A tömeges olvasói igények kielégítését szolgáló műveket gyűjtik: a szak- és ismeretterjesztő irodalomból csak az összefoglaló és gyűjteményes köteteket, népszerű alap- és középszintű műveket, a szépirodalomból az alapvető klasszikusokat és a kurrens mai irodalmat. Mintegy 5–25 ezer kötettel rendelkeznek. Évente kb. 500–1000 új művet szereznek be, 30–50 féle napilapot és folyóiratot járatnak.

b) A mozgókönyvtárak állomásai elsősorban peremkerületek ritkábban lakott részein, illetve kis lakótelepeken nyújtanak alapfokú szolgáltatást. A tapasztalatok szerint 3–4 jármű működéséig csak olyan helyeken szabad kölcsönzőhelyet létesíteni, ahol 300 olvasónál többre nem lehet számítani. Nagyobb forgalmat, csak abban az esetben tud egy autóbusz lebonyolítani, ha gyakrabban jelenik meg és több időt tölt egy-egy kölcsönzőhelyen. Ehhez pedig több járműre van szükség.

A középfokú szolgáltatást nyújtó kerületi könyvtárak

E könyvtárak jelenleg is a hálózat nagy többségét képezik. Ezek – nagy olvasótáboruk ellenére – kedvezőtlen működési feltételeik, kis alapterületük miatt a lehetőségek erős függvényeként tudnak csak a szolgáltatások szélesítésére törekedni. Ez a legheterogénebb csoport, jelenleg a legtöbb alternatívát itt engedélyezi a gyűjtőköri leírás. Hangsúlyozza a kerületen belüli gyűjtési kooperációt és az olvasói átirányítást. Szolgáltatásaikkal a helyi igényekhez igazodnak. Feladatuk a kölcsönzésen kívül: helybenolvasást és általános tájékoztatást nyújtani. A lehetőségektől függően fonotékát is működtetnek. A könyvtári szolgáltatás szerves részét képezik itt a különböző csoportos foglalkozások, kiállítások, a könyv- és könyvtárpropaganda változatos módszerei.

A középfokú könyvtárak gyűjtőköri szabályzata szerint építik állományukat (az Alapelvek és követelmények szerinti B–C típusnak tekinthetők), állományuk legalább 40–70 ezer kötet, amit évente mintegy 2 000–2 500 új művel gyarapítanak. A napilapok, folyóiratok közül mintegy 100–150 féle magyarnyelvű, s a helyi igényektől függő idegen nyelvű periodikát is rendelnek.

A könyvtárközi kölcsönzés és a kerületen belüli gyűjtés összehangolása, bizonyos folyóiratok előfizetése, helyismereti gyűjtemény, idegen nyelvű állománycsoport kialakítása, csak a kerület egyik könyvtárában feladat. Kerületenként tehát szükséges egy olyan könyvtár kijelölése – a legkedvezőbb feltételekkel rendelkező – amely állományával, szolgáltatásaival bővítésével és differenciálásával kiemelkedik a kerület többi könyvtárai közül.

Egy-egy kerületi báziskönyvtár ilyenfajta kiemelését indokolja az is, hogy a működési feltételek nem teszik lehetővé, hogy valamennyi könyvtár azonos szintű szolgáltatásra rendezkedjék be. Teljesebb könyv- és folyóiratállománnyal (a bekötött évfolyamokkal is), szakrészlegek kialakításával, gazdag tájékoztató eszköztárral, magasszintű referenceszolgálattal a speciális kerületi igények kielégítésére is felkészülve, mintegy helyi dokumentációs, információs bázissá válnak. Itt alakítandók ki az audiovizuális szolgáltatások is.

A kerületi báziskönyvtárak létrehozásának feltétele az alapterület növelésén kívül a könyvbeszerzési keret emelése a nagyobb ütemű állománygyarapításra, a drágább szakkönyvek, kézikönyvek, idegen nyelvű könyvek, folyóiratok, hangzó eszközök beszerzésére megfelelő felkészültségű személyi ellátottság, magasabb színvonalú technikai felszereltség.

Fontos feladat hárul rájuk a helyi átkölcsönzésben, a társintézményekkel való együttműködésben, a kerületi tanácsokkal való közvetlen kapcsolattartásban. Szakmai tapasztalatcserékkel, könyvismertetésekkel, közös könyvtári rendezvényekkel, közös

klubok működtetésével lehetnek segítségére az üzemi, iskolai könyvtáraknak. Vezetőik koordinálják a kerület könyvtárainak bekapcsolódását a helyi közművelődési tevékenységbe. Kötelesek szakmailag segíteni a szakigazgatási tevékenységet. A jelenlegi középfokú könyvtárak közül kell kijelölni ezeket ott, ahol erre a feltételek megvannak, illetve megteremthetők. Más esetben új könyvtár létrehozása szükséges (600–1000 m²-en).

A kerületi „bázis” könyvtár kijelölésének szempontjai: 1. A funkciók betöltésének feltételeivel az intézmény már rendelkezik. 2. Perspektívában a feltételek megteremthetők (új helyiségbe költözik, alapterülete és könyvállománya stb. növelhető). 3. A kerületben többé-kevésbé jelenleg is betölti a szerepet, a feltételek bizonyos hiányai ellenére is. (Pl. egyedüli önálló könyvtár a kerületben, illetve fiókokkal rendelkezik.) 4. Földrajzi elhelyezése kedvező.

Mindezekből következik, hogy létrejöttük nem képzelhető el ugrásszerűen. E kiemelt funkciójú kerületi báziskönyvtárak mellett vannak és maradnak olyan kerületi könyvtárak, amelyek kiemelt helyi szerep nélkül is középfokú szolgáltatást nyújtanak, mivel hasonlóan nagyszámú 3–5 ezer olvasóval, 40–60 ezer kötetes könyvállománnyal rendelkeznek. Működési területükön széleskörű igényeket elégítenek ki, sűrűn lakott városrészekben, vagy forgalmi csomópontban helyezkednek el. A kerületi báziskönyvtárak, illetőleg e megmaradó kerületi könyvtárak esetében a terminológiai különbség nem alá- és fölérendeltséget jelez, hanem a középfokú szolgáltatáson belüli fokozatbeli eltérést. Alá- és fölérendeltséget jelent viszont a fiókkönyvtárak tekintetében oly módon, hogy a kerület fiókkönyvtárai a kerületi báziskönyvtár részeként működnek. A továbbiakban az önálló könyvtárakból fokozatosan fiókkönyvtárrá szervezendő szolgálati helyek, illetve a könyvtári normatívák szerint fióknak minősülő új létesítmények is a báziskönyvtárral alkotnak szervezeti egységet. A kijelölt középfokú könyvtárakat 1978 január 1-től 1985-ig folyamatosan fel kell készíteni az ismertett nagyobb feladatok ellátására.

Prézens könyvtárak

A fővárosban a színvonalas közművelődési szolgálatnak nélkülözhetetlen eleme, legalábbis egy két centrális, jól megközelíthető helyen prézens könyvtár kialakítása. A középszintű szolgáltatást nyújtó könyvtárak körén belül képzelhető el – mint funkció szerint differenciált könyvtártípus. Feladata, hogy helybenolvasás céljára itt mindenkor hozzáférhető legyen a lehető legszélesebben értelmezett kurrens közművelődési könyvanyag, gazdag kézi- és segédkönyvtári állomány, és széleskörű periodikagyűjtemény. E funkciónak megfelelő reprográfiai szolgáltatás is szükséges. (Gyűjtőkori elveinek, funkciójának kidolgozása folyamatban van.)

Részleges felsőfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak

A távlati városfejlesztés terveivel, a városszerkezet átalakulásával összhangban, új lakótelepek létrejöttével, városközpontokban, közlekedési csomópontokban: nagy vonzáskörzetre tervezett részleges felsőfokú könyvtár létesítése szükséges. (E könyvtáraknak kell saját kerületükben a báziskönyvtár szerepét is betölteniük.)

Funkciójukat a regionális könyvtárakéhoz lehet hasonlítani. Feladatuk, hogy vonzaskörzetükben a társadalmi követelményeket magas színvonalon elégítsék ki, a lakosság minden rétege, és minden korcsoportja számára. Alapterületük függvényében törekednek a könyvtár és mediotéka, a hozzákapcsolódó felnőttoktatási és egyéb közösségi tevékenységek megfelelő színhelyévé válni. Szakrészlegeket fejlesztenek ki, (természettudományi, műszaki, képzőművészeti, zenei stb.) ahol az általános követelményeknél magasabb színvonalú szakirodalmi szolgáltatást nyújtanak. Különgyűjteményekkel, jelentős idegen nyelvű állománnyal rendelkeznek. Zenei és audió részleget működtetnek. Egyéni és csoportos zenehallgatást, átjátszást biztosítanak, hangzóanyagot kölcsönöznek. Széleskörű állományukkal a könyvtárközi kölcsönzés bázisai. Prézens állományuk kialakításával kb. (8–15 ezer mű) a helybenolvasás és kutatás lehetőségét bővítik fővárosszerté.

Ezekben a könyvtárakban kb. 120–150 ezer kötetes könyvállomány, évente mintegy 3–4000 féle mű, kb. 10 ezer kötet beszerzése tervezhető. Legalább 80–100 férőhelyes olvasóterem szükséges, ahol mintegy 8–15 ezer művel, s 2–300 napilappal és folyóirattal állnak a helybenolvasók rendelkezésére. Követelmény a feltárás, a tájékoztató apparátus magas szintje (katalógusrendszerek, kvalifikált szaktájékoztatók stb.).

A könyvtár heti legalább 50 órában, – bizonyos szolgáltatásokkal a hét végén – is a lakosság rendelkezésére áll.

Különösen az ifjúság igényeit figyelembe véve, különböző klubokat, művelődési, irodalmi köröket működtetnek, s a könyv, könyvtárpropaganda eszközeinek széles körét alkalmazzák. Körzetükben gondoskodnak a hátrányos helyzetűek ellátásáról. Természetesen e könyvtáraknak is megvan a közvetlen ellátási körzetük. E tekintetben a kezdő olvasók általános igényeinek kielégítésére is berendezkednek.

A körzet vagy régió kifejezés a magasabb fokú ellátási terület egészét jelenti, általában 2–4 városkerületet foglal magában, amelyben fiókkönyvtárak, középszintű könyvtárak, különféle típusú szakszervezeti könyvtárak szolgáltatásait egészítik ki. E részleges felsőfokú könyvtárak visszamenőleges állománykiegészítő és megőrző szerepe jelentősen növekszik a korábbi szűkös alapterület adta kényszermegoldásokhoz képest.

A szakirodalmi ellátás tényleges bázishelyei Budapesten az országos szakkönyvtárak. A jövőben viszont különösen a regionális egységeknél kell kiépíteni a kapcsolódási csatornákat a fővárosi központi, ill. az országos tájékoztató rendszerekhez.

Mindhárom szolgáltatási szinten elképzelhetőnek tartjuk – egyes esetekben feltétlenül kívánatosnak és célszerűnek – az integrált telepítést más művelődési intézményekkel. A jelen gyakorlatban is létezik közös telepítésű, illetve közös funkciójú (közművelődési és iskolai) gyereklétszám iskolában vagy úttörőházban; középszintű és részleges felsőfokú könyvtár művelődési házzal együtt. De mindenképpen csak az igényekhez igazodó esetenkénti integrált telepítést és kooperatív modellt tekintjük járható útnak a vertikálisan integrált fővárosi könyvtárhálózat számára. Lényege: az érdekelt és többségükben szintén vertikálisan integrált intézmények fővárosi és kerületi szinten időről időre koordinálják, megosztják, rögzítik tennivalóikat. Ez a forma a fővárosi és kerületi szakigazgatásban kialakult jelenlegi szervezetnek és munkastílusnak is megfelel.

Itt kell szót ejteni a könyvtárak viszonylagos önállóságáról. A későbbiekben részletesebben szólnunk a központi könyvtárról, de már itt el kell mondani, hogy egy egységes

intézményrendszer jelenik meg önálló jogi személyként, egyszemélyi felelős vezetővel. Az egységek azonban nem egyszerűen végrehajtói a központi utasításoknak. A középszintű vezetőikig, tehát a kerületi könyvtárvezetőikig bezárólag a központi könyvtár vezetője kinevezés, felmentés, áthelyezés esetén mindenkor előzetesen konzultálni köteles a kerületi tanács illetékeseivel. Ugyanúgy egyetértés, valamint az együttműködés legkülönbözőbb fokozatai és formái szükségesek a könyvtárak, könyvtárfiókok létesítése, bővítése, vagy megszüntetése esetén a kerületi szakigazgatás, a kerületi könyvtárvezető és a hálózat szakvezetői között. A bibliobuszok állomáshelyeinek megtervezését a kerületi tanácsokkal és a szakszervezeti könyvtári központokkal folytatott konzultációk sorozata előzte meg és kell a jövőben is, hogy megelőzze. Az autóbusszönyvtári hálózat egy egységnek tekintendő jelenleg a maga 26 állomásával, amely szintén viszonylagos önállósággal rendelkezik. A viszonylagosan önálló egység tehát az, amely évente komplex működési normatívákhoz igazított anyagi feltételekkel (könyvbeszerzési keret, előadói tiszteletdíj, propaganda, közlekedési és postaköltség stb.) önállóan (elszámolási kötelezettséggel) gazdálkodik. Önállóan alakítja állományát. A kerületi tanácsoktól kapott köztségfejlesztési hozzájárulással önállóan rendelkezik, ill. a tanácsnak köteles elszámolni. Szuverén módon alakítja kapcsolatrendszerét társadalmi környezetével. Ennek megfelelően egyedileg készíti munkatervét a központtól kapott tervszempontok felhasználásával. A kerületi szakigazgatás instrukciói alapján kapcsolódik a helyi közművelődési munkákba. A fiókkönyvtárak természetesen nem önállóak, a báziskönyvtárak részévé válnak.

Ezek után felsoroljuk, hogy hol lehetséges, ill. célszerű létrehozni részleges felsőfokú könyvtárat, a városkörzetek, város, központok, a közlekedés alakulását, valamint a már tervezés alatt álló nyíltkönyvtárak elhelyezkedését figyelembe véve:

A III. kerületben, Óbuda városközpontjában, ahol nagy vonzáskörzetet biztosít a Metró és a HÉV összeköttetés. Hatósugara feltehetően kiterjed az agglomerációs övezetre is.

A IV. kerületben, Újpest centrumában a művelődési központ épületében a tervezett kb. 1500 m² alapterületű könyvtár a VI. ötéves tervben elkészül.

A X. kerületben 1975-ben a Pataky István Művelődési Központban lévő 12-es könyvtár betölti e funkciót.

A XI. kerületben a kelenföldi lakótelepen 1978-ban a művelődési központban létesülő 3-as sz. könyvtár elhelyezése és alapterülete ugyan nem optimális, de belátható időn belül a körzet legjelentősebb könyvtárává válhat.

A XIV. kerületben a VI. ötéves tervidőszakra az Őrs-vezér térre tervezett könyvtár szintén nagy vonzáskörzetű forgalmi csomópontban helyezkedik el.

A XX. kerületben, Pesterzsébet városközpontjában az V. ötéves tervciklusban várható egy részleges felsőfokú könyvtár megépítése.

Függően attól, hogy a tervezésre kerülő központi könyvtár hol lesz és hogyan alakul a funkciója, mérlegelni kell a belváros egyik kerületében is egy részleges felsőfokú regionális könyvtár létrehozását.

A szerzők az alternatív elképzelések közül szerencsésnek ítélnék a FSZEK központi könyvtára jelenlegi épületének (VIII. Szabó Ervin tér 1.) átalakítását, a belső városkörzet (V-VI-VII-VIII. ker.) részleges felsőfokú közművelődési könyvtári ellátására. Indokolná

ezt az a tény is, hogy e maximálisan beépített és sűrűn lakott kerületekben a leginkább korlátozott a lehetősége a meglévő könyvtárak alapterülete növelésének. A Kálvin tér viszont a fenti körzet bármely pontjáról jól megközelíthető.

A központi könyvtár

Nem célja e tanulmánynak, hogy a központi könyvtár bonyolult problematikájával behatóan foglalkozzon. A vázolt téma összefüggésében azonban elkerülhetetlen néhány szót ejteni az egységes hálózat legfelső – negyedik szintjéről.

A nagyvárosi hálózat központi egységének funkcionálisan megfelelő, jól felszerelt, építészeti körülmények között megalkotott központi könyvtárnak kell lennie. A hagyományos funkciói mellett nemcsak a társadalomtudományi információs rendszer részévé kell válnia, hanem saját hálózata vonatkozásában is információs központtá. E funkciójából adódóan is kapcsolódnia kell az országos tájékoztatási rendszerhez. Egy hálózat információs rendszerré válásához annak technikai, szervezeti, módszertani oldalát is vizsgálat tárgyává tenni. Mindazon nagyvárosokban, ahol lépcsőzetes ellátórendszerek működnek, vagy kialakulnak, – a központi könyvtárakban az igény egyre inkább a tudományos kutató munkára helyeződik át. „A négyzetes rendszerben a metropolis központi könyvtára nem tölt be többé általános alapfokú funkciókat; feladatköre sajátos jellegűvé válik. Mint-hogy a kerületi és a fiókkönyvtárak mentesítik az általános igények kielégítése alól, a központi könyvtár állománya és szolgáltatásai a speciális igényeket elégíthetik ki. Ezzel a metropolis saját könyvtári rendszerében is kialakul egy olyan könyvtár, amely kimondottan a kutatói igényeket szolgálja.”²⁰

Úgy véljük, hogy e megállapításban rejlő racionális magot mérlegelni érdemes, de ha az új központi könyvtárat részleges felsőfokú közművelődési könyvtárral ellátatlan körzet centrumába telepítik, elkerülhetetlen, hogy ennek a funkciónak is eleget tegyen. De a központi könyvtár jövőbeni funkciórendszere, gyűjtőköre, állománya, szervezete, szolgáltatásai részletesebb tanulmányozást igényelnek.

A KÖZPONTI ELLÁTÁS TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A centralizált hálózat adta lehetőségeket jobban célszerű kihasználni. Előbbre kell lépni a hatékonyabb ellátó-, kiszolgáló rendszer megteremtésében. A már meglévő ellátó részlegek fejlesztése, működési feltételeik javítása a legsürgősebb feladat. A könyvtárhálózatban folyó összevetékenység színvonala függ attól, milyen mértékben és módon fejlesztjük tovább a központi ellátást, a központi szolgáltatásokat.

A központi katalógus részleg, amely az egész hálózat állományát lelőhely és példányszám feltüntetésével tartja nyilván, a módszertani ellenőrzés és az olvasói tájékoztatás eszköze.

A könyvtárközi kölcsönzés rendszere is a központi katalógusra épül a hozzákapcsolt díszpécsertevékenységgel. A hálózat könyvállományának volumene miatt már ma is kritikus ponthoz jutott e munka manuális végzése. A belépő új könyvtárak, a hálózaton belüli átkölcsönzés kifejlesztése méginkább naprakész nyilvántartást követel meg. Ez hovatovább csak gépesítéssel biztosítható.

A reprogramozási szolgáltatás kifejlesztése, a sokszorosító részleg korszerűsítése elodázhatatlan. Az alapterület növelése és a géppark korszerűsítése szükséges a kiadványok színvonalasabb technikai kivitelezéséhez és nélkülözhetetlen a szaporodó nem könyv jellegű dokumentumok központi feldolgozásához. Az expediáláshoz kialakítandó apparátusnak kapcsolódnia kell e tevékenységhez.

A könyvkötészet kapacitása elmarad a bővülő hálózat szükségleteitől. A könyvtárhálózat állományának megóvása, a saját kiadványok kötetzeti munkáinak nagy tömege, egyaránt megköveteli a részleg korszerűsítését.

Az üzemfenntartás kibővült energetikusi feladatokkal, valamint a már meglévő fonotékák rendszeres központi szervizével. A TMK műhely az összes FSzEK egység gyorsjavításait végzi. Sokszorososan vonatkozik e részlegekre is mindaz, ami a többi ellátó egy-ségre.

Propaganda-anyagok és kész propaganda-eszközök (kiállítási táblák, stb.) raktára ugyancsak fejlesztésre szorul.

Bibliográfiákkal, központilag összeállított cédula- és kötetkatalógusokkal, propagandaeszközökkel és módszertani segédanyagokkal történő ellátás javításának alig nélkülözhető feltétele egy gazdag állománnyal rendelkező bibliográfiai műhely megerem-tése.

A mozgókönyvtárak tápraktára jelenleg 2 járműhöz tartozó 26 állomás részé-re mintegy 40 ezer kötet könyvet tárol, gyarapít. A tápraktár és garázs egyidejűleg a mozgókönyvtárral kapcsolatos minden könyvtári tevékenység munkahelye. (Könyvfeldolgo-zás, hangos könyvajánlások, tájékoztatás szerkesztése magnószalagra, a járművek könyv-anyagának naponkénti frissítése és rendezése, stb.) A fejlesztés középtávon kb. 4 járművet tételez fel, a hozzá tartozó háttérrel. A mozgókönyvtári szolgálat fejlesztésével egyidejűleg gondoskodni kell a telephely végleges elhelyezéséről is.

Jelenleg van egy „létesítendő könyvtárak” raktára és egy hálózati duplum-raktár; Ez utóbbinak biztosítani kell az átmenetileg fölössé vált könyvek tárolását, újraelosztását, a könyvek állagának megőrzését. Mindezt egy létesítendő hálózati tároló-raktárban lehetne egyesíteni, amely a megnövekvő, és a hálózat szintek szerinti funkció-megosztásával egyre nagyobb szerepet kapó könyvtárközi kölcsönzésnek is ellátó köz-pontja lehetne. E hálózati tárolóraktárban lenne ésszerű egy „postakönyvtári” illetve letéti bázisállomány és járműpark stb. kialakítása a hátrányos helyzetű lakosság könyv-tári szolgálatára, valamint más hálózatokkal kooperálva az eddig ellátatlan szociális létesítmények, kisebb munkásszállások, munkakollektívák könyvtári ellátását biztosítani. A tárolóraktár működési feltételének (helyiség, gépesítés stb.) kifejlesztése más léte-sítménnyel egyenrangúan fontos.

Hovatovább nélkülözhetetlen az e feladatok ellátására egy önálló épület, amelyben a tárolóraktári és ellátási funkciók továbbfejleszthetők, illetve kifejlesztendők. A szolgál-

tatások, a munkaszervezés javítása jelen viszonyaink között nagyrészt egy ilyen tároló-raktári – és szolgáltató ház függvénye. Megítélésünk szerint e feladatok nagyrésze nem is kapcsolódik szervesen egy központi könyvtárépülethez, sőt annak tervezését helykijelölését megkönnyíti, költségeit, energiaigényét, stb. lecsökkenti. „Sokan azt hiszik, hogy egyszerűbb a tároló könyvtárakat egy meglévő könyvtár főépületében berendezni. Valójában nem így van: nem elegendő a tartalékterület, ... stb. A tároló raktári állomány együtt tartása az aktív állománnyal csökkenti a kiszolgálás hatékonyságát, növeli a fenntartás költségeit. Előnyösebb tehát a tároló raktárakat egy meglévő könyvtár szervezetében, de külön épületben létrehozni.”²¹

Szükség van még egy olyan tranzit raktárra, ahol a mindenkori felújítás alatt álló könyvtár állóeszközei elhelyezhetők s egyúttal átmeneti munkahelyül is szolgál.

Mindezen feladatok megvalósítása szorosan összefügg a következetesen és részletesen végiggondolt gépesítési programmal, amelynek ki kell terjednie az ügyvitel, a feldolgozás, a nyilvántartás, a kölcsönzési technika mellett a reprográfiai szolgáltatásra, a számítógépes technika alkalmazására.

Miközben a központi ellátását a továbbiakban növelni szándékozunk, – ezzel ellentétes irányú fejlesztésre is szükség van. Az önálló egységek ügyintézési körébe kell vonni olyan további beszerzési, intézkedési folyamatokat, amelyek az ügymenetet gyorsíthatják, egyszerűsíthetik. E kérdéseket a hálózatban tevékenykedő munkaszervezési szakbizottság folyamatosan elemzi.

Összegezve:

Célul tűztük ki egy strukturálisan egységesebb ellátó rendszer fokozatos kifejlesztését, a probléma megragadását és a továbblépés lehetséges megoldásának formális meghatározását. E vázlatos terv – úgy véljük – önmagában is egy sor folyamatos feladatot érzékeltet. Felveti más ellátó rendszerekkel, ill. az országos ellátással való kapcsolat sok-sok rész kérdését. Feltételez a továbbiakban egy sereg konkrét vizsgálatot, a folyamatok elemzését. Nem nélkülözheti a fokozatosan kialakítandó struktúrának a gyakorlattal történő szembesítését működés közben, amely megóvhat bármiféle szervezeti voluntarizmustól.

E fázisban is kénytelenek voltunk a megvalósíthatóságot, a kivitelezhetőséget mikéntjét figyelembe venni. A fejlesztés fázisaiban szükségesnek tartjuk az elveket úgy megvalósítani, hogy 1978–1985-ig fokozatosan kialakulhassanak és stabilizálódhassanak a szervezet formális és informális oldalai. Nem kizárt, hogy 1990-ig a város 8–10 megközelítően optimális pontján létrejön a regionális báziskönyvtárak láncolata, amely a feladatok részbeni újrafogalmazását, a struktúra részleges módosítását eredményezheti.

JEGYZETEK

1. SZABÓ Ervin (1877–1918): Hol az igazság? (Szerk. REMETE László) 1977. Magvető. 556 p. Bibl.

REMETE László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. [Kiad.] Főv. Szabó Ervin Könyvtár, Bp. 1966. (Állami ny.) 324 p.

2. CAMPBELL, Henry, C.: Public libraries in the urban metropolitan setting. London, Bingley, (1973.) 298 p.
3. U. o.
4. SZENTE Ferenc: A könyvtár helye a jövő városában. (Szemle) = Könyvtári Figyelő, 1975. 4.sz. 422–426. p.
5. Könyvtári centralizáció a Szovjetunióban. 1–2. köt. (Szerk. SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa.) [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1976, 1977; 76 p., 83 p.
6. Program rozvoje jednotnej sustavy kniznic na roky 1976–1980 na Slovensku. Martin, Matica Slovenska 1976, 35 lev.
7. HENINGTON, David: The Developing Patterns of Main Library Organization. = Library Trends. 1972. April, 640–653. p.
8. Fejlődési tendenciák az (Amerikai Egyesült Államok) USA könyvtárügyében. (Libraries at large. Tradition, innovation and the national interest.) (Kivonat. Készítette UNGVÁRI Gyula.) [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1971. 44 p.
9. BONE, Larry Earl: The public Library goals and objectives movement: Death gasp or renaissance? = Library Journal 1975. July 1283–1286. p.
10. ROUSE, William B.: A library network model. = Journal of the American Society for Information Science 1976. 2. no. 88–99. p. Bibliogr.
11. BUTLER, Brett: State of the nation in networking. = Journal of Library Automation. 1975. 3. no. 200–220. p. Bibliogr.
12. HENINGTON, David: The Developing Patterns of Main Library Organization. = Library Trends. 20. vol. 1972. April 640–653. p.
13. KARTASOV, N. Sz.: Integracija naucsnuh bibliotek: Szucsnsoszt' i oszobennoszt'i. = Szovetszkoe Bibliotekovedenie. 1976. 6. no. 3–14. p.
14. Osznovnűje principü organizacii edinoj szisztemü bibliotecsnoo obszluzsivanija naszelenija. Szbornik naucsnuh trudov. (Szoszt. J. V. ISZAEV – N. A. SALÜGINA.) [izd.] Gosz. Biblioteka SzSzsZR im. V. I. Lenina. Moszkva, 1975. 63 p.
15. Budapest Statisztikai Évkönyve. Bp. 1977. KSH. 340 p.
16. NÉMETH Mária–Sz. RICHLICH Ilona: Könyvtárközi kölcsönzés a FSzEK hálózatában. = Könyvtáros, 1978. 4. sz.
17. RICHLICH Ilona: A budapesti kerületi könyvtárak új gyűjtőköri elvei. = Könyvtáros, 1977. 5. sz. 271–272. p.
BENKŐNÉ BARTHA Ilona: A fővárosi gyermekkönyvtárak új gyűjtőköri elvei. = Könyvtáros, 1977. 7. sz. 403–404. p.
18. SALLAI István: Az „A” és „B” típusú könyvtárak térszükséglete. [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1975. 44. p.
19. SALLAI István: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „A” típusú kerületközi könyvtártervezési program. (Tervezet) OSzK–KMK. Soksz. Bp. 1971. 13. p.
20. OVERINGTON, M. A.: A szakrészleges általános nyilvános könyvtár. „The subject departmentalised public library” c. műve alapján (a kivonatot készítette Zircz Péter). [Közread. az] OSzK–KMK Bp. 1971. 46. p. Bibliogr.
21. PASCSENKO, F. N.–PAPERNO, A. B.: Proektirovanie i sztroitel'sztvo zdanij depozitarijev. = Naucsnuje Tehnicesszkie Biblioteki SzSzsZR, 1976. 9. no. 28–35. p.

FELHASZNÁLT EGYÉB IRODALOM

Budapest jövője. Szerk. PREISICH Gábor. Bp. 1973. Műszaki Kiadó. 136 p.

BUDINGTON, William, S.: Library Services in Metropolitan Areas. = Library Trends, 1974. 2. no.

CAMPBELL, Henry, C.: Metropolitan public library planning throughout the world. Oxford-London, etc., Pergamon Press, (1967) 168 p. (International Series of Monographs in Library and Information Science, 5. vol.)

DEGLAVA, A. A.: A lakosság központosított könyvtári ellátásának előnyei és távlatai (a LETT SzSzK könyvtárainak példáján). Az OSzK–KMK anyaga belső használatra. OSzK soksz. 9 p.

ÉGLITE, Z. N.: Az irodalompropaganda színvonalasabbá tételének optimális útjai a központosítás feltételei között. OSzK soksz. 6 p.

FRASCH, Werner: Mittelstadtbibliotheken (Denkmodelle zur Kooperation mit anderen Kultureinrichtungen.) = Buch und Bibliothek. 1975. 1. no. 170–174. p.

HORVÁTH Tibor: A könyvtári szolgáltatások rendszere [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1974. 45 p.

JANÓ János: A központosított könyvtári ellátás. = Könyvtáros, 1977. 4. sz. 202–205. p.

The Metropolitan Library. Ed. by Ralph Wendel Conant, Kathleen Molz. Cambridge, Massachusetts-London, The Massachusetts Institute of Technology, 1972. 333 p. Bibliogr.

MINDER, T.: Application of Systems Analysis in Designing a New System. = Library Trends, 1973. 1. no. 553–564. p.

MITROFANOVA, Sz. V.: Különböző típusú könyvtárak együttműködése központosítás esetén. OSzK soksz. 12 p.

MOJEK, Helmut–BEYERSDORFF, Günter: Zur Organisation Gross-Städtischer Büchereisysteme. 2. Referate. Berlin, 1972. Deutscher Büchereiverband. 35 p. (Bibliotheksdienst, Beiheft 84.)

PAPP István: A könyvtárügy egységéről. = Könyvtári Figyelő, 1975. 3. sz. 257–266. p.

[PASCSENKO] PASCSENKO, Fedor N.: Die Entwicklung der Informationsversorgung und des Baus von Informationszentern in der Sowjetunion. = Zentralblatt für Bibliothekswesen 1976. 8. no. 350–357. p.

PLAISTER, J. M.: The effect of the British Library Lending Division on interlibrary lending = Aslib Proceedings, 28. vol. 1976. 5. no. 193–203. p.

Plan 88. Ontwikkeling van het openbare bibliotheekwerk in Den Haag in de eerstvolgende vijftien jaar. S'Gravenhage, 1973, Openbare Bibliotheek. 62 p.

SALLAI István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési irányai Bp. 1968. OSzK soksz. 51 p.

SEBESTYÉN Géza: A központi kölcsönző könyvtárak jövője = Könyvtári Figyelő. 1974. 6. sz. 582–588 p.

SHANK, Russel: Emerging Programs of Cooperation. = Library Trends. 1974. 2. no. 287–304. p.

SHANK, Russel–HENDERSON, Madeline: Federal library cooperation. = Library Trends. 1975/76 2. no. 277–292. p. Bibl.

SZENTMIHÁLYI János: A magyar könyvtárügy 25 éves fejlődésének főbb irányai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1970. 3. sz. 183–202.p.

SZEROV, V. V.: A szovjet könyvtárak az új ötéves tervben. = Könyvtáros 1972. 12. sz. 709–714. p.

Een tienjarenplan 1976–1985. Verzameling 1976. No. 123. Rotterdam, 1976. Gemeentebibliotheek Rotterdam. 25, (5) p. 22 t.

TREZZA, Alphonse F.–HALCLI, Albert: The Role of Local and State Governments. = Library Trends, 1974. 2. no. 229–238. p.

A vezetői munka tudományos szervezése. Utmutató vezetőknek. [Írta: munkaközösség. (vez.): Jiriko REZNICKA. Ford. PFEIFER Dániel] Bp. 1974. Közgazd. és Jogi K. 513 p.

WEISZ Gábor: Készülünk fel a központosításra. = Könyvtáros, 1977. 9. sz. 533–534. p.

ZIRCZ Péter. Mit ad a Szovjetunió könyvtárügyének az új ötéves terv. = Könyvtáros, 1977. 9. sz. 541–543. p.

ZOTOVA, R. Z.: A lakosság könyvtári ellátása korszerűsítésének alaptendenciái napjainkban. OSzK soksz. 16. p.

Zukunftsaufgaben Öffentlicher Bibliotheken (Zgest. von Hans VOGT, Joachim) Berlin, 1970. Deutscher Bücherverband Verlag. 130 p. Bibliogr.



INTERJÚT kért a Čtenář (a cseh Kulturális Minisztérium lapja) az 1977. november 15–18. között Prágában rendezett olvasáskutató konferencia magyar delegációjától. Az olvasáskutatás legaktuálisabb – elsősorban szociológiai vonatkozású – kérdéseiről KAMARÁS István, KATSÁNYI Sándor, NAGY Attila (KMK munkatársak) nyilatkozott. Az interjú a Čtenář 1978/3. számában jelent meg. A folyóirat következő számaiban is nagy figyelmet szándékozik szentelni olvasáskutató témáknak, különösképpen azoknak, amelyek közvetlen összefüggésben vannak a könyvtári tevékenységgel.

ÚJ OTTHONT KAPOTT AZ ERDÉSZETI ÉS FAIPARI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRA

HILLER István

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárával együtt 1735-öt vallja alapítási évének. A két könyvtár ténylegesen 1952. július 1-ig a két mai egyetem elődjének osztatlan, egységes könyvtára volt, amely egy 1891-es levéltári adat szerint mindig csak szűk és igen sötét helyiségekkel rendelkezett, amelyeket nem lehetett célszerűen használni. 1811-ben Selmecbányán – a könyvtár akkori székhelyén – terv születik új könyvtárépület építésére. Csaknem fél évszázadnak kellett eltelnie, mire megbízzák DECKER Károly építész az új épület kiviteli tervének és költségvetésének elkészítésével. Az építész ezt ragyogóan el is készíti, de az épületből nem lesz semmi. Ezért írja a Bányászati és Erdészeti Akadémia kiváló professzora és neves történétírója: „...,még az is ami megvolt, ami a lefolyt száz év gyűjtésének eredményeként származott, nem teszi a benyomást a szemlélőre amit különben tenne, ha megfelelő és sistematica rendezhető helyen lenne elhelyezve. Saját érdekünkben fekszik, miszerint azokat idegen szemek meg ne tekintsék, mert azokon lehetett leginkább látni, mily szűken volt mérve rosszul értett takarékoságból a nélkülözhetetlen költség.”¹ Tegyük hozzá: és milyen hosszú időn keresztül.

Az ismert történelmi körülmények között az ősi intézmény – akkor már Bányászati és Erdészeti Főiskola – és a könyvtár is, 1919–1920-ban Sopronba költözik. Az itteni elhelyezkedés és berendezkedés nagy nehézségek közepette még éveket vesz igénybe.

A huszas évek végére konszolidálódik a helyzet a főiskolán, a könyvtár is megkezdte erőtlen szolgáltatásait bővíteni. A könyvtár illetve a könyvtári állomány elhelyezése azonban olyan mostoha, hogy kényszerűen felmerül ismét a könyvtárépület megépítése. Az ügy a költségvetés parlamenti vitáján is szerepel, így 1927/28-ban rendelkezésre áll a pénz. Ismét elkészülnek a tervek és a költségvetés is, ez 191 527 pengő. Itt most nincs lehetőségünk a részletek ismertetésére, hogy miért nem könyvtár, hanem több laboratórium, lövölde, lövőház és más kétségtelenül szintén szükséges objektum épült a beruházás összegéből.² Ezzel kapcsolatban idéznek két rektori megállapítást: „...,Ember tervez, Isten végez, a könyvtár megépítését meg sem lehetett kezdeni, a trianoni béke átka megakadályozta ezt a szép tervet”. A másik: „...,Azonban ezzel szemben áll a főiskola szellemi életének fellendülése és az elsősorban a könyvtár áldozatkészségére vezethető vissza.”³

Miután a főiskola a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem karaként működik tovább, azonnal felmerül ismét a könyvtár építése. Az egyetem 1935. november 23-án tartott tanácsülésén az első napirendi pont témája ez. SOLT Béla professzor tervei

alapján megszületik a kiviteli terv 115 000 kötetre, 223 000 pengős költséggel. Az ügy most végre komolyra fordul. HÓMAN Bálint és gróf TELEKI Pál a helyszínen személyesen győződnek meg az új könyvtár szükségességéről. Óriási a csalódás, amikor kiderül, hogy nincs pénz. A kar végső kétségbeesésében – és valószínűleg SOPRONYI THURNER Mihály polgármester biztatására is – 1939 februárjában Sopron törvényhatóságához fordul segítségért. Thurner polgármester megígéri a közben 260 000 Pengőre emelkedett építési költség biztosítását. Az ügy megint szerencsétlen fordulatot vesz; ugyanis a könyvtár építését összekötik a menza és internátus építésével. A három intézmény egy épülettömbben most már 800 000 Pengőt igényel. A soproni polgármester ismét nagyvonalú, támogatását 260 000 Pengőről felemeli 400 000 Pengőre. A hiányzó 400 000 Pengőt a kultusz-kormányzat ígéri meg. Ez azonban megint csak ígéret marad. Szily államtitkár közli, hogy az állam semmiféle beruházást nem vállalhat magára a háborús készülődés időszakában. A polgármester 400 000 Pengőjéből megépül, illetve elkezdődik az internátus építése, a könyvtárépületből pedig semmi sem lett.

1949-ben a kormányzat elrendeli, hogy Miskolcon bánya-, kohó- és gépészmérnöki karból álló egyetemet kell létesíteni. Ezzel kapcsolatosan az egységes könyvtár állománya megosztásra került, amelynek bonyolult részletei meghaladják írásom kereteit.

1969-ben elkészült az új miskolci egyetemi könyvtár, Sopronban azonban nem történt semmi, azaz, hogy mégis. 1964. február 3-án délelőtt a könyvtár raktárában szerencsétlenség történt. A folyóiratraktár több évtizedes faállványzata összeomlott és csak csodával határos módon nem történt haláleset is. A felvett jegyzőkönyv megállapította, hogy a folyóiratraktár valamennyi állványzata tönkrement; összetört. Az összeomlás következtében hihetetlen kár keletkezett nemcsak anyagiakban, hanem a könyvtári munka tekintetében is.

Ez a szerencsétlen esemény mindenestre ismét ráirányította a figyelmet a könyvtár lehetetlen és tarthatatlan állapotára. Az is világossá vált, hogy a toldozgatás-foltozgatás nem vezethet eredményre.

Hosszú harc és rengeteg erőfeszítés eredményeként eljutott a könyvtárépület a tervezésig.

A TERVEZÉSTŐL AZ ÉPÍTKEZÉS MEGINDULÁSÁIG

Sokat lehetne arról írni, hogy milyen bonyolult kemény küzdelmet kellett folytatnunk a tervezés időszakában a könyvtári, könyvtárosi alapvető funkciók biztosíthatóságáért. Ennek több oka is volt: A tervezőnek az épületet egy megadott beruházási kereten belül (15 millió Ft) kellett elkészítenie. Sok helyen meg kellett értetni, sokakat meg kellett győzni arról, hogy ebben az esetben csak gazdasági és takarékosági szempontokat figyelembe venni, a könyvtári funkciókkal nem törődni, megengedhetetlen pocskolás, mert végül az olcsóbb lesz a drágább. A tervezőnek megadott program sem volt „könyvtárosi szemléletű”, hanem „gazdasági szempontú.”

A fentiekből is adódóan és más részletek miatt, néha késhegyig menő szinte kíméletlen vitákra, szócsatákra került sor a könyvtár igazgatója és a tervező között, mert érthe-

tően mindkét fél makacsul védte saját lehetőségeiből és kötelességeiből adódó igazát. A könyvtár igazgatója, saját véleménye megerősítésére, segítségért fordult illetékes könyvtári szervekhez egy funkcionálisan is jó könyvtárépületért. A KMK szakértői felelősséggel vetettek papírra helyes megállapításokat, de ennél tovább ők sem mehettek. Nagy segítséget jelentett az AGROINFORM és a Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Osztályának állandó támogatása. (Ezekre a részletekre még vissza fogunk térni!)

Most már mindenki, tehát a tervező, a könyvtárosok, a véleményezők, segítők, valamennyien jó könyvtárépületet akartak. Nekünk könyvtárosoknak azonban legfőbb követelményünk úgy fogalmazódott meg, hogy olyan könyvtárunk legyen, amely maradéktalanul ki tudja elégíteni az erdészet és faipar országos jellegű tudományos szakkönyvtárával szemben jelentkező egyre növekvő igényeket. Gondolnunk kellett persze nemcsak a mára, hanem a holnaputánra is, amely évtizedeket jelent. A beruházási programról, illetve az ennek alapján készült tervdokumentációról szakértői véleményt kértünk HAVASSY Páltól, a nemzetközileg is elismert könyvtárépítészről. Az ilyen, valóban jószándékú, a „több szem többet lát” elvén nyugvó véleménykérés félreértésekre is okot adhat, felülvizsgálatnak is tűnhet. Világosan kell látni, hogy a tervező, a beruházó és a kivitelező óhajainak, elképzeléseinek egyeztetése ugyancsak nehézségeket támasztott, vitákat váltott ki.

Tanulságul talán ide kívánczok néhány észrevétel HAVASSY Pál szakértői véleményéből:

- „ — Az épület centrális elrendezése és építészeti megfogalmazása következtében nem bővíthető.
- A raktár legfelső szintre való helyezése, kizárja a továbbfejlesztés lehetőségét, így adott területével meghatározza a könyvtári állományt is. A raktárnak a harmadik szintre való helyezése növeli a költségeket.
- Az épület alaprajzi rendszerében a négy vasbeton doboz, valamint a középben szabadon vezetett főlépcső erősen csökkenti a szintek hasznos területét, ill. az egyes terek flexibilitását.
- Az olvasóterület férőhelyeinek száma összesen 62, a programban megadott 145-tel szemben.
- A megadott programban szereplő igényeket nem tartalmazza.
- A tervezett raktárban a programba vett 300 ezer kötet könyvállomány fele helyezhető csak el, mintegy 150 ezer kötet.
- A hallgatói olvasói terekben a férőhely száma 37, a jelenleginél lényegesen kevesebb (jelenleg 60 fő).
- A múzeális értékű, un. selmeci könyvtár új teremkönyvtára sem az állomány megfelelő elhelyezése, sem a belső építészeti megoldás tekintetében nem éri el a kívánt színvonalat.
- A beruházási keretösszeg meghatározott nagysága felveti azt a gondolatot, hogy az épület újratervezésével lépcsőzetesen megépíthető könyvtár megtervezése lenne célirányosabb s az egyetem számára is kedvezőbb.”

Erről persze szó sem lehetett, hiszen ez gyakorlatilag az építkezés megkezdésének elhúzódsát sőt esetleg a leállítását is jelenthette volna. Felelőtlenség is lett volna, mert —

mint később be is bizonyosodott – egyeztetni lehetett a különböző igényeket, közös nevezőre lehetett jutni.

A Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztályán ezek után értekezlet összehívására került sor, ahol többek között részt vett a tervező, a bíráló, az egyetem rektorhelyettese, a Kulturális Minisztérium, Oktatási Minisztérium, AGROINFORM, KMK egy-egy szakértője. Megegyezés született a könyvtárosi szempontok maradéktalan érvényesítésére.

Feladatunk és felelősségünk megnőtt. Egyrészt olyan tervet kellett készíteni, amely az adott lehetőségeken belül a könyvtárosi alapelveket maximálisan érvényesíti; azaz, hogy az épület funkcionálisan olyan legyen, amit az olvasó, használó elvár egy új épülettől. Másrészt ügyelni kellett arra, hogy a módosítás ne veszélyeztesse az egész építkezést.

Az ezután következő időszakban csaknem mindennapos tárgyalásra került sor. Ezekon a tervező nagyfokú együttműködési készségének köszönhetően a „könyvtárosi kívánságok” is teljesültek és kölcsönösen bizakodóan néztünk az építkezés elé.

A tárgyalások és viták után az építkezés megkezdésének időpontja 1975. május 1-ről 1975. augusztus 18-ra csúszott. Az építkezés azonban megkezdődött, és ez volt a lényeg. Örülünk annak, hogy tapasztalatait nem egy későbbi generáció tárgyalhatja.

AZ ÉPÜLET ÁTADÁSA ÉS JELLEMZŐ ADATAI

Az épület befejezésének időpontja a szerződés szerint 1977. május 10. volt, ténylegesen 1977. április 22-én vonultak el az építők. Az építető a kivitelezőnek a határidő előtti befejezésért köszönetét fejezte ki. Joggal, mert megállapítható, hogy színvonalas munkát végeztek és gyorsan, pontosan, szépen dolgoztak.

Jellemző adatok:

Alapterület:

földszint: 18.40 x 18.40	338.6 m ²
I. szint: (21.54 x 21.54)–9.6	454.4 m ²
II. szint: 24 x 24	576.0 m ²
Egyéb (4 torony): 4(3.45 x 3.45)	47.6 m ²
	<hr/>
	1 416.6 m ²

Légtér (brutto kubatura)

földszint: 335.6 x 2.7	914.22 m ²
I. szint: 454.4 x 3.1	1 408.64 m ²
II. szint: 576 x 3.3	1 900.80 m ²
Egyéb (4 torony): 4(11.9 x 3.3)	157.08 m ²
	<hr/>
	4 380.74 m ²

Az olvasói szint hasznos alapterülete: 387.3 m²

Az 1 olvasóra jutó alapterület kb.: 3.8 m²

A könyvtári olvasóhelyek száma:

olvasóteremben	olvasóasztal mellett:	68
”	folyóiratolvasóban :	15
”	tanári olvasóban :	10
”	kutatófülkében :	8
”	fotelekben :	21
raktárszinten	olvasóasztal mellett	32
műemlék-könyvtárban		28
		<hr/>
		182

Ez mintegy 36%-a a hallgatóságnak. Hallgatói létszám (nappali) 500.

Rendelkezésünkre álló „pótülők” beállításával, illetve a dolgozók (jelenleg 18 fő) munkahelyein lévő ülőhelyek beszámításával az olvasói-, kutatói-, dolgozói férőhelyek száma így alakul:

I. szint:

Igazgatóság	10 fő
Titkárság	3 fő
Feldolgozó	5 fő
lapozgató	6 fő

II. szint:

Olvasószolgálati dolgozó	6 fő
<u>Tanári olvasó:</u>	
önálló kutatóasztalnál	12 fő
dohányzó-asztalnál	6 fő
<u>Folyóiratolvasó:</u>	
önálló kutatóasztalnál	9 fő
közös asztalnál	20 fő
<u>Könyvolvasó:</u>	
közös asztalnál	59 fő
önálló dohányzóasztalnál	8 fő
kutatófülkében	8 fő

Összesen: 128 fő

Olvasói
férőhely 250 fő
Látogatói
Dolgozói szék 23 fő

III. szint:

feldolgozó	8 fő
önálló kutatóasztalnál	21 fő
közös asztalnál	16 fő
különálló székeken	23 fő
	<hr/>
Összesen:	68 fő

I–II–III. szinten összesen:

273 fő, ez a hallgatói létszám 55%-a.

Elhelyezhető olvasótermi állomány

670 polcfolyóméter x 40 =

26 800 egység (Szabad polcon)

Raktári férőhely: (csak a jelenlegi helyzet, ez tovább bővíthető a már beépített állványzatra „tepsik” megfelelő utánrendelésével) Folyamatosan 300 000 kötetig. A könyvtár jelenlegi állománya 160 000 kötet (a tanszéki könyvtárakkal együtt!)

3668 polcfolyóméter x 40 =

146 720 egység

Hasznos alapterület:

földszint:	268.4 m ²
I. szint:	387.3 m ²
II. szint:	508.9 m ²
Egyéb (2 torony):	23.9 m ²
	<hr/>
	1 184.4 m ²

Építési költség:

Tervezés:	450 000
Építés:	14 500 000
Berendezés:	1 354 000
Egyéb:	133 000
	<hr/>
	16 437 000 Ft.

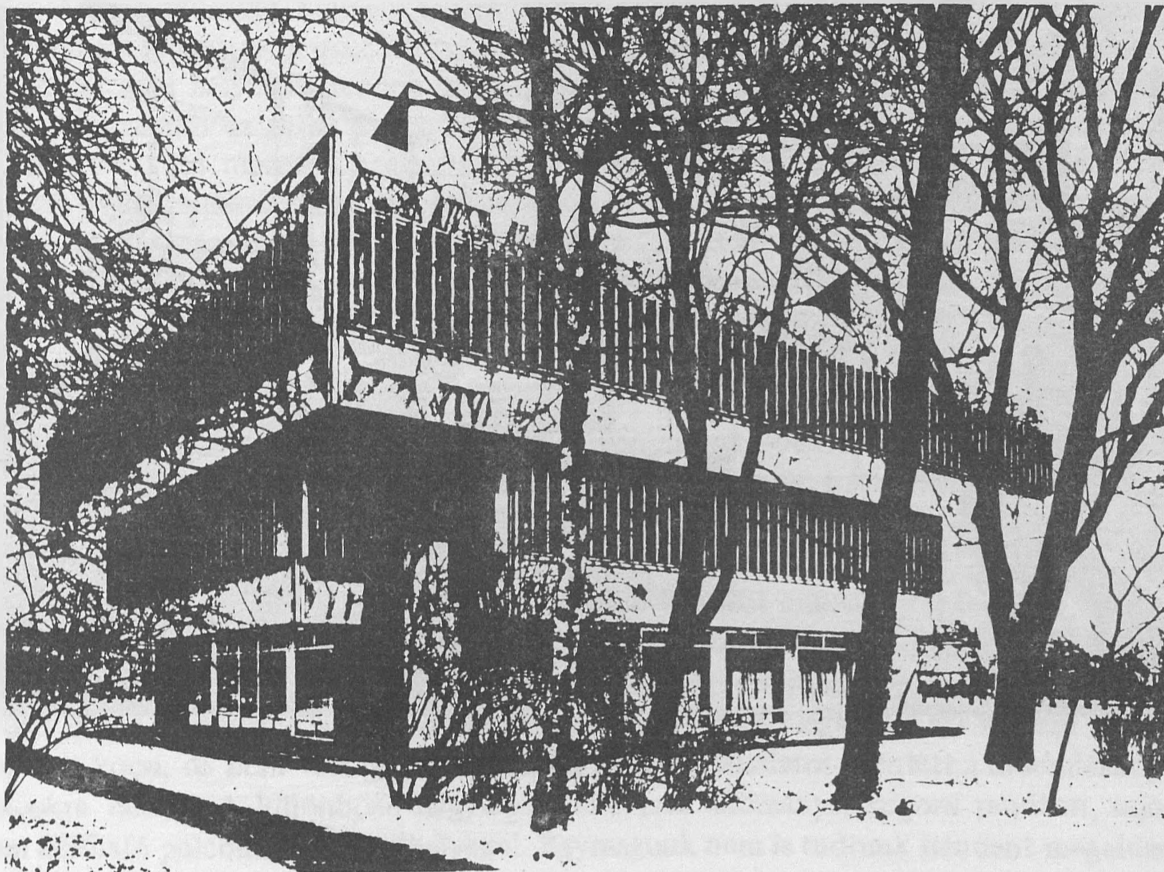
Tervezők:

Generáltervező: Általános Épülettervező Vállalat
Budapest I., Krisztina krt. 99.

Építész tervező: Kiss Imre
Belsőépítész tervező: Garajszki József
Statikus tervező: Káldy Barna
Gépésztervező: Lovas József
Elektromos tervező: Szmóla György

Kivitelező:

Győr-Sopron megyei Állami Építőipari Vállalat
Fém munkás Vállalat.



Mint ahogy az adatokból is kitűnik és az illusztrációból is látszik, az épület felfelé szélesedő, stilizált fát ábrázoló modern konstrukció, amely kétségtelenül mindenkire hatást gyakorol, és amely felhívja magára a figyelmet. Eleget tesz annak a modern igénynek is, hogy ingerelje, csalogassa az olvasókat. A soproniak nagy többsége szerint jelenleg a város legszebb modern épülete, az érdeklődés iránta nagy.

Az első szinten került elhelyezésre a műemlékanyag, külön erre a célra egyedi tervezéssel készült beépített polcozattal, alul zárt szekréynysorral, nagy tárgyalóasztallal, légkondicionáló berendezéssel, fény és hőszigetelő – belülről kilátható, kívülről be nem látható – függönnyel, megfelelő biztonsági berendezésekkel. A terem rendkívül impozáns. Ezen a szinten van az igazgató és helyettesének szobája, a titkárság, a Rank-Xerox, Lumoprint, Minigraph működtetésére szolgáló helyiség, egy nagy négyszemélyes feldolgozó helyiség és az átvevő. Az igazgató és helyettesének szobája 17 illetve 19 m², a titkárság 17, a feldolgozó 28, az átvevő 10 m². A 32 m²-es kiállító-tárgyaló klubszerű foglalkozásokra, előadásokra is alkalmas, hangulatos kedves helyiség.



Tanári olvasó

A második szint az olvasóké. Flexibilis (könyv-) térelválasztó elemekkel lehetett jól kialakítani és elválasztani az egyes helyiségeket. Részletesen a berendezésnél szólunk. Ez vonatkozik a harmadik vagy raktárszintre is.

KÖLTÖZKÖDÉS ÉS BERENDEZKEDÉS

Nagy könyvtár költöztetése óriási és izgalmas munka. Hosszas előkészület is kell hozzá, a rosszul végzett többszörös munkát ad. A régi és az új könyvtár közötti távolság 300 méter, a „költözési távolság” azonban jóval hosszabb, mintegy 500 méter volt. Több elképzelés és variáció után az alapterven belül a gyakorlat alakította ki a költözés mikéntjét. Nem valamiféle szerénytelenség mondatja, de nem valószínű, hogy költözésünk hasonló módjára volt már példa. „Házon belül” oldottuk meg, egyetlen külső munkaerő, vagy munkaeszköz nélkül. Az egyetem vezetősége teherautót, kistraktort biztosított és a „társadalmi összefogás” ragyogó eredménye volt, hogy az egyetem KISZ fiataljai, hallgatói 12 napon keresztül végezték a könyvtárosokkal együtt a költözést. Összesen 220 hallgató segített ebben a nagy munkában, legnagyobb részt őszinte lelkesedéssel. Szeretnénk megragadni az alkalmat, hogy ezen a helyen is megköszönjük a jó segítséget, a példamutató helytállást. Az egyetem vezetősége jutalomban részesítette őket, mi csak annyit tehetünk, hogy néhány nyomtatott sorban őrizzük meg a jövőnek is példájukat.

A költöztetés gyakorlata az volt, hogy hallgatói-könyvtárosi lánc vezetett a raktári polctól a teherautóig, illetve a teherautóktól az új raktári polcig. A lánc elején, közepén és végén a könyvtárosok irányították és végezték az adogatást, irányították és ellenőrizték a munkát és a helyes sorrendet. Nehézséget jelentett, hogy a régi állványzat „tepsijeit” kellett felszerelni az új állványzatra. „Közbenső rakodóhely” csak a teherautó felületén volt, a teherautó menetideje alatt tehát el kellett végezni a „tepsik” ki- és felszerelését. Mindez gyors munkaütemet, alapos szervezést kívánt, ugyanakkor nehéz fizikai munkát is jelentett, amit még nehezebbé tett, hogy a „szabványállványzat” acélpolctartós-beosztásai, azaz a lukak méretei a legtöbb esetben nem voltak azonosak, így a kalapács is könyvtárköltözési eszköz lett. A könyvtár dolgozói a hallgatókkal „egyenrangúan” végeztek minden fizikai munkát.

Komoly munkát jelentett az ún. „selmeci anyag”, azaz a műemlékállomány költöztetése. Könyvek költöztetése óhatatlanul bizonyos károsodással, sérülésekkel jár. Ennél az anyagrésznél erre különösen ügyelni kellett, hiszen javarészt többszázéves könyvekről, folyóiratokról volt szó, amely nemzeti kincsünk részét képezi. A teljes anyagot könyvtárosaink szállították át, még a hallgatói segítséget sem igényelve, nehogy a sokévi rendezési, rekatalogizálási, beazonosítási stb. könyvtárosi munkák jószándékú, de nem szakértelmű segítség révén kárbavessenek. A munka természetesen megfelelő biztonsági intézkedések mellett folyt. Csak az érdekesség kedvéért említjük meg, hogy ebben a munkában még a teherautót is könyvtárosok vezették. (Persze megtették ezt máskor is, amikor volt kocsis, de nem volt gépkocsivezető.) Nem kis feladatot jelentett a műemlékanyag polcokra rakása. A különböző nagyságú, többezres állományt, szigorú rendben, sajnos nem állítható polcokra kellett elhelyezni. Egymagunk nem is tudtunk mindent megoldani, asztalosmunkát is igénybe kellett vennünk, a kisebbeket azonban faipari mérnök-könyv-

tárosaink is elvégezték! Bizonyos ésszerű kompromisszumot mégis tennünk kellett a szigorú sorrend kárára. Ebből az a tanulság, hogy ilyen jellegű anyag illetve könyvtárterem esetében is mindig állítható polcokat kell alkalmazni. (Bár a berendezési tervben így kértük, ez rajtunk kívül álló okokból nem így lett.)

A költözésről és berendezésről vázlatos naplót készítettünk. Ugy gondoltuk, magunknak is, másoknak is tanulságul, segítségül is szolgálhat majd. E napló néhány lapjából szeretnénk ízelítőt adni, kommentár nélkül tapasztalatátadási szándékkal. Talán hasznos lesz!

1977. V. 20. 12⁴⁵-kor néhány kisebb darab átszállításával elkezdjük a költözködést
1977. V. 24. A xerox átszállítása + további bútoraraboké
1977. V. 30. A duplumanyag átszállításának kezdete
1977. V. 31. Egyetemi kiadványok költöztetése
1977. VI. 13.–
1977. VI. 21. Műemlékállomány saját erőből történő költöztetése
1977. VI. 21. Tűzoltó készülékek felszerelése, bejárati és kutatófülke ajtók javítása
1977. VI. 23. Olvasótermi székek megérkeztek; bejárati ajtókat egész nap javítják
1977. VI. 24. Karnisok felszerelése
1977. VII. 1. Harmonika ajtók megérkezése, felszerelése
1977. VII. 5. A WC-k javítása, bejárati ajtók javítása (még mindig nem záródnak rendesen); Lámpák, neoncsövek javítása, ill. cseréje, már ittlévő bútorok beállítása
1977. IX. 1. Az olvasótermet költöztetik, polcok érkezése
1977. X. 18. Fűtőtest vezetéke eltörrik, majdnem elázik a III. szint; garanciális javításban megkezdik a kulé fal hibáinak kijavítását
1977. X. 19. Megjötték a békéscsabai raktári polcszerelők
1977. X. 20. Festési, liftszerelési, asztalos és polcszerelő munkálatok folynak
1977. X. 26. Belső (egyetemen belüli) szakemberek javításokat végeznek az épületen (lakatos, asztalos munka)
1977. X. 28. Boyler szerelése
1977. X. 31. Telefonvonalak javítása, ablakok javítása
1977. XI. 1. Biztonsági berendezés szerelésének megkezdése
1977. XI. 2. Biztonsági berendezések szerelésének befejezése
1977. XI. 4. A békéscsabai polcok szerelése befejeződött a raktárban; Az olvasóterem további berendezési tárgyainak szállítása, illetve szerelése
1977. XI. 8. Hőközpontban szerelés vált szükségessé, a fűtés nem jó; A duplumanyagot és az egyetemi kiadványokat polcra raktuk
1977. XI. 10. Bútorok szállítása a régi épületből; asztalterítő érkezik
1977. XI. 12. Olvasóterem berendezése; fűtőtestek csöpögnek
1977. XI. 14. Elromlott a biztonsági berendezés, nem lehet kinullázni
1977. XI. 15. Megkezdődött a nagy kampányszerű költözés; Első két nap még bútorok, katalógusok szállítása történt, a következő napokban csatláncba állva, hallgatók és teherautó, kézikocsi segítségével a könyvanyag és a folyóiratanyag került a szabadpolcra az olvasóterembe, illetve a raktári polcokra
1977. XI. 21. A hőközpont keringtető szivattyúja ismét rossz
1977. XI. 22. A biztonsági berendezés javítása
1977. XI. 25. Meghibásodott fűtőtestek javítása
1977. XI. 26. Szélvihar kirázta az egyébként is már többször javított ablakot és a biztonsági berendezés megszólalt
1977. XI. 29. 16¹⁵-kor befejeztük a könyvek, folyóiratok, polcok költöztetését, a legnehezebb szakasz lezárult
1977. XI. 30. A fűtés igen gyenge 12–13 C^o van
1977. XII. 1. A raktári polcok rögzítése

1977. XII. 12. Az állami vezetés, pártvezetés, oktatók megtekintik a könyvtárt, használatba adják illetve veszik
1977. XII. 13. Teljes üzemmel nyitás
1977. XII. 28. Megyei munkavédelmi felügyelő szemléje, tűzrendészeti szemle
1978. I. 6. 6 db íróasztalt kaptunk
1978. I. 23. Garanciális munkában javítják a bejárati ajtókat (mind a mai napig nem csukhatók rendesen, a csapok kiesnek, alapvetően hibás konstrukciók v. a szerelés rossz.)
1978. I. 30. Olvasótermi hiányzó apróbb berendezési tárgyat kapunk; Kövezetet javítják, lengőajtókat újrabetonozzák

Már jóval a műszaki átadás előtt lépéseket tettünk a belső berendezés kialakítására. A raktári polcokat a békéscsabai Lakatos és Gépjavító KTSZ-szel terveztük készíttetni, mert a régi raktári polcainkat is ők készítették, s ezeket a polcokat is fel akartuk használni raktárunk berendezéséhez. Tárgyalásokat folytattunk a KTSZ szakemberével, tervező, valamint a KMK bevonásával, hogy korszerű, tömör raktározási módot lehet-e könyvtárunkban alkalmazni. A háromszintes épületnek – amely konzolokkal felfelé haladva alapterületileg növekszik – legfelső szintjén van a raktár. A szakemberek ezt a raktározási módot végül is nem javasolták. Egyetértettünk velük, mert a raktár alatti olvasóhelyiség nyugalmát zavarta volna a szekrények állandó mozgatása (egylégtérű épületről van szó!), a hasznos alapterület lecsökkent volna, és a raktár belmagasságát sem lehetett volna teljes egészében raktározásra felhasználni. Így a hagyományos polcrendszer mellett döntöttünk. Meg is rendeltük a munkát a KTSZ-nél. Nem bántuk meg, csak az a kár, hogy nem a kért narancssárga színben szállították, hanem hagyományos „könyvtár-szürkében” (Indok: éppen nem volt narancssárga festék!).

Az olvasóterem berendezését az egyik legújabb svéd rendszerrel, az „Allmedia” variálható bútorzattal szerettük volna megoldani. Közel másfél éves huzavona, ár- és határidő módosítások miatt nem választhattuk ezt a megoldást. Főhatóságunk meghatározta, hogy 1977. november 30-ra a könyvtárápületet be kell rendeznünk, a számlázást be kell fejeznünk. A magyar és a svéd kooperáló szervek között, mindenesetre addig az időpontig, nem jött létre szerződés. Így a svéd bútorzat beszerzésétől el kellett tekintenünk.

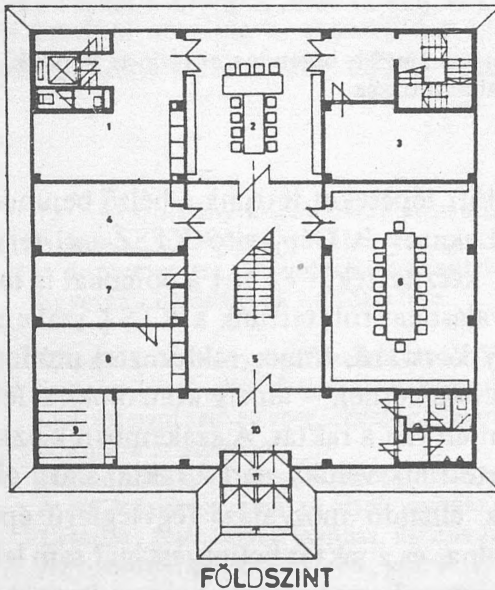
A közeli szanyi TÖVALL, az Allmedia bútorok helyett szerencsére rövid határidőre tudott biztosítani un. „Merabona” könyvtári bútorzatot. A határidőt is tudták tartani, a kért bútorok egy része raktáron is volt. Ez kellemes tapasztalat volt számunkra; a berendezés korszerű, bárkinek ajánlható.

A szolgálati helyek berendezését a bútorok hiánya hátráltatta, bár természetesen a meglévő használható bútorokat is felhasználtuk.

A megfelelő piacismeret hiányában a bútorok beszerzése nehézkes. Pl. a Skála Bútorgyár BNV díjas irodaberendezését még nem lehetett megrendelni.

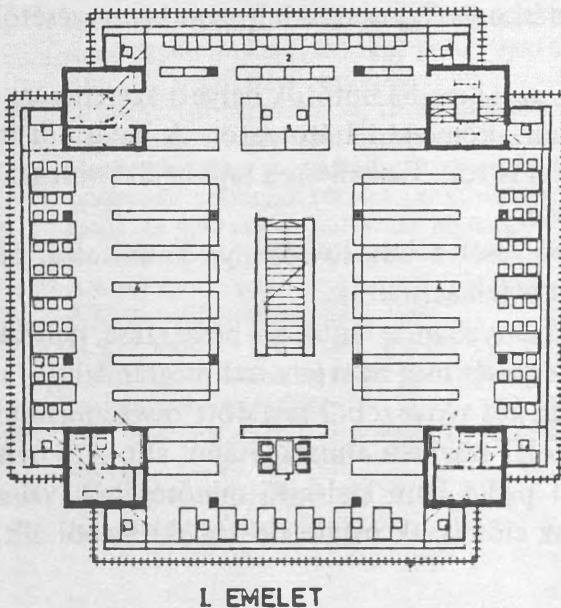
A hiánypótlás gyakorlatilag két tényezőből tevődött össze, mennyiségi hiányból – amely a hézagmentes padlóburkolás részbeni elmaradásából állt – és minőségi kifogásokból – amely a már leragasztott padló nem kielégítő minőségéből, valamint a központi keringető szivattyújának nem az előírásnak megfelelő kialakításából állt. Néhány kisebb asztalosmunka is elmaradt.

Az épület műszaki átadása nagyon kedvező időpontban történt a költözködés lebonyolítása szempontjából, mert a nyári időszakban az olvasószolgálati funkciókban viszonylagos pangás van és az időjárás is kedvezőbb a könyvállomány mozgatásához.



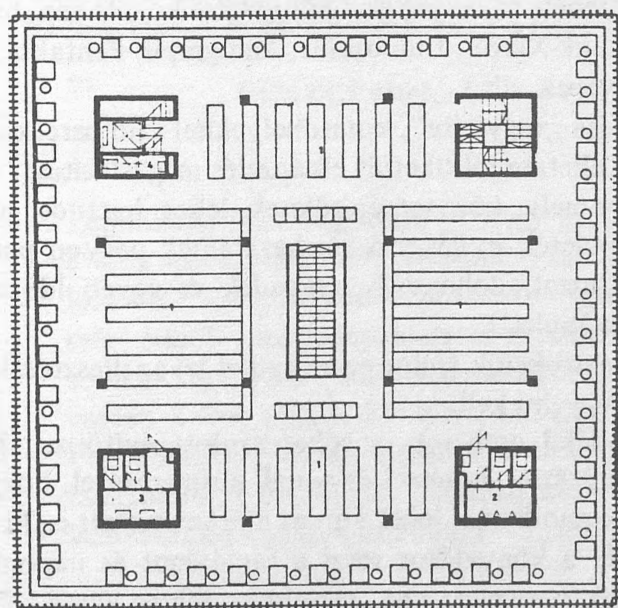
SOPRON ERDÉSZETI ÉS
FAIPARI EGYETEM
KÖNYVTÁR

Adósságunk még visszatérni néhány dologra. Mint említettük, az épület középső szintjén nyert elhelyezést az olvasószolgálat. Az olvasótér mintegy 27 ezres szabadpolcos elhelyezésével, tanári olvasójával, szabványtárral és a kutatófülkékkel jó benyomást tesz a használóra. Nagyon kényelmes és esztétikus, igen nagy közkedveltségnek örvendenek a mikrofilmleolvasóval, írógéppel, zárható íróasztallal felszerelt, elvihető kulccsal használható kutatófülkék. Nagy gondot jelentett szabadpolcra kigyűjteni a megfelelő anyagot, és azt megfelelően rendszerezni, a katalógusokban nyilvántartani. A költözéssel együtt állományrevíziót is végrehajtottunk.



SOPRON ERDÉSZETI ÉS
FAIPARI EGYETEM
KÖNYVTÁR

Az egész olvasói szint áttekintése, valamint az olvasók kiszolgálása, tájékoztatása, az olvasótermi felügyelet egyetlen pontról a kölcsönző-pulttól történik. Gyakorlatban ez az egyetlen ellenőrzési pont elegendő. Az olvasók kiszolgálása a raktár harmadik szintű elhelyezésével nem körülményesebb, nem is időigényesebb.



II. EMELET

1. SZABADPOLCOZÓ
OLVASÓTEREM
2. PPL. WC
3. HÍR. WC
4. SZB4. WC

0 1 2 3 4 M

SOPRON ERDÉSZETI ÉS
FAIPARI EGYETEM
KÖNYVTÁR

A harmadik szinten, azaz a raktárszinten a nagyon kellemes és szép munkahelyek kialakítása mellett egyszemélyes kutatóhelyek vannak. Ezeket külön engedéllyel lehet igénybevenni. Ideális kutatómunkát biztosít ez a szint. A „negyedik szint” a tetőterasz, ahonnan megfelelő időjárás esetén ide intenek a Schneeberg, a Rax és az Alpok nyáron is havas csúcsai. A két, un. toronyban került elhelyezésre a Dokumentációs Gyűjtemény és részben a leváltár.

Végül a költözködés és berendezkedés lényeges tapasztalata két mondatban: mindenképpen ajánlatos ütemterv alapján, egy-egy egységnek az egyszeri elszállításával, de folyamatosan, megszakítás nélkül lebonyolítani a költözködést. Amennyiben a körülmények engedik, oktatási szünetben ajánlatos az anyag költöztetése, és csak akkor, ha a szükséges bútorzat, állványzat már a rendeltetési helyén áll.

NÉHÁNY ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁS, TAPASZTALAT

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának új otthona a hazai nagyobb önálló egyetemi könyvtárépületek között is rangos helyet foglal el, hiszen a Budapesti Egyetemi Könyvtár, (1873–1875) a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára (1909), és a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára (1969) után hazánk negyedik ilyen létesítménye, a felszabadulásunk óta pedig az országban a második. Mint az erdészeti és faipari egyetlen hazai országos jellegű tudományos szakkönyvtára jelentős

feladatok hárulnak. Ezeknek a feladatoknak az új épület maradéktalanul meg tud felelni, jól sikerült korszerű konstrukció.

Néhány alapvető paramétere országosan is figyelemreméltóan jó, sőt jobb mint a nemzetközi átlag. Mindenekelőtt a hallgatóság számára viszonyított kényelmes elhelyezési lehetőség, azaz férőhelyek száma vonatkozásában.

Felszereltsége tekintetében az ország első könyvtárai között van, bizonyos vonatkozásokban az első helyen (Rank-Xerox, Lumoprint, Minigraph, Pentakta L 100-as mikrofilmleolvasók, Silver Seiko gépek stb.)

A raktárszint kialakítása „vegýtése”, kutatóhelyekkel való berendezése ugyanakkor megfelelő felügyelettel való ellátása jól sikerült elképzelés megvalósítása.

Néhány tapasztalat, amely könyvtárépítőknek lehet hasznos: az egységes terű, vagy egylégterű könyvtárépületek nyílászáró szerkezeteinek nagyon pontosan és hézagmentesen kell záródnok (huzat, dohányzás, csapadék és egyéb időjárási viszonyokra különösen érzékeny az ilyen épület!).

Az acélszerkezetű konstrukciók (mint ez az épület is) az illesztéseknél kényesek, az építkezésnél erre gondosan ügyelni kell.

A kivitelezők jószándékú emberek, a sokat szidott építőipari hibák ellenére is vallom. Megértéssel, magyarázással, kéréssel és annak elismerésével, hogy nélkülük nincs és nem lesz új könyvtár, sok mindent el lehet érni az építkezés alatt is, ki lehet küszöbölni lényeges hibaforrásokat. Ha a könyvtáros veszi a fáradságot és naponként megnézi az építkezést, az építőkkel is jó kapcsolata van – és ehhez milyen kevés kell; elismerő jó szó és őszinte viselkedés – a hibapótlás és hibajavítás minimálisra csökken. Bármilyen jó szakemberei vannak az építőiparnak, nem könyvtárosok, nincs is Magyarországon nagyon sok könyvtárépítési tapasztalat a kivitelező vállalatoknál. Ezért szívesen veszik a könyvtáros észrevételező kéréseit és azokat meg is csinálják. Különösen az alvállalkozói, szerelői, munkáknál lényeges ez! Ilyeneknél, mint xerox-szerelés, villanyhálózat, hőközpont vagy a kettő együtt, mint jelen esetben stb.

Végül egy jó tanács és egy jó kívánság: az építőktől akkor kell kérni, amíg el nem vonultak. Ismételten vallom, addig mindent el is lehet érni. Ha elvonultak, ha megtörtént a „levonulás”, nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem jönnek vissza.

Sok jó és szép könyvtárt kívánok, mert nagyon kellene! Mert ettől is függ – Széchényi gondolatával zárva –, hogy hazánk öröme készült kert legyen, amelyben idegen a nyomorult, ahol szent az ember méltósága és amelyben a legszebb dísz az erény és az ész!

JEGYZETEK

1. Lásd: PAUER János: A selmeczbányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia története. Selmeczbánya, 1896. Joerges Ágost ny. 210. p.
2. V.ö. HILLER István: Az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárának története. Sopron, 1975. Soproni Egyetem kiadása. 195–238. p.
3. Részletesebben lásd: HILLER i.m. 195–238. p.

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRIGAZGATÓK TANÁCSÁNAK 1976–1977. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

FÉNYES Miklós

Lapunkban már hagyomány, hogy az OKDT és a KMK munkáját évente áttekintjük. Törekvésünk, hogy e kört szélesítsük és a különböző – rendszeresen működő – testületek, a könyvtárügy egészét érintő intézmények tevékenységével is megismertessük olvasóinkat. Így került sor most az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának 2 éves működését ismertető cikk közzétételére. Szerettük volna a Főiskolai Könyvtárak Tanácsáról szóló beszámolót is e számunkban közreadni. A beszámoló azonban késve érkezett, így csak a következő számban tudjuk közölni. (– a szerk.)

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa a magyar könyvtárügy aránylag régen meglévő, hol kisebb, hol nagyobb erővel ható társadalmi formációja. Eredetileg a Tudományegyetemek könyvtárainak igazgatói (önkéntes alapon) tartottak időszakonkénti összejövetelt az őket közösen érdeklő elméleti és gyakorlati kérdések megbeszélésére. Ez az eljárás helyesnek bizonyult, kevés idő múltán az illetékes főhatóság elismerte, sőt szorgalmazta, e szűk körű összejövetelek megtartását.

1972 végén a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárügyi Osztálya a korábbiaknál szélesebb alapokon szervezte újjá az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsát. Az újjászervezés során a résztvevők köre kitágult: a Tanács munkájában ma már az ország valamennyi egyetemi könyvtárának igazgatója, ill. vezetője részt vesz. A cél az együttműködés kiszélesítése, az egyetemi könyvtárak kapcsolatainak elmélyítése, a Könyvtárügyi Osztály és az egyetemi könyvtárak együttműködésének, kapcsolatainak bővítése, beleértve a kölcsönös véleménycsere kialakításának lehetőségeit is.

A Tanács feladatait az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának Működési Szabályzata állapítja meg. Eszerint:

„A Tanácsnak, mint az egyetemi könyvtárigazgatók rendszeres munkaértekezletének és vitafórumának feladata:

- az egyetemi könyvtárak munkafelügyeletének segítése,
- a Művelődésügyi Minisztérium (ma: Kulturális Minisztérium) illetékes szervezeti egységei és az egyetemi könyvtárak közti információcsere biztosítása,
- az egyetemi könyvtári munka tervszerű fejlődésének elősegítése helyzetelemző és problémamegoldó tanulmányok, tervek megvitatásával és egyeztetésével,

– valamint az egyetemi könyvtárakat érintő döntéshozatali folyamatban való aktív részvétel.”

A feladatok fentebbi meghatározása első tekintetre eléggé szűk körűnek látszik, ha azonban a Tanács munkáját vizsgáljuk, megállapítható, hogy a Tanács feladatkörét kiterjesztette, ennek eredményeként működése során számos, igen fontos kérdéssel foglalkozott, és elméleti állásfoglalásai helyes gyakorlati megoldásokhoz vezettek.

A gyakorlati munka eredményességét igazolja, hogy az elmúlt időszakban közvetítők útján kapott értesülésünk szerint, több nem egyetemi könyvtár részéről felmerült az igény, hogy a Tanács munkájában részt vegyen, ill. részt vehessen. A Tanács ez ügyben mind ez ideig állást nem foglalt, de a meghívottak számának emelkedése, és a Tanács ülései helyének a megválasztása a bővítés lehetőségeire utal. Ez egyébként igen szoros kapcsolatban van azzal a ténnyel, hogy a Tanács az elmúlt években olyan kérdések megtárgyalását tűzte napirendre, amelyek nemcsak az egyetemi könyvtárak munkájával, működésével kapcsolatosak, hanem valamilyen vonatkozásban több könyvtárat is érintenek. Az elmúlt két év során egyéni beszélgetések és magánlevelezések alapján e sorok írója mindinkább meggyőződött arról, hogy a könyvtárak, a könyvtárak vezetői a növekvő társadalmi igények kielégítése érdekében a még intenzívebb könyvtárközi kapcsolatok létrejöttét szorgalmazzák. Persze ennek több módja van, de az is kétségtelen, hogy egyik legjobban bevált mód a funkcióiban, feladatkörében azonos típusú könyvtárak elsődleges kapcsolattartása, ezt követőleg pedig az érintkező szakterületet szolgáló könyvtárak még szervezettebb kapcsolatainak, együttműködésének kialakítása. Mindezek során természetesen figyelemmel kell lennünk a fokozatosság és folyamatosság elvére a kapcsolatok és az együttműködés vonatkozásában is. Nem lehetséges és nem is célszerű a kapcsolatok és együttműködés szorgalmazása a heterogén működési területek vonatkozásában, de ugyanakkor lehetséges és szükséges minden homogén könyvtárügyi probléma megoldásához.

A fenti gondolatmenet azonban inkább a jövőre vonatkozik, jelenlegi feladatunk az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa munkájának ismertetése, meghatározott esetekben e munka értékelése.

Mindenekelőtt abból a tényből kell kiindulnunk, hogy az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának munkája nem vizsgálható csupán egy-egy időszak meghatározott korlátai között. A Tanács munkája része egy szerves folyamatnak, amelyen belül időbeli cezurák csak mesterkélt vonhatók. Így, amikor a Tanács 1976–77. évi működését vizsgáljuk, akkor sem vonatkoztathatunk el egy bizonyos folyamattól, amelynek a fenti időszak is csak egy meghatározott része.

A Tanács 1976–77. évi működésének egyik alapját az Egyetemi és Főiskolai Könyvtárak II. Országos Konferenciáján, az 1975-ben Miskolcon hozott ajánlások és a megvalósításukra irányuló erőfeszítések határozták meg. A konferencia néhány feladat ellátását a Tanács feladatkörébe utalta, így azok munkatervébe is bekerültek.

Néhány ezek közül:

- a távlati fejlesztési irányelvek kidolgozása,
- az egyetemi könyvtárak szervezeti-hálózati problémái és az egyetemi integráció,

- a szakirodalmi ismeretek oktatása az egyetemeken,
- tudományos kutatómunka az egyetemi könyvtárakban,
- az állománygyarapítási hitelkeretek,
- könyvtárosi szakképesítés,
- az egyetemi könyvtárak gépesítési problémái,
- az egyetemi doktori disszertációk külföldi dokumentációja,
- a könyvtárigazgatók részvétele az egyetemi tanácsok munkájában,
- az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa információs bázisának erősítése stb.

A fentebbiekben csupán egy ülés felvetett problémáit soroltuk fel, a pusztá felsorolás is bizonyítja, hogy a Tanács igen komoly kérdésekkel kíván foglalkozni, persze az egyes kérdések alapos és körültekintő előkészítése után. A felsoroltak megoldása a Tanács több évi munkatervi feladata.

A Tanács előtt álló feladatok megvalósításában kiemelhető az a KMK-val együttesen kialakított munkabizottság, amelynek feladata az egyetemi könyvtári fejlesztési normatívák kidolgozása. A bizottság már megkezdte működését, azonban az igen sok területről felkért könyvtáros munkájának összehangolása nehézkes, ezért még eredményekről nem beszélhetünk. Mégis olyan igényről van itt szó, amelynek kielégítése igen fontos. Ezt mutatja, hogy e témakörhöz kapcsolódóan a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára elkészítette „A korszerű egyetemi könyvtár modellje” című elaborátumot, amelyet az Egyetem jóváhagyott, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa pedig 1977. március 18-i ülésén megvitatta és jóváhagyólag tudomásul vette. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem vezetősége sem várta meg a munkabizottság működésének eredményét: meghatározott határidőre elkészítette az Egyetem Központi Könyvtárával „A könyvtári rendszer fejlesztésének távlati terve 1976–2000” című elaborátumot. A könyvtár 1977. november 30-i kelettel 25 lapos és négy mellékletes javaslatot dolgozott ki. A javaslat igen helyesen az MSzMP KB állami oktatásról hozott határozatából és a Tudománypolitikai Irányelvek célkitűzéseiből indult ki, de tekintettel van a miskolci határozatok megvalósítására is. A javaslat általában – és az adott könyvtár vonatkozásában különösen – reális tervcélokot foglal magában, ugyanakkor konkretizálja a helyes célkitűzések megvalósításához szükséges személyzeti, tárgyi, műszaki stb. feltételeket, ill. a költségvetési kihatásokat is. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtárának példája mutatja, hogy a helyes elvi kezdeményezések végrehajtása során meghatározott esetekben az egyes könyvtárak öntevékeny „előrefutására” is szükség lehet. Ezt a magunk részéről szükségesnek tartjuk és helyeseljük, különös figyelemmel arra, hogy e konkrét részkioldozások is lehetőséget, segítséget adnak az egybefüggő tanulmány létrejöttéhez.

Lényegében e témakörbe tartozik a Tanács 1976. szeptember 23-án tartott ülésének első napirendi pontja is. Ez alkalomból SALLAI Istvánnak az „Egyetemi és főiskolai könyvtárak építési kérdései” című KMK által közrebocsátott vitaanyagát tárgyalta meg a Tanács. E témával kapcsolatban is igen élénk vita alakult ki: a részt vevő és hozzászóló tanácsstagok egyforma lelkesedéssel szóltak a kérdéshez, tettek javaslatokat és nyilvánítottak véleményt. A Tanács határozata értelmében a Főiskolai Könyvtárigazgatók Tanácsa is megtárgyalta e vitaanyagot, az OKDT előtti megtárgyalására azonban – tudomásunk szerint – mind ez ideig nem került sor. Maga a tárgyalt dokumentum már jelenlegi formájában is igen

jelentős: minden könyvtárigazgató részére jól használható, az egyetemek vezetői előtt is dokumentálható hazai és nemzetközi adatokat szolgáltat a működés és fejlesztés számos vonatkozásában.

Egyébként annak megemlézése is kívánatos, hogy a Tanács munkáját szervező szakfelügyelő hivatalos levelezésében és minisztériumi megbeszéléseiben is számos esetben előtérbe került a miskolci határozatok végrehajtásának kérdése. A Tanács tagjai számos javaslatot tettek a Tanács elnökének mint szakfelügyelőnek e határozatok megvalósítására. A javaslatok megtárgyalását a Tanács néhány esetben napirendre tűzte, számos esetben a javaslatok és más kérdések összefüggése miatt célszerű volt a megvalósítást későbbi időpontra halasztani.

A Tanács működésében az elmúlt időszakban kiemelkedő helyet foglalt el néhány un. aktuális probléma megbeszélése. Indokoltta tette ezt, hogy az elmúlt időszak a magyar könyvtárügy szempontjából jelentős korszak: megjelent az új könyvtári tvr. és végrehajtási utasítása, valamint az új állományvédelmi utasítás. Természetes, hogy az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa az egységes értelmezés érdekében üléseinek napirendjére tűzte az új jogszabályok megtárgyalását is. Sőt, ezen túlmenően: ezekre az ülésekre meghívta azokat, akik a jogszabályok létrehozásában tevékenyen közreműködtek, hiszen a legpontosabb hivatalos értelmezés és felvilágosítás a jogszabályok létrehozásában közreműködőktől várható. Az elképzelés helyesnek bizonyult: az e kérdésekkel foglalkozó ülések őszinte légkörben tárták fel a problémákat és a lehetőségek szerint helyes elvi irányt adtak mindazokban az esetekben, amikor a jogszabályok értelmezésével, végrehajtásával kapcsolatban viták merültek fel.

Az aktuális problémák megoldásával kapcsolatban egy, a könyvtárak munkáját és működését alapvetően hátráltató tényező kiküszöbölésére törekedett a Tanács: e probléma a beszerzési keretek évek óta hangoztatott elégtelensége. Mivel az eddigi lépések nem vezettek eredményre, a Tanács ZSIDAI József vezetésével felkért egy munkabizottságot, hogy az egyetemi könyvtárak e gondját a pártközpontnak jelezze, kérve intézkedését. A bizottság a feladatot eredményesen teljesítette: a pártközpont intézkedése nyomán az egyetemi könyvtárak beszerzési kerete 1976-ban jelentősen növekedett, azonban e probléma véglegesen még nem oldódott meg.

Szó volt még a külföldi devizás könyvek beszerzésének nehézségeiről. A Tanács KURDI József, az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára igazgatójának előterjesztése alapján foglalkozott e közismert problémával. Utána a Tanács elnöke felterjesztésében kérte a Minisztérium Könyvtárügyi Osztályát, hogy vizsgálja meg a Kultúra és Posta Központi Hírlap Iroda munkáját, hogy a visszásságokat orvosolni lehessen, – sajnos a felterjesztésre mind ez ideig válasz nem érkezett.

A Működési Szabályzat szerint a kölcsönös tájékozódás és tapasztalatcsere előmozdítása céljából a Tanács üléseit felváltva tartja a részt vevő könyvtárak valamelyikében. Így került sor az Állatorvostudományi Egyetem, valamint a Budapesti Műszaki Egyetem központi könyvtáraiban tartott ülésekre. Mindkét helyen a könyvtárigazgatók tartottak tájékoztatót intézményük munkájáról, valamint a helyszíni bemutatók értékes tapasztalatokkal gazdagították a résztvevőket.

Külön kell szólni az Országos Széchényi Könyvtárban tartott üléséről. Ez az ülés bizonyítja, hogy az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa nem tekinti magát a magyar

könyvtárügyön belül külön és zárt részlegnek, hanem az egységes magyar könyvtárügy részének. Ezért érdeklődéssel figyeli a nemzeti könyvtár munkáját, eredményeit és problémáit, amelyekről ezen az ülésen az OSzK főigazgatóhelyettesei, HAVASI Zoltán és ZIRCZ Péter számoltak be.

Nem kívántuk értékelni a Tanács évi működését: úgy gondoljuk, hogy a fenti ismertetés önmagáért beszél. Mégis meg kell említenünk, hogy kívánatos lenne a Tanács munkáját ütemesebbé tenni, az üléseket előre meghatározott terv szerint megtartani. Szükséges lenne, hogy a Tanács még bátrabban nyúljon egyes megoldandó problémákhoz: könyvtárügyünk számos jelensége állásfoglalást igényel, és igen hasznos lenne, ha az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa már előre jelzésekkel, javaslatokkal élne. Ez tenné lehetővé a „társadalmi formáció” aktivitásának, hatásosságának növelését, működésének még eredményesebbé tételét.



KÖNYVTÁROSHIVATÁS. — „The Professions” címmel érdekes sorozatot kezdeményezett a David and Charles kiadó (Newton Abbot, London, stb.). Szándéka a különböző foglalkozásokat emberközpontú aspektusból vizsgálva bemutatni a munkafolyamatokat és -módszereket, feltárni egy-egy szakterület perspektíváit, megvilágítani a választott munka életben és társadalomban betöltött szerepét. A sorozat eddig az építészet, bankügy, polgári repülés, orvostudomány, rádió-televízió és oktatás „kulisszatitkaiba” avatta be az érdeklődőket. Hetedikként (1975. 151 p.) a könyvtárügy mindennapjairól és ünnepnapjairól vall a hivatás egyik legtekintélyesebb angol képviselője, William R. Maidment a könyvrendeléstől az állományellenőrzésig, külön „alá-

húzza” a szakmai továbbképzés, a közönségkapcsolatok kérdését, valamint az audio-vizuális technika térhódítását, ami a hivatásterület egy tágabb horizontját bontja a tradicionális könyvtárosságtól a dokumentátorok világán keresztül a faktográfiaira épülő informatikáig.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Dúzs János: Az Országos Szakmai Információs Rendszer kidolgozásának első szakaszáról c. cikkéhez*

Előző számunkban közzétett, vitára invitáló felhívásunk az országos információs rendszer kérdéseivel kapcsolatban nagy visszhangot váltott ki. A hozzászólásokból most hármat közlünk. Mint minden írásunk, ez is a hozzászólók (szerzők) szubjektív véleményét, s nem a Szerkesztőség álláspontját képviselik. (— a szerk.)

I.

A CÉLKITŰZÉSEK NAGYOBBFOKÚ TISZTÁZÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE

Úgy tűnik, a célok tisztázása nem kerülheti meg a célok öntisztulásának időben is hosszabb tartalmú folyamatát. Az 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendelet (könyvtári törvény) több mint egy évtizeden át jól töltötte be, éppen a hálózati elv érvényesítésével, könyvtári és információs feladatát, kiegészülve az 1003/1962.(I. 27.) Korm. sz. határozattal, mely az OMF-nek az információval kapcsolatos jogkörét és feladatkörét szabályozza.

A gazdasági és társadalmi változásokat részben kifejező, részben megalapozó új gazdaságirányítási rendszer a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején a szakosodás, de egyúttal az integráció-koordináció, más fogalmazásban a decentralizáció és centralizáció új lehetőségeit és feladatait teremtette meg mind hazai, mind nemzetközi vonatkozásban. Az Elnöki Tanács 1976. évi 15. sz. törvényerejű rendelete, mint új könyvtári törvény, ezen átmeneti időszakban született. Tükrözi e szakasz problémáit, nyitva hagy lehetőségeket a könyvtári-információs módszer- és eszköztár kialakulására. Az új igényekhez képest azonban részben túl későn, részben túl korán született. A tudományos kutató-fejlesztő munka vitelét és ennek információ-ellátását javítani hivatott TPB (Tudománypolitikai Bizottság) állásfoglalások országos feladatok megoldását jelentik, azonban már jellegüknél fogva sem térhetnek ki az egész problémakörre.

*

Könyvtári Figyelő 1978/3.

A kutatásnyilvántartások tartalmi tökéletesítése és célszerű teljessége is csak résztevékenység a Szakmai Információs Rendszer (SzIR) egészében, már amennyiben igaz az, hogy a jelenlegi szabályozások és gyakorlat módosításra szorulnak, és ez a módosítás egy, a vitákban és elő-koncepciókban kirajzolódó rendszer megalkotását kívánja. A SzIR-nek, az „országos” tartalmi szövegből OSzIR-re történő kiegészítése arra utal, hogy az OSzIR általában nemzetközi rendszerekhez kötött, de megkülönböztetetten a KGST-ben jogszabályilag is megalapozott Nemzetközi Tudományos és Műszaki információs rendszer (NTMIR) tagja, mely hazai és nemzetközi kapcsolataiban tárgyilag, eszközrendszerében és működési formáiban rendszerszemléletű felépítésben valósul meg.

Egyetértek DÚZS Jánosnak a Könyvtári Figyelőben is kifejezett véleményével: „... olyan szabályozás szükséges, amelyben a könyvtári, a dokumentációs és az információs szabályozás egyeztetve jelenik meg...”. Egy ilyen együttes szabályozásra már csak azért is szükség van, mert a rendszer tényleges működtetését megalapozó szakterületi-ágazati irányítás által a közeljövőben kidolgozandó tárca szintű ágazati jogszabályokban egységes és átfogó rendszernek kell megjelennie.

A KUTATÁS-FEJLESZTÉS INFORMÁCIÓELLÁTÁSA AZ OSzIR MEGALKOTÁSÁNAK CSAK EGYIK ELEME

A kutatás-fejlesztés információellátása hatékonyságának növelése érdekében történt magas szintű kezdeményezések keretében az OSzIR – elismerve ennek önmagában is döntő fontosságát –, vagy általában az információellátás és -hasznosítás folyamatában megtalálható Rendszer elsősorban olyan elemnek tekintendő, mely a kellő időben, kikerülhetetlen kényszerpályákon, az információk minden területén, az érintett szervek összes szintjein a Rendszer egységes, szabályozott, visszacsatolt és ellenőrzött, kényszerű, de egyúttal érdekeltségeiben önkéntes létrejöttét és működését eredményezi.

A kutatási és fejlesztési szektor és eredményeinek többszintű alkalmazási területei a népgazdaság döntő volumenét érintik. Tehát ezeknek mind szelektív információkkal történő ellátása, mind a kutatások hasznosítása súlyponti kérdés. Az alapkutatások, ill. az ezekhez közelálló szintű kutatások azonban a felhasználók nagyobb körét csak indokoltan később, de általában lépcsőzetesen érik el. A tágabb értelemben vett fejlesztésekben már megalapozottan bennfoglaltatnak a mindennapi termelési (és forgalmazási-szolgáltatási!) szektor igényei és lehetőségei; tárgyi közelségben és „fogyaszthatósági tálalásban” azonban még nem nyújtanak, nem is nyújthatnak elég adatot döntések meghozatalához, sem pedig a folyamatos intézkedésekhez és a végrehajtási módok kivitelezéséhez.

A szakterületi könyvtárak, az az ezres nagyságrendű terület, melyről az eddigi viták során nem esett elég szó, az új Rendszerben is megkívánja a maga súlyát, legalább akkorát, mint amekkorát a megelőző könyvtári törvény a termelési könyvtári hálózatnak, és benne a dokumentációnak – az OMKDK bekapcsolásával – eredményesen biztosított.

Az igazgatási-termelési-szolgáltatási szektorok információigénye azonban lényegesen különbözik a más jellegűektől.

Ezzel kapcsolatban csak utalok arra, hogy az OSzIR-nak az OMFB által kidolgozott, az OSzIR koncepciót előkészítő munkaközi anyagai helyesen biztosítanak kiemelt helyet NSIR-nek (Nemzetközi Speciális Információs Rendszer):

- Szabadalmak tára (a kapcsolatos mikro- és számítógéptechnikákkal együtt), és szolgáltatás-rendszere.
- Szabványügyek (a szabadalmaknál fentebb jelzett tárolási és szolgáltatási apparátussal kiegészülve). Rá kell azonban mutatni arra, hogy a nemzetközi és országos szabványok körét szükségszerűen kiegészíti az ágazati szabványok, szabványajánlások, műszaki irányelvek, (a sokszor hosszú életű ideiglenes műszaki irányelvek) stb. sokasága. Sok teendőnk van e területen még.
- Gyártmánykatalógusok, prospektusok (javasolom: cégirodalom, anyag- és időnormák, sőt árjegyzékek) mikrofilmbázisú tárának és forgalmazásának. Amennyiben egy ilyen tárat és szolgáltatást pl. egyetemi-főiskolai szintű könyvtárra telepítene, e szolgálat munkatársainak, de már e rendszer tervezőinek át kell itatódniuk egy termelés-szolgáltatási típusú könyvtár munkatársával (az adatok üzemszerű bevitele, korrekciója, jeladása, gyorsaság, szolgálat stb.).

Az igazgatási (államigazgatási, szakigazgatási) dokumentáció és információ nem nélkülözheti a nemzetközi vonatkozású anyagokat (kormányzati jelentések, törvényelőkészítések anyagai, nemzetközi szervezetek és szakosított szervek munkaanyagai, ajánlái stb.). Ezek általában az Országgyűlési Könyvtárban – hozzáférhetően – megtalálhatók; jelentős részük más főhatóságokhoz kerül. Ezek általában tartalmilag nem dokumentációs ellenőrzött anyagok. Az új Rendszernek meg kellene szerveznie ezen dokumentumtípusok tervszerű gyűjtését, bizonyos esetekben feltárását és szolgáltatását, tömörítő formában – megrendelésre –. Az Országgyűlési Könyvtár – bár ezen állomány nagyobb részét birtokolja –, adottságainál fogva nem elsődlegesen terhelhető a jelzett szolgáltatási feladatokkal.

Egyik megoldás lenne: az OMFb koordinálásával, talán az OMKDK végrehajtásával (mivel a jelzett anyagok jelentős része műszaki-gazdasági jellegű) tömörítő szolgálatot szervezni aktív és passzív információs feladatkörrel.

Ezek a kormányzati – nemzetközi anyagok sokszor kutatóintézeti-igazgatási információs értékűek.

AZ OSzIR RENDSZER-FELELŐSSÉGÉNEK KÉRDÉSE

A fennálló rendelkezések, némi egyszerűsítéssel, a könyvtári szakmai irányítást és vele a felügyeletét is a Kulturális Minisztériumra (KM), a szakirodalmi tájékoztatás elvi irányítását pedig az OMFb-re ruházzák. Az OSzIR-ral és a NTMIR-rel kapcsolatos feladatok, ill. az ezeket érintő eddigi állami szintű állásfoglalások növelték az OMFb felelőségét. Kisebb mértékben adott ez a nehézség a KM és OM (Oktatási Minisztérium) vonatkozásában is. Az oktatási intézmények az OM irányítási és fenntartási rendszerébe tartoznak. Az egyetemek és főiskolák oktatási-kutatási belső szervezete a tanszékitől „intézeti” jelleg felé alakul. Adataink vannak arról, hogy a felsőoktatási intézmények könyvtárai nyomon követik ezt a változást (a központi könyvtárak egyidejű erősödésével). Az oktatás súlya tehát nő az információellátás szervezetében. Ez óhatatlanul egyeztetést kíván a KM és az OM között is.

Egyes vidéki felsőfokú intézmények könyvtárai – és fokozatosan információs állomásai is – más műszaki-gazdasági nagykönyvtárak hiányában – regionális OMKD jellegű szolgáltatásokat látnak el. Ez a tény növeli az OMFB-OMKDK érdekelttségét.

Az említettek és ezek továbbgondolása alapján személy szerint úgy gondolom, hogy a fejlődés jelen szakaszában egy Országos Szakmai Információs Rendszer koordinációs jogköre és felelőssége az OMFB-t illeti, a hazánkban más területeken is kialakult kettős, ill. többszörös ágazati és szakmai felügyelet intézményesítésével.

A fenntartói felelősségnek és jogkörnek, sőt bizonyos esetekben – a teherviselés jogán – más főhatósági ágazati felügyeletkének is, intézményesen érvényesülnie kell.

Célszerű egyébként a felügyeleti-koordinációs vonatkozásokat összes tényezőikkel együtt vizsgálni: egyes alrendszerek pl. bizonyos NSIR-ek, de néha még NÁTMIR-ek (Nemzetközi Ágazati Információs Rendszer) is, központi dotációval jönnek létre. Nem közömbös a dotáció odaítélése. Célszerű az elvek konfrontációja mellett a tényleges érdekek egyeztetése is. A dotációk általában egyébként is létesítés célú dotációk. A későbbiek során, amennyiben a feltételezett objektív szükségszerűség tartósan is fennáll, a szolgáltatási költségeknek – nem haszoncélú alapon – fedezniük kell a ráfordításokat.

A KM-OM-jellegű felsőoktatási könyvtárak mint információs intézmények – talán a tanszéki-intézeti célú szolgáltatásoktól eltekintve – egyébként sem eléggé alkalmasak a személyre és tárgyra szabott, bár minőségi, de mégis gyorsaság-igényű tömegszolgáltatásokra.

A városi-megyei könyvtárak jelenleg még nincsenek felkészülve – ellentétben jónéhány külföldi megfelelőikkel – szelektív információ-szolgáltatásokra.

A regionális információ, tehát az ország és vele az érdekeltek nagyobbik része, érdekei a Rendszeren belül a távlati tervezés első szakaszában nem KM-koordinációt javallnak.

A kialakítandó egységek és szolgáltatásaik mindenképpen központi forrásokból történő létesítési dotációt igényelnek, akár a speciális, akár az ágazati alrendszerhez tartozás jellemzi döntően őket.

A KUTATÁS-FEJLESZTÉS TÍPUSÚ INFORMÁCIÓK ÉS PRIMÉR ANYAGAIK KAPCSOLATA AZ INFORMÁCIÓÉRTÉK SZEMPONTJÁBÓL

E fejezet anyaga részletes elemzést kívánna. Most csak a gondolatmenetét jelzem. Népgazdasági szükséglet a kutatási eredmények termelőerővé válási folyamatának felgyorsítása. Elsősorban az ágazati főhatóságok értékelik újra, költséghasznos szemléletben, az általuk kezdeményezett kutatások hatékonyságát. Ezzel eleget tesznek egy felsőbb, területüket is érintő elvárásnak, melynek kialakulásában egyébként megelőző kritikáikkal maguk is részesek voltak.

A kérdés kettős összetevőjű:

- hogyan lehet a kutatási-fejlesztési tevékenységet megfelelőbb információs előkészítéssel hatékonyabbá tenni,
- hogyan lehet az így létrejött kutatásokat a megvalósítási területeken jobban hasznosítani.

A kutatási-fejlesztési (KF) tevékenység információs előkészítésében – a hagyományos dokumentumok mellett – külön hangsúlyt kapott a KF-jelentések hasznosítása, magában a KF-jelentések létrehozásában. Hozzátehetem: egy-egy ágazaton, sőt intézményen belül, súlyos következményei lehetnek (és vannak is) saját eredményeik nem ismerésének.

A KF-tevékenységek hatékonysága nemcsak nyilvántartási kérdés, nagymértékben függ a kutatás-fejlesztés egész mechanizmusától.

A kutatási koncepció (az országos koncepciótól függően: ágazati) főhatósági és kutatóhelyi. Főhatóság nélkül nem lehetséges a kutatóhelyi sem, a főhatósági azonban nem mindig létezik.

A kutatóhelyi kutatási koncepció alapvetően a felső szintű, ill. a megrendelői szintű koncepciókat, vagy szempontokat elégíti ki. Számolni kell azonban a megrendelői szempont korlátaival. A kutatóhely a maga szakterületének szellemi gazdája. Lehetnek azonban olyan esetek is, amikor a kutatóhelyek a megrendelőknél jobban ismerik mind az irányokat, mind pedig a részleteket. A kutatóhelyieknek a saját kezdeményezésű kutatásaihoz meg kell teremteni, alapszabályilag is, a kockázat pénzügyi alapját.

Úgy tapasztaltam egyébként, hogy egy céltudatos kutatóhelyi-ágazati információs intézmény viszonylag nagyobb szabadsággal és kisebb ráfordításokkal, sokszor éppen a fenntartó intézmény munkatársai szabad kapacitásával, lényeges eredményeket érhet el kutatást kiegészítő szerepkörben, amennyiben a dokumentáció-információ nemcsak előkészíti, hanem megrendelőik gyorsabb és párhuzamos tájékoztatásával ellenőrizhetővé teszi, sőt helyettesítheti a kutatások egy részét.

Kutatóhelyek. Nem érintve az alapkutatások területét, megvizsgálandónak érzem, nincs-e az ágazati-intézeti kutatóhelyek rendszere kissé felhígítva; nem volt-e egyirányú a fejlesztés. Magukban a kutatóintézetekben is elkülönülnek a kutatási és szolgáltatási jellegű tevékenységek. Ez érződik a jelenségek metodikai-tartalmi-alaki színvonalán is. Vannak törekvések a szolgáltatási elemzések szektorának elkülönítésére, leválasztására, ágazaton belüli átcsoportosítására. Az intézeti információs szervezetek számára lehetőségek nyílnak szakkádereik kiegészítésére a felszabaduló kutatói létszámból.

A kutatóhelyekre telepített programirodák, projekt-csoportok létrejötte is tükrözi az átmeneti helyzetet.

A kutatási rendszerben az egyetemi/főiskolai kutatási tevékenység szerepe – irányítottan és belső fejlődésüket tekintve is – nő; éppen a kutatóintézetekkel szemben. Az egyetemi intézetek már előbb is jelzett növekvő szerepe tükrözi a jelen fejlődést – és a külföldön sokhelyütt jól bevált rendszert. Ugyancsak növekvő szerepkört tölthetnek be a vállalati kutatóhelyek.

A kutatások kivitelezése. A kutatások nem mindig felelnek meg a megrendelők és a dokumentálhatóság igényeinek. A megrendelők rövidebb, tömörebb, a döntéseket jobban megalapozó jelentéseket várnak.

Ismerek nemzetközi rangú kutatóintézeteket, melyek jelentései nem haladhatják meg esetenként az 50 oldalt. A vezetők – és a kutatásnyilvántartó helyek – a jelentésben közölt, de önállóan is kezelhető 2–4 oldalas tömörítvényt kapnak a fontosabb eredményekkel, ábrákkal, adatsorokkal, mindenkor azonos szerkezeti kivitelezésben. A report

második fele az ábrákat és táblázatokat, az irodalmat közli. Ez a korlátozott terjedelem azt is lehetővé teszi, hogy a report egyetlen mikrofilmlapon elférjen. A tömörségi előírások feltételezik, hogy a szerző a szakterület szabványosított nyelvén fogalmazzon. A jelentések alaki elrendezése megkönnyíti a gépi leolvasást és elemzést. A fent jelzett 2–4 oldalas report-összefoglalásokat egyes szakfolyóiratok szerzői tömörítvényekként rendszeresen közlik állandó rovataikban.

Gyökeresen megjavítandó a kutatási jelentések anyanyelvi, idegen nyelvi és bibliográfiai kultúrája.

Számos esetben kívánatos lenne, hogy a „jelentések” színvonala elérné dokumentációs megfelelőik színvonalát.

Faktográfiaiak. A grafikus és numerikus ábrázolások és fejlődési soraik adatmegjelenítő és továbbítható módon történő használata, de még inkább létrehozása és folyamatos gondozása információügyünk egyik súlyponti kérdése. Való igaz, hogy az ezeket megalapozó elemzéseket és szolgáltatásokat rangos kutatóüzemek – pl. az NDK-ban az Ardenne-Intézet – végzik; tény, hogy ezeknek a faktográfiaiaknak eseti és rendszerszemléletű létrehozásához az alaptudományokban és a szakterületeken is képzett, több nyelvet ismerő, szerkesztésben jártas, dokumentációra is orientált munkatársak kívántatnak; de ugyanolyan tény, hogy ennél az anonim tevékenységnél sokszor kisebb megalapozással, kevesebb munkával, nagyobb tudományos és társadalmi elismerést lehet elérni.

Átgondolt kiadási politika. Primér dokumentumaink – mint kiadási termékek – a súlyponti teljesség, egy adattári, terminológiai, bibliográfiai új profil megteremtése szempontjából, éppen a jobb dokumentálhatóság érdekében, tartalmilag és alakilag újraértékelendők.

NÉHÁNY KUTATÁSNYILVÁNTARTÁSI SZEMPONT

Szükség van a külföldi kutatások nyilvántartására is. Az NTMIR rendszerében mikrofilmlapon be kell szereznünk a KGST-országok meghatározott időszakról kezdve készített kutatási jelentései nagy részét. Az ágazati információs rendszerekre itt feladatok hárulnak. Ezek állománya tárgya lesz az országos kutatásnyilvántartásnak.

A nagy nemzetközi szakmai egyesületek közül számosan adják ki, éppen mikrofilmlapon kutatási jelentéseiket. Ezek központi tárolására, feltárására, forgalmazására az OMKDK hasznos kezdeményező munkát végzett. Külföldi ágazati, vagy szakmai intézmények éves vagy többéves kumulálásban kiadják kutatási jelentéseik indexeit. Ezek kezelése hazánkban ágazati feladat, de legalább az indexek részei az OSzIR-nek; a megismerhetőség és megközelítés csatornáit kialakítandók.

A hazai kutatások nyilvántartási rendszere központi feladat és vitatéma. Az országos kutatásnyilvántartás, különösen gépesítés esetében, indokolhatja néhány főhatóság tartózkodását saját alrendszer kialakításától. A részterületi, különösen fejlesztési, sőt végrehajtási szintű vizsgálatok jelentései azonban elsődlegesen ágazati-alágazati-középirányítószervi nyilvántartást igényelnek. Az NTMIR, ill. az OSzIR rendszerében azonban a központi nyilvántartásokból mindenképpen jelzetten elérhetőeknek kell lenniük a keresett ismeretterületek feltételezett feltáróhelyeinek és rendszereinek.

SZÁMITÓGÉPES RENDSZER TERMINOLÓGIA, REPROGRÁFIA, MIKROKÉPTECHNIKA

Az OSZIR nemzetközi és hazai kapcsolatai feltételezik korszerű számítógépes információrendszer megteremtését és működését. Eltekintve azonban attól, hogy maga a gépi technika napjainkban is gyorsan fejlődik, anyagi korlátaink miatt sem tudunk megalapozatlan beszerzésekkel túl gyorsan nagyobb hibákat elkövetni. Meg kell látnunk, hogy nem minden terület, még csak nem is minden kutatási terület szorul rá számítógépes információra.

Az információt felhasználók nagyobb tömege az érdeklődés tárgyát és szintjét tekintve, nem utolsósorban azonban pénzügyi korlátok miatt, nem szolgálható ki számítógépes rendszerben.

A „tömegek tömeginformációjá”-nak eseteiről és rendszeréről másutt részletesen kívánok szólni; ide számíthatom egyébként általában a nagykönyvtári területeket, legtöbbször még a felsőoktatási intézmények hallgatóit is.

Egyetértve több hazai szakértővel, úgy gondolom, hogy a jelen átmeneti-előkészítési időszakban a meglévő, általában részterületeken kialakított és kereskedelmi forgalomban beszerezhető mágnesszalagos stb. szolgáltatásokat kell megrendelni, és ezeket nagy külső számítógépbázisaink pl. SzÁMOK közreműködésével hozzáférhetővé tenni.

Az első időkben az információk lehívására a vásárolt mágnesszalagok eredeti nyelvű keresőfogalmi is megfelelnek. Meg kell azonban kezdenünk egy teljes információs teaurusz kidolgozását. Az ezt megelőző részterületi terminológiai vizsgálatokat a TPB tegye a kutatóintézetek kiemelt kutatási feladatává. Az NTMIR-ben a „Rubrikátor” részterületi teauruszainak hasznosítása az egyes nyelveken csak az 1980-as évek közepe táján lehetséges. Az ágazati-részterületi teauruszok kidolgozásában a Koordinációs Központoknak már ennél előbb is fontos szerepe lehet. Fennáll azonban az elvi nehézség egyfelől a szakterületektől kiindulva kell kezdeni a nagyteaurusz megteremtését, másfelől a nagyteaurusz koncepcionális rendszere nélkül csak nagyon sokára jöhetnek létre kompatibilis részterületi információs nyelvek. Azt hiszem ebben az esetben a TPB-nak kell kezdeményező és koordináló szerepet vállalnia az érintett országos hatáskörű szervek munkájának hatékonyabbá tételére. Közben gondolni lehet az ETO számítógépes alkalmazására is.

A nemzetközi információs rendszerekben ugyanakkor a hagyományos jelzésrendszereken keresztül is megvalósul (esetenként kiegészítve a számítógépes feldolgozással) a kutatási-fejlesztési tevékenység eredményeinek jeladása.

A primer anyagok forgalma minden rendszerben feltételezi mikrotechnika és reprográfia igénybevételét. Ez azonban elvileg már jelen technikai szintünkön is lehetséges. Szükséges a megfelelő gépi bázis bővítése. E géppark nem avul el előbb, mint ahogy a számítógépes rendszer élővé válik.

A reprográfiai és mikroképtechnikai szolgáltatások gépi bázisára minden rendszerben szükség van.

CSENDES Béla

Az országos információs rendszer könyvtár- és tájékoztatásügyünk legfontosabb kérdése és a közeljövőben is az marad, írja a szerkesztő DÚZS János cikkének előszavában. Megállapításával teljes mértékben egyetértek, ezt bizonyítja a Könyvtári Figyelő 1978. évi első számában megjelent tanulmányom is a Tudományos Tájékoztatás Országos Rendszeréről.

DÚZS János cikkében a szakmai információs rendszer koncepciójának kialakítására tett erőfeszítésekről számol be. Saját közleményemben viszont a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának a Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Körben kifejtett tevékenységének tapasztalatai alapján a csont- és hályogkovács biztosságával és segítőkészségével összeállított konkrét javaslataimat terjesztettem elő a kutatás-fejlesztés és termelés, valamint a népgazdaság néhány egyéb fontos területének információ-ellátására vonatkozóan. Lehet, hogy javaslataim az informatika vagy rendszerelmélet szempontjából nem kifogástalanok, de kétségtelen, hogy kb. 15 éves aktív kutatói tevékenység után ugyancsak közel 15 éves könyvtári tájékoztató gyakorlatom tapasztalataira épültek. Személyes élményem volt tehát mind a tudományos tájékozódás igénye, mind pedig az információs igények kielégítésére alkalmas szolgáltatások megszervezésének öröme.

DÚZS János az OSzIR koncepció kialakításának szükségességét a párthatározatokkal indokolja. Az országos szakmai információs rendszer kialakítása valóban társadalmi szükséglet. Már a 60-as évek elején megállapította, hogy „az egyszer már elért, de időközben feledésbe merült tudományos eredmények újrafelfedezése a kutatásra fordított szellemi és anyagi erőforrások közel 50%-át emészti fel.” A kutatás-fejlesztés információ-ellátásának jelentőségét pénzben is ki lehet fejezni akkor, ha figyelembe vesszük a népgazdasági szinten kutatásra fordított összegek milliárdos nagyságrendjét.

Hozzászólásom tulajdonképpen nem DÚZS János cikkének szól, hanem az OSzIR koncepció előkészületi munkáinak. Magam is részt vettem a bizottságok munkájában, megismertem azok munkamódszereit, de nem ismerem eléggé az eredményeit. Ezeket a szóban forgó közlemény alapján próbálom értékelni.

A II. részből kiderül, hogy a fejlesztési koncepciók kidolgozását az OMFB illetékes koordinátorának irányításával külön „irányító és szintetizáló” bizottság végezte. A munkamódszereket külön „módszertani” bizottság dolgozta ki, és külön speciális munkabizottságok jöttek létre a koncepció egyes elemeinek kidolgozására.

Véleményem szerint a feladat fontossága ellenére az előkészítésre létrehozott apparátus túlméretezett, és nagysága egyik legkomolyabb akadálya volt a hatékony munkának. A munkamódszer hibájának tartom azt is, hogy a bizottságok tevékenységüket nem alapozták meg a koncepció kialakításának alapelveiről szóló döntésekkel, hanem a kiadott segédletek: a korábbi OMFB tanulmányok, NTMIR dokumentumok, un. „kék füzetek” alapján azonnal részletkérdések megoldásáról kezdtek vitatkozni és tettek egymásnak ellentmondó javaslatokat. Ugyancsak elvi hiba, hogy a gyorsabban, nehezebben végrehajtható koncepciókialakítás és fejlesztési program eredményeképpen létrejövő informá-

ciós rendszer csak a 80-as évek derekán kerül működésének hatékony szakaszába – a tervek szerint. Az OSzIR szolgáltatások megindulásáig hátralévő közel egy évtized információs igényeinek kielégítéséről ki fog gondoskodni?

A bizottságok munkájának eredményét konkrétan „A fejlesztési koncepció kidolgozásának első szakasza,„ című fejezet foglalja össze. Ebben 10 részterület téziseinek címe található, amelyek még távolról sem fogják át az egész koncepciót. Ha a tézisek terjedelme egyenként nem is haladja meg a 10–20 oldalt, a teljes koncepció nyilván ezek többszöröse, több száz vagy ezer oldal terjedelmű lehet. Szerintem az ilyen terjedelmű tanulmány már nem tekinthető koncepciónak. Ezt lehet részletes fejlesztési tervnek, vagy végrehajtási utasításnak tekinteni, de véleményem szerint a koncepció csak a cél megvalósításához vezető elvek, szempontok gyűjteménye lehet, amelyeket különböző körülmények között különbözőképpen kell konkretizálni. A koncepció megfogalmazásának az a legnagyobb nehézsége, hogy nem lehet túlságosan részletes, mert akkor megfosztja a végrehajtó szakembert a saját kezdeményezésének lehetőségétől, viszont nem lehet túlságosan általános sem, mert akkor semmitmondó és nem ad elég támpontot a koncepció egységes végrehajtására.

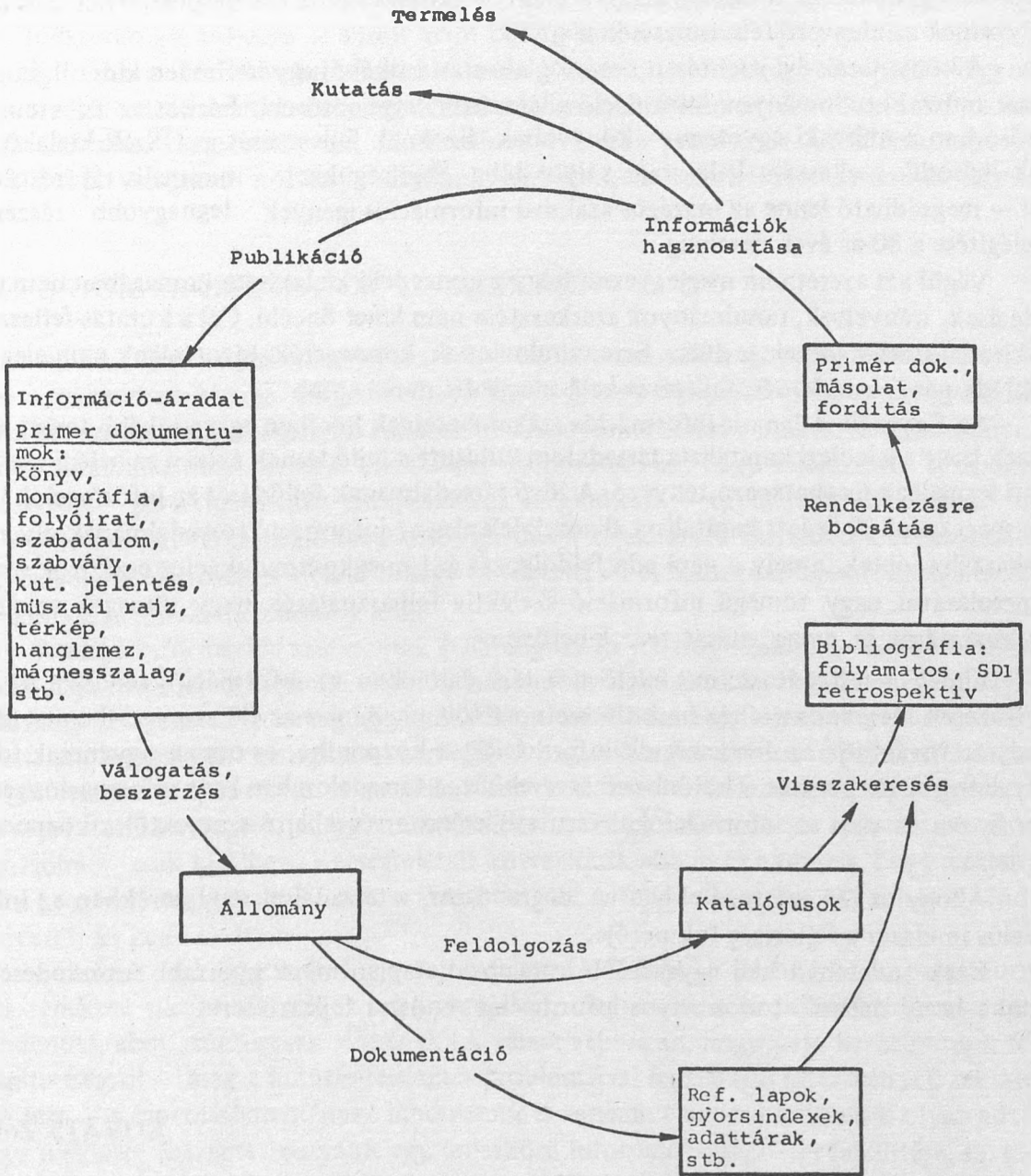
Szó van a koncepció kialakításának előkészületei között néhány vitatott és kialakult szempontról is. A korszerű szakmai információellátásra vonatkozó megállapításokat azonban sajnálatos módon elavultnak tartom. Azok lényegében nem tartalmazznak egyebet, mint a könyvtári tevékenység „klasszikus,„ megfogalmazását: a dokumentumtárak létrehozását, vagyis a dokumentumok gyűjtését, továbbá azok dokumentációs és információs feldolgozását, végül szolgáltatás címén a rendelkezésre bocsátást. Hogy mindezt integráltan és koordináltan kell végezni, az valóban korszerű vonása a javaslatnak, de sajnos nem újdonság. Ezen a téren a 17/1976-os Könyvtári Törvény előtt már az állománygyarapítás koordinálását szabályozó 131/1968-as MM. rendelet is megtette a kezdeményező lépéseket.

Sajnálatosnak tartom, hogy az OSzIR koncepció előkészületei közben lezajlott hosszúságú viták során sem sikerült feloldani a tájékoztató intézmények és könyvtárak közt mesterségesen fenntartott ellentéteket. A különböző szaktárcák tájékoztató intézményei többnyire országos szintű dokumentációs tevékenységet végeznek, de általában nem hajlandók a feltárt primér dokumentumok rendelkezésre bocsátásával foglalkozni. Ezt méltóságukon aluli feladatnak tekintik, és munkamegosztásra hivatkozva a szakkönyvtárakat legszívesebben eltiltanák a bibliográfiai, információkereső tevékenységtől, mert azt maguknak szeretnék kisajátítani.

Véleményem szerint a korszerű tájékoztató intézménynek nem szükségszerű ismérve a dokumentációs tevékenység. Jeladó információk, folyamatos, illetve retrospektív bibliográfiák összeállítására más intézmények dokumentációs kiadványait is felhasználhatja. Az érdemi információs tevékenység a primér dokumentumok rendelkezésre bocsátásával kezdődik, és szükség szerinti magyarra fordításával végződik. A korszerű tájékoztató intézmények alapvető feladata az információk közvetítése az információkat termelő intézményektől a felhasználókig.

A tájékoztató intézmények egymáshoz viszonyított helyzetét a mellékelt ábra alapján ítélni lehet meg leginkább.

A tudományos-műszaki információk áramlásának modellje (spirál)



Az önmagába visszatérő görbe nem kör, hanem spirál, és az információ folyamatát ábrázolja

DÚZS János cikke a kialakult szempontok, vagyis a bizottságok munkájának eredményei között említi meg azt az álláspontját, hogy maximálisan 20–25 intézményt kellene koordináltan és koncentráltan fejleszteni az első időszakban. A második szakaszra hagyná a kutató-fejlesztő tevékenységet folytató intézmények szakkönyvtárainak – beleértve az egyetemi és főiskolai könyvtárakat – fejlesztését. Ez a megállapítás a jelenlegi helyzetnek az alapvető félreismerésén alapszik.

A könyvtárak évi jelentéseit összefoglaló statisztikából egyértelműen kiderül, hogy a hazai műszaki-tudományos információ-ellátásának legjelentősebb bázisai az egyetemi – elsősorban a műszaki egyetemi – könyvtárak. Ezeknek fejlesztését az OSzIR kialakításának második szakaszára halasztani súlyos hiba. Segítségükkel – minimális ráfordításokkal – megoldható lenne az országos szakmai információs igények legnagyobb részének kielégítése a 80-as évek derekáig.

Végül azt szeretném megjegyezni, hogy a koncepció kialakítása önmagában nem cél. A tézisek, irányelvek, tanulmányok szerkesztése nem lehet öncélú. Cél a kutatás-fejlesztés szakirodalomellátásának javítása. Erre tanulmányok, koncepciók, bizottságok nem elegendők. Ide pénz, intézkedés, fejlesztés kell, mégpedig minél előbb.

Az Egyesült Államok információs szakembereinek körében egyre inkább terjed az a nézet, hogy a jelenlegi kapitalista társadalom túljutott a fejlődésnek azon a szintjén, ahol az ipari termelés a meghatározó tényező. A jövő társadalmának fejlődését az információk fogják megszabni. A fejlett kapitalista államok jelenleg az információ forradalmának olyan új szakaszába léptek, amely a gépi adatfeldolgozás és tömegkommunikációs eszközök összekapcsolásával nagy tömegű információ szelektív felhasználását, nagy tömegek egyidejű tájékoztatását és mozgósítását tesz lehetővé.

Ennek a felfogásnak megfelelően a társadalomban az információs rendszer az élő szervezetek idegrendszeréhez hasonló szerepet tölt be. Amint az élő szervezetben az idegrendszer továbbítja az érzékszervek információit a központba, és onnan ugyancsak idegpályákon jut az utasítás a különböző szervekhez, a társadalomban is az információs rendszer hozza és viszi az információkat és utasításokat a végrehajtó szervektől a központig és vissza.

Ahogy az élő szervezetekben az idegrendszer, a társadalmi rendszerekben az információs rendszer a fejlettség fokmérője.

Ezek tudatában kell egyszerűbb koncepció alapján minél gyorsabb intézkedéseket tenni a hazai műszaki-tudományos információs rendszer fejlesztésére.

KOVÁTS Zoltán

A tájékoztató tevékenységgel foglalkozó különböző intézményekben működő szakemberek körében napjaink sokat vitatott kérdése a szakmai információs rendszer fejlesztése. Időszerűségét fokozza – amint arról DÚZS János cikke is tájékoztatást ad, – hogy jelenleg folyik az OMFIB irányításával az országos koncepció kidolgozása. Attól függően, hogy a tájékoztató munka mely területén, vagy melyik intézményében kerül sor a kérdés megbeszélésére, rangsorolódnak, ill. kerülnek előtérbe problémák, problémacsoportok. Ezek közül válogatva néhány, általunk lényegesnek ítélt kérdést kívánunk felvetni.

KÖZPONTOK ÉS HÁLÓZATOK FEJLESZTÉSE

DÚZS János cikkében a fejlesztést – tájékoztató intézményekre vonatkoztatva – három szakaszban vázolja. Magától értetődik, hogy egy fejlesztési program megvalósítása bizonyos szakaszosságot igényel, azonban véleményünk szerint a szakaszosságot időbeli és térbeli kombinációban kellene kialakítani. Konkrétabban: nagy tájékoztató központok fejlesztése – pl. automatizált szolgáltatások megindítása – egyidejűleg szükségessé teszi a szolgáltatásokat felhasználó-továbbító, un. helyi tájékoztató szervezetek fejlesztését is. A felvevőkészség növelése nélkül a nagy befektetéssel előállított központi szolgáltatások hatékonysága rendkívül alacsony lesz.

A helyi információs szervezetek (többségükben jelenleg szakkönyvtárak) fejlesztési problémája nemcsak a kapacitásnövelés, hanem bizonyos funkcióátalakítás is. A helyi információs szervezetek jelenleg ugyanis főként saját bázisból, saját feltárásból próbálják felhasznalóik igényeit kielégíteni, a meglévő hagyományos módon előállított központi szolgáltatások igénybevétele is meglehetősen korlátozott. Jellemző a helyi tájékoztató szervezet tevékenységére, hogy működésében a nagy tájékoztató szervezetet próbálja másolni – csak kicsiben. Kétségtelenül közrejátszik ebben az a tény is, hogy az igényeket a központi szolgáltatási rendszer nem fedi le. A fejlesztés szakaszait tehát minden szinten ki kell alakítani.

Felmerül az a kérdés is, hogy vajon teljesnek ítéltető-e jelenleg a szakmai információs rendszer alkotó elemeinek szempontjából, megvannak-e az információs szervezetek mindenütt, ahol szükségesek lennének. A válasz sajnos az, hogy nem beszélhetünk teljes kiépítettségről – még a kutatás-fejlesztés problémáival foglalkozó intézmények tekintetében sem – a láncolatban hiányzó láncszemek is vannak. Nem rendelkezünk olyan adattal, hogy mekkora összeget igényelne egy teljeskörű információs rendszer felállítása, ill. kiépítése, de hozzá kell tenni, hogy azt sem mértük még fel, hogy milyen veszteséget jelent a központi információs szolgáltatások fel nem használása a közvetítő hálózat gyengesége miatt.

NEMZETKÖZI RENDSZEREKHEZ VALÓ KAPCSOLÓDÁS

A KGST tagországok által létrehozott Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) kiépítése, automatizált szolgáltatásainak előkészítése – amelyben több hazai tájékoztató intézményünk is részt vesz – olyan stádiumban van, hogy a rendszer több alrendszere belátható időn belül működni kezd. Foglalkozni kell – a hazai szakmai információs rendszer fejlesztésének függvényében is – az NTMIR-ből származó automatizált szolgáltatások felhasználásának, hazai alkalmazásának kérdéseivel is. E kérdésben nagyon átgondolt és tervszerű együttműködésre és koordinációra van szükség azon intézmények között, amelyek részt vesznek a rendszerben, de országos szinten is.

A tájékoztató szolgáltatások fejlesztési programjának kidolgozása során felmerül – az NTMIR-en túlmenően – egyéb nemzetközi rendszerekhez való kapcsolódás, ill. nemzetközi vagy nemzeti információs szolgáltatások átvétele, a hazai szolgáltatás rendszerbe való beépítésének, ill. az ezzel kapcsolatos problémák és megoldásuk kérdése. A mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazat szakmai-szakirodalmi információs szolgáltatásrendszerének fejlesztése is lehetséges a fent említett nemzetközi adattárak beépítésével. Jelenleg az ágazat központi szakirodalmi tájékoztató szolgáltatásainak alapját képező információs bázis főként a MÉM Információs Központja (AGROINFORM) dokumentumgyűjteménye, ill. az ebből saját feltárás útján létrehozott információs adattár.

E szakterületen nemzetközi viszonylatban léteznek, vagy a megvalósulás stádiumában vannak olyan automatizált tájékoztató szolgáltatások, amelyek beépítésével, ill. felhasználásával – elsősorban az NTMIR, AGRIS (Agricultural Information System) és az FSTA (Food Science and Technology Abstracts) szolgáltatásairól van szó – lényegesen növelhető lenne a bibliográfiailag ellenőrzött terület, relevánsabbá tehető az információs igény kielégítése.

A jelzett információs szolgáltatások más információkereső nyelvet használnak (külön-külön is), mint amit az AGROINFORM jelenleg használ. Az információkereső nyelv, ill. az osztályozó rendszer átalakítása, kompatibilissá tétele, az ehhez szükséges munkálatok költségei, az adaptáció költségei a létrehozott központi szolgáltatást, ill. szolgáltatásokat olyan mértékben megdrágítják, hogy ha ezt a szolgáltatás árában teljes egészében kifejezésre kell juttatni, alig akad felhasználó, aki meg tudja venni. Egyrészt tehát központi fedezetből kell biztosítani a szolgáltatás megvételét, másrészt pedig növelni kell a felhasználói kört (terhek megoszlása).

MŰSZAKI ELLÁTOTTSÁG – JELEN HELYZET ÉS A SZÜKSÉGES FEJLESZTÉS IRÁNYA

Országunk hardware és software ellátottsága jelen állapotában nem elégíti ki egy átfogó információs rendszer ilyen irányú igényeit. Nevezetesen:

Esetleges, a különféle tájékoztatási célokra alkalmazott számítástechnikai eszközök kiválasztása. Ez a helyzet nem teszi lehetővé egységesen alkalmazható eljárások kialakítását, ami részben párhuzamosan folyó fejlesztési és működtetési munkákhoz vezethet, részben – más területeken – kapacitáshiányt idéz elő.

A már kialakult rendszerekről általában elmondható, hogy egy-egy részfeladat ellátására készültek, olyan komplex szolgáltatásokra, amelyekre az OSZIR építhetne: nem alkalmasak.

Az eddigi hardware-beszerzések nemigen voltak tekintettel a szakmai tájékoztatási célokra, nincs az országban megfelelő minőségű és mennyiségű, különleges jelkészlettel dolgozó (latin és cirill abc, kémiai, matematikai jelek, stb.) input és output periféria.

A műszaki ellátottság tárgyalásához feltétlenül idekívánkozik az „informatikai software” kérdése. Ez a fogalom a szokásos software (program) ellátáson túlmenően magába foglalja az információkereső nyelvet, a teauruszokat, az egyöntetűen alkalmazható szabványokat és módszertani előírásokat. Ezek tekintetében is elmondhatjuk, hogy az országban általában csak helyi célokat szolgáló, országos használatra nem alkalmas információkereső nyelvek alakultak ki. A koordináció teljes hiánya viszont oda vezetett, hogy míg számos szakterület egyáltalán nem, addig mások többszörösen, – egymásról nem is tudva – alakították ki teauruszukat.

A felvetett gondolatok vázlatosak, részletes kifejtésükre ehelyütt nincs mód. Világosan látszik azonban, hogy a koordináció kialakítása szükséges. Előretekintve, mind a műszaki fejlődés üteme, mind a felhasználói igények növekedése arra mutat, hogy kívánatos célállapot egy olyan tájékoztatási hálózat, amely néhány nagy adatbázisra telepített terminálokból áll. Ez a hálózat alkalmas a külföldi adatbázisok termékeinek átvételére és hasznosítására, valamint hazai anyagunkból az olyan output elkészítésére, amelyet a csatlakozó külföldi rendszerek fogadni tudnak.

A KOMPATIBILITÁS KÉRDÉSE

A műszaki ellátottság kérdésének tárgyalásakor eljövendő célként beszéltünk az országos tájékoztatást szolgáló számítógéphálózatról, on-line csatlakozó terminálokkal. Közismert, most nem részletezett okokból ez valószínűleg csak a távolabbi jövőben fog kialakulni.

Addig, míg ennek az ideális állapotnak az anyagi-műszaki-szellemi feltételei nem adóttak, valamiféle átmenetet kell kialakítanunk, amely átmeneti állapotú rendszer elemei egyrészt kielégítik az eddig fellépő igényeket, másrészt felkészülnek az egységes rendszerre való szerveződésre. Teljes kompatibilitásról, mint követelményről, csak ekkor beszélhetünk.

A felkészülés szakaszának végére kell a technikai-technológiai munkákat teljesen egységes alapokra helyezni. Jelenleg elképzelhetetlen az, hogy a sokféle, már működő, vagy hamarosan működési szakaszba lépő információs szolgáltatás „egy csapásra” azonos softwar-rel dolgozzon.

Fokozatosan, az egységes rendszer érlelődésének időszakában kellő, átgondolt koordinációival el kell érniük, hogy az újonnan beinduló információs szolgáltatások (ide értve az NTMIR alrendszerek hazai munkálatait is) egységes „informatikai software” alapján dolgozzanak. A már működő rendszerek a későbbiekben saját érdekükben fognak csatlakozni egy, a saját életképességét világosan bizonyítani tudó rendszerhez.

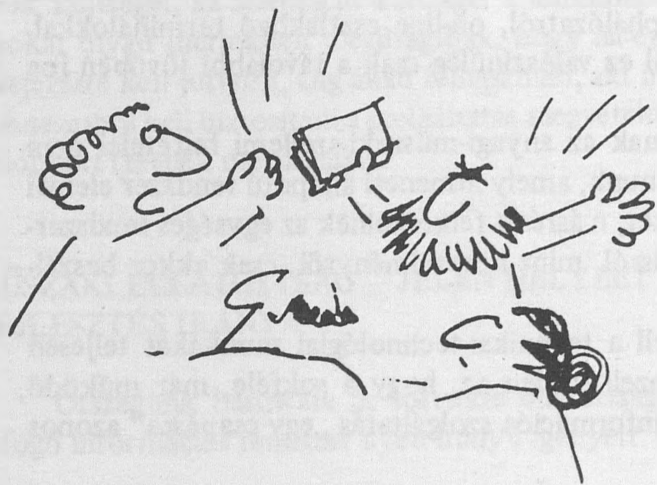
Jelenleg tehát csak ezután szervezett adattárak és szolgáltatások műszaki eszközeinek kompatibilis kialakítására kell koncentrálnunk, ennél többre pillanatnyilag nem törekedhetünk a feltételek hiánya miatt. Amíg az integrált, országos információs rendszer nem alakul ki, addig a fizikailag más-más helyen tárolódó, valamilyen információkeresésre egyaránt releváns dokumentumokhoz csak minden rendszerhez külön intézett – esetleg másképp fogalmazott – kéréssel juthatunk hozzá.

AZ INPUT ELŐKÉSZÍTÉSE, SZAKEMBERKÉPZÉS

Az automatizált tájékoztatási rendszer inputja szigorúan formalizált. Ez vonatkozik mind az alakjára – lyukasztási bizonylatként használható input-lap –, mind a feltárás egységes szemléletére és rögzített szókincsére.

Az OSzIR koncepció fontos feladatként tűzi ki az informatikai szakemberek képzését. Ez az interdiszciplináris terület megköveteli a könyvtári szakmunkák, a dokumentációs módszerek, a számítástechnika és a rendszerszervezés ismeretét. A képzést posztgraduális jelleggel, tehát már egy diploma birtokában nyújtják. E széles skálájú ismeretekre szükség is van. Nem szabad azonban megfeledkezni az olyan szakember-gárda kiképzéséről sem, akik az input előállítását fogják végezni. Valamilyen oktatási forma keretében ez a kérdés is rendezésre vár.

BILLÉDI Ferencné–DOMOKOS Miklósné



A Chalmers University of
Technology könyvtárának útmutatójából

HOZZÁSZÓLÁS

Arató Ferenc: A pedagógiai információs rendszer időszerű kérdései* c. cikkéhez

Nagy érdeklődéssel figyelem azokat a törekvéseket, amelyek hazánkban a pedagógiai információs rendszer kiépítésére és működtetésére vonatkoznak. E tevékenységbe nyújt részletes betekintést ARATÓ Ferenc tanulmánya. Néhány kérdésben – nem vitázva a szerző álláspontjával, inkább kiegészítve megállapításait – a következőket fűzöm a közleményhez:

1. A pedagógiai információs rendszerben a felsőoktatás pedagógiájának nagyobb teret kellene biztosítani. E célkitűzés megvalósítása érdekében az eddiginél sokkal szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni az érdekelt könyvtárak és intézmények között. A felsőoktatási pedagógiára vonatkozó szakirodalmi közlemények nagyon jelentős százaléka (általában többsége) ugyanis nem a pedagógiai szaksajtóban, hanem az érdekelt szakterület (orvosi, mérnöki, agrár, művészeti, jogi, közgazdasági) orgánumaiban jelenik meg. A Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató (FSZT) c. referáló lap szerkesztése során tapasztaljuk, hogy a tartalmat hordozó folyóiratanyag csak egy része állandó (pl. a Felsőoktatási Szemle, s az ennek megfelelő külföldi lapok), míg a többi állandóan változik. Ugyanakkor a felsőoktatás pedagógiája a neveléstudomány integráns részét képezi, tehát ezeket az információkat is ugyanúgy, mint a többit: na prakészen kell szolgáltatni.

Talán nem érdektelen a gyakorlat oldaláról szemlélve néhány példát igazolásul bemutatni. Könnyű belátni, hogy az audio-vizuális eszközök használatának tapasztalatai hasznos információt nyújthatnak a pedagógusoknak akkor is, ha a tartalmi eltérések (középfiskola – egyetem) miatt a felhasználás és alkalmazás külön adaptációt igényel. Az eszközök ugyanis a különböző iskolatípusokban egyaránt használhatók. Egy atomszerkezetet illusztráló trükkmegoldás egy oktatófilmben hasznos segítője lehet a pedagógusnak az általános iskolában, de akár az egyetemen is. Egyes középfiskolák pedagógusainak munkájához a felsőoktatás információi állandóan szükségesek (pl. az egyetemek gyakorlóiskolái). Ugy vélem, azonban, hogy minden pedagógus részére hasznos ötleteket, megoldásokat, továbbképzési lehetőségeket jelenthetnek. A közelmúltban pl. összefoglaló jelent meg a szakmódszertanok anyagának fejlődéséről a műszaki tanárképzésben szerzett tapasztalatok alapján. Az ilyen jellegű tanulmányok nagymértékben orientálhatják a középfiskolák pedagógusainak állásfoglalásait.

*Könyvtári Figyelő 1978/3.

Nyilvánvaló, hogy az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum nem fizethet elő olyan szakmai folyóiratokra, amelyekben esetlegesen (5–6 évenként) jelennek meg pedagógiai tárgyú közlemények és információk. Igaza van a szerzőnek, hogy koordinációs tanács működését igényli. Mivel a folyóiratközlemények szóródása mellett a gyűjtőkori elhatárolások ellenére is vannak átfedések, a pedagógia koordinációs tanácsában minden, hasznos információt rendszeresen és nagyobb mennyiségben tároló vagy feldolgozó könyvtárnak (intézménynek) részt kellene vennie. Úgy értesültem, hogy a pedagógiai információs rendszert alkotó könyvtárak (intézmények) képviselői már több alkalommal tanácskoztak. A Műegyetem könyvtárát – noha elvitathatatlanul értékes gyűjteménnyel rendelkezünk a programozott oktatás és audio-vizális eszközök területén, továbbá a műszaki felsőoktatás referáló lapját szerkesztjük – az említett tanácskozásokra még egyszer sem hívták meg. Talán még szokatlan a felsőoktatási pedagógiát mint a pedagógiai információs rendszer integráns részét kezelni. Ezért tartottam fontosnak e kérdésben véleményemet kifejteni.

2. ARATÓ Ferenc tanulmánya foglalkozik a nemzetközi információs rendszerekkel való kapcsolatokkal. Közli, hogy kétévenként az ország oktatásügyére vonatkozó „Nemzeti jelentést” állítanak össze. Nem volt alkalmam még ilyen összeállítást tanulmányozni, de minden bizonnyal hasznosan segíthetnénk az összeállítókat a saját területünkre vonatkozó adatokkal, elemzésekkel, információkkal.

3. Az információ pontos fogalmi meghatározása meglehetősen nehéz. Sok szerző kísérelte meg az információt saját véleménye szerint definiálni. ARATÓ Ferenc az információ kritériumaként az újdonságot is rögzítette. Ez tényleg nagyon fontos, de mindenképpen leszűkítést eredményez. Mert pl. egy versből néhány sornak az idézésekor, elő kell venni a kötetet, mivel nem biztos, hogy emlékezetünk pontos. De ez miért új ismeret a számunkra? Igy vagyunk a táblázatok használatával, gyakorta a szótárakkal, enciklopédiákkal, kézikönyvekkel is. Mindezek miatt az információ fogalmi meghatározását tágan kell használnunk, úgy ahogyan a mindennapi életben tesszük. Ugyanúgy kell a szolgáltatásokat is megszerveznünk.

4. Messzemenően egyetértek a szerzővel, amikor megállapítja, hogy „Az önképzés a permanens nevelésre való felkészülés.” Sajnálatos, de igazolható, hogy a pedagógusok önművelése, önképzése jelenleg nem elég intenzív, nem elég hatásos, és kevésbé motivált. Az okok nyilván összetettek (túlterhelés, a követelményszintben a jó módszerek alkalmazása nem különösebben értékelt, esetleg a társadalmi tevékenység nagyobb megbecsülése stb.). Különösen érdekel, hogy a pedagógusok fizetésrendezése óta változott-e a pedagógusok életrendje (túlórák, továbbképzés, kulturális események és szórakozás időaránya). Kevés adat áll rendelkezésemre, de ezek egyértelműen arra utalnak, hogy a helyzet nem változott. (Nem növekedett pl. a könyvtárhasználat.) Persze az eltelt idő még kevés. De a pedagógiai információs rendszer működtetése során nem fogadhatjuk el a közömbösség jelenlegi szintjét. A jövő generáció oktatása és nevelése nekünk mindennél fontosabb. A színvonal emeléséhez a pedagógusok tudásának, alkotóképességének folyamatos és állandó fejlesztése szükséges. Meg kell találnunk a módot, hogy ez így is legyen. Nemcsak a pedagógiai információs rendszer működtetése során vannak e cél megvalósítása érdekében feladatok, hanem az iskolák fenntartóinál is. Eddig az gátolta sokak szerint a pedagógusok önművelését, hogy részben anyagi okok miatt állandó túlterhelésben dolgoztak,

halmozták a különórákat. Ha a jelentős fizetésemelés után sem változik a helyzet, akkor ez újabb elemzést igényel. A könyvtárak – mint ezekből látható – önmagukban a problémát megoldani nem tudják. Persze lehet és kell is tenni, amennyit lehet. Az információnak pontosnak, gyorsnak, visszakereshetőnek, objektívnek és egyúttal orientálónak, kitekintőnek és hasznosíthatónak, s az adott esetben vonzónak is kell lennie.

Túl kell lépniük azon a felfogáson is, hogy a könyvtári propaganda elavult, csekély a hatékonysága. Viszont tudjuk, hogy a tájékozatlanság mennyire gátló tényezője a könyvtárhasználatnak. Jó partnerek a rádió és a televízió. Sokan figyelik pl. a pedagógusok fórumát s egyéb pedagógiai adásokat. A KMK és az OPKM közös munkájával el lehetne érni mindazt, amit az információs rendszer részéről kell még elvégezni.

5. Nagyon értékes produktumnak tartom a többnyelvű pedagógiai szótár összeállítását. Ugyancsak fontos, a különböző országok pedagógiai információjának közös felhasználása érdekében kidolgozott teaurusz. Így válik majd lehetővé a magyar pedagógiai irodalom bekapcsolása a külföldi csatornák folyamatába.

* * *

A gyakorlat oldaláról hozzáfűzött néhány gondolat talán nem volt haszontalan, hiszen mindnyájan a pedagógiai információs rendszer korszerű kiépítését és működtetését szorgalmazzuk.

HÉBERGER Károly



NORDINFO néven új információs szervezet létesült az északi országok kulturális egyezménye alapján. Tagjait a minisztertanácsok 3 éves periódusra (1977–1979) választották meg: Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország 3–3, Izland 2 képvisellel. Ezen időszakban székhelyük a Helsinki Egyetem Műszaki Könyvtára, elnöknek Esko HÄKLI könyvtárigazgatót választották. A szervezet célja az információs és kommunikációs tevékenység továbbfejlesztése, koordinálása mind nemzeti, mind nemzetközi vonatkozásban.

(FID News Bull. 28.vol. 1978.2.no.)

KITEKINTÉS

A PÁRIZSI VÁROSI KÖNYVTÁRHÁLÓZAT FEJLESZTÉSE

FOGARASSY Miklós

A francia főváros nyilvános könyvtárainak, – általánosabb értelemben a lakosság kulturális ellátásának helyzetében szinte tipikus módon ragadhatók meg mindazok a történelmi, társadalmi, demográfiai és urbanisztikai gondok, amelyek Dél- és Nyugat-Európa kapitalista országainak nagyvárosaiban elég általános módon jelentkeznek. A szakkérdések, könyvtári problémák külföldi helyzetét vizsgálva figyelmünk – érthető módon – inkább az angolszász, a skandináv és a német minták, módszerek alakulását helyezte és helyezi előtérbe. Így azonban a kelleténél erősebb mértékben maradnak ki a képből azok az országok, ahol az adottságok, öröklöttségek súlyos tehertételeivel küszködnek, azok a nemzetek, melyek az olvasás és nyilvános könyvtári szolgáltatás rendszerének alapjait csak most igyekeznek megteremteni. Ebben az összefüggésben a francia főváros, Párizs – sőt volta-képpen a franciaországi közművelődési könyvtárügy egésze – azért is figyelemre méltó lehet, mert a modern törekvések és hálózatfejlesztési döntések itt most már egy határozottan fellendülő korszakra tekinthetnek vissza, – a spanyol, portugál, olasz helyzettel több tanulságot, pozitív ténytet tartalmaznak. Pedig nagyon „mélyről”, a közművelődési könyvtári eszmék elavult köreiből, perifériális adottságokból kellett elindulnia.

A párizsi nyilvános könyvtári hálózatnak nincs központi könyvtára. A legújabb kor polgári társadalmi és szellemi mozgalmainak ez a hosszú időn át európai centrumának tekintett metropolisza a társadalmi nyilvánosságnak, a tájékozódásnak és művelődésnek ezt a demokratikus intézményét nélkülözte. 1871-ben – a korábban lerombolt Bibliothèque de la Ville helyett – egy olyan könyvtár létrehozását határozták el az akkori városatyák, amely a várostörténet irodalmát és dokumentumait gyűjti (ma is működik, fejlődik ez a Fomey-könyvtár gyűjtemény egy reprezentatív és könyvtári célokra átalakított palotában). Olyan volt tehát a helyzet, mintha a fővárosi könyvtár létrehozásakor, nálunk csak a „Budapest Gyűjtemény”-t teremtették volna meg. S nem véletlen ez az utalás és összehasonlítás, – a 20. század folyamán a párizsi könyvtárügynek, a Jaurès-ek, Cachin-ek mellett nem volt egy Szabó Ervin-je, aki a kerületek (municipátusok) által működtetett, polgári jellegű jótékonsági eszmék jegyében fundált könyvtárak helyett a korszerű ellátási rendszer programjával állt volna elő. A század közepéig az angolszász földön született „public library”-nek csak névben volt meg a francia megfelelője, a várospolitika e közintézményt ténylegesen nem teremtette meg, nem fejlesztette ki.

Az 1960-as évek elejére tehető annak az új periódusnak a kezdete, amikor a könyvtárügy irányítói gall földön is hozzákezdtek a kis teljesítőképességű, elavult nyilvános könyvtári szolgáltatási rendszer korszerűsítéséhez. Az 1960–70-es évek eddig áttekinthető

fejléményei azt mutatják (a magyar olvasó számára ismerős analógiákat ébreszthet ez a tény), hogy e feladat megoldásának egyik legnehezebb – és sok vidéki várossal összevetve máig is a legelmaradottabb – terepe éppen a főváros, a párizsi nyilvános könyvtárhálózat.

A helyzet ismertetéséhez hozzátartozik néhány alapvető demográfiai, urbanisztikai és igazgatási adottság bemutatása is. Párizs – közigazgatási értelemben – megtartotta „eredeti„ (múlt századi) határait (tehát nem történt meg az a folyamat, amely például a külső kerületek hozzácsatolásával „Nagy-Budapestet” létrehozta). A hatalmas – közel 10 milliós – agglomerációs övezet középpontjában – a fővárosban – napjainkban 2,3 millió ember él. A várost körülölelő gyűrű – a voltaképpen „Nagy-Párizs” – önálló tanácsú városok sűrű hálózatából szövődik igen erőteljes városiasodási tendenciákkal és szolgáltatásokkal, könyvtári szempontból is nagyon mutatós létesítményekkel. Sőt, az elmúlt években határozottan megmutatkozott a „volt-Párizs” demográfiai visszaesése: 1965 és 1975 között 400 000-rel csökkent lakóinak száma, főként az elővárosokba való kiköltözés és a nagyvárosokban általánosan mutatkozó „előregedési” tendencia miatt.

Az elaprózódott, szűk és elavult körülmények között tengődő nyilvános könyvtárak (kerületi könyvtárak és egyéb kis fiókok) adottságaira jellemző az az 1966-os adat, amely szerint e könyvtári létesítmények átlagos alapterülete 92 m^2 . A párizsi könyvtári igazgatóság az elmúlt évtized közepén hosszútávú fejlesztési tervet dolgozott ki, amelyet a város központi tanácsa jóváhagyott, s évenként tetemes beruházási összegek megszavazásával azóta is életben tart. A koncepciónak két ága, két pillére van, ahogy ezt Guy BAUDIN (a párizsi könyvtári hálózat igazgatója) több írásából – beszámolóink forrását alkotó publikációiból – nagyon határozottan kitűnik. Az egyik egy telepítési, építési program, a másik a rendszerfejlesztési, centralizációs munka- és szolgáltatási szervezet kialakításának terve.

A PÁRIZSI
VÁROSI KÖNYVTÁRAK
TELEPÍTÉSÉNEK
SÉMÁJA

• Már felépült vagy
épülő könyvtárak

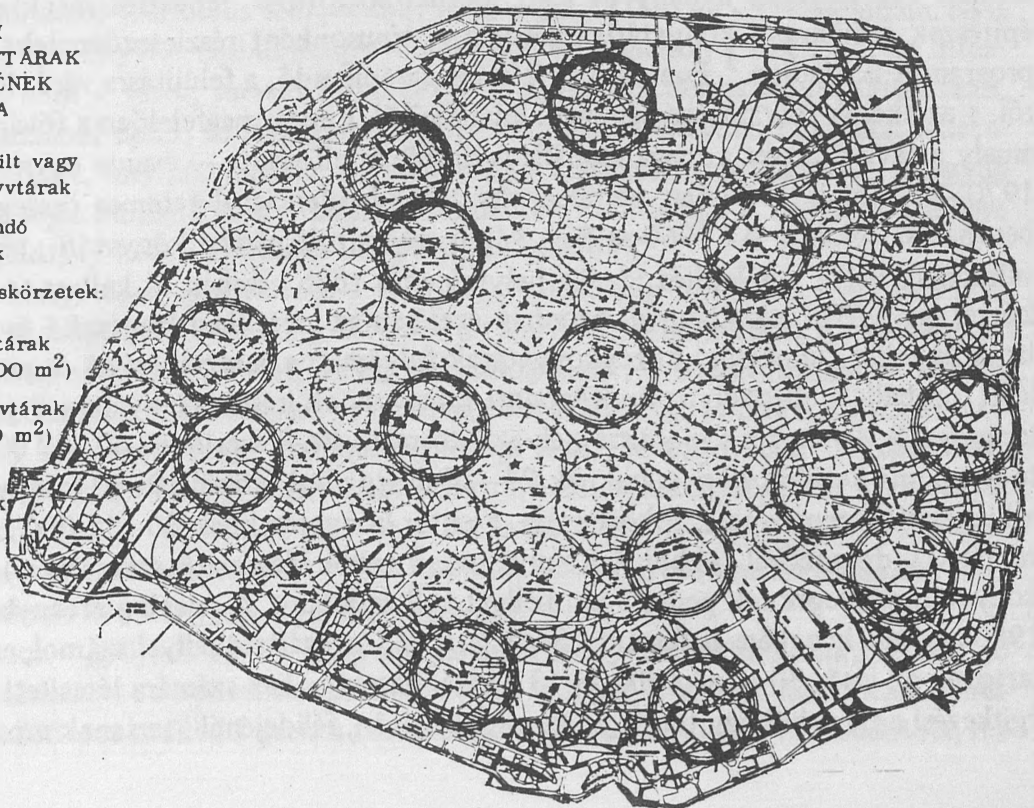
★ Létrehozandó
könyvtárak

Vonzáskörzetek:

nagykönyvtárak
($1500-2500 \text{ m}^2$)

középkönyvtárak
($600-700 \text{ m}^2$)

ifjúsági
könyvtárak
(300 m^2)



A telepítési, építési tervet az 1960-as évek második felében végrehajtott nagyméretű könyvtárhasználati-szociológiai felméréssel alapozták meg. Ennek eredményeit¹ – főként a könyvtárak vonzáskörzetének igen alapos társadalmi és topográfiai elemzését – tükrözi az a fejlesztési irányadó törkép, amely a kívánatos hálózati rendszert mutatja. A városi adatbank demográfiai és szociológiai információit felhasználó, igen korszerű eszközökkel végrehajtott vizsgálódás egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy a nagy beépítettségű, nagy lakosságú párizsi városi környezetben egy-egy könyvtár egy 600 m sugarú körben képes kellő hatékonysággal működni (s itt tekintetbe kell venni az elérhetőség fizikai akadályait, a parkokat, a folyókat, a vasútvonalakat, autópályákat is). A gyermekek számára ezt kiegészítőleg még ennél sűrűbb (400 m-es körsugarú) könyvtári ellátó helyeket kell teremteni.

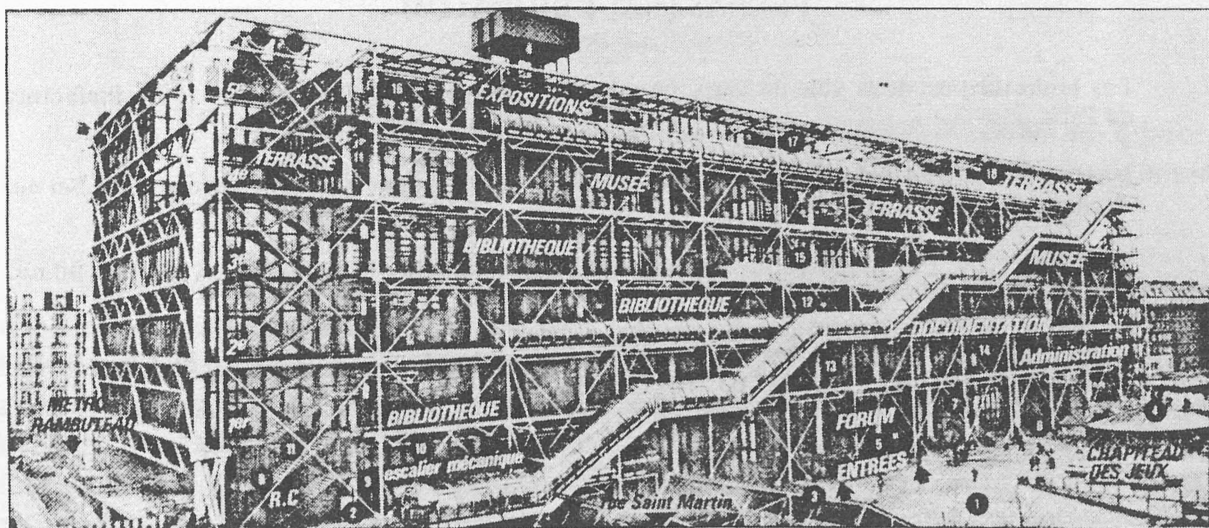
A fejlesztési program a fővároson belül a következő könyvtártípusok megteremtését tűzte ki célul (ezeknek tetemes része az évek során már elkészült és működik):

1. A legnagyobb népességű és kulcsszerepű kerületekben (Párizsnak 20 kerülete van) 2000 m² körüli alapterületű, ún. nagykönyvtárak, amelyek kölcsönzést, helybenolvasási lehetőséget nyújtanak, gyermekkönyvtárak és audiorészlegük (discothèque) van, aktív animációs, szervező és rendezményi tevékenységet folytatnak.

2. Ezekhez kapcsolódnak a 600, illetve 400 m-es vonzás-sugarakkal bemért kiegészítő „középkönyvtárak” 500 m² alapterülettel, három alapszolgáltatással: könyv- és lemezkölcsönző, illetve a kiegészítő gyermekkönyvtár szolgáltatások.

Ezt a sémát vagy új építkezéssel, vagy adott objektumok teljes rekonstrukciójával váltják valóra. 1967 és 1975 között öt „nagy” és tíz „közepes” alapterületű új könyvtárat nyitottak meg, az 1976 és 1978 közötti években további három nagy alapterületű és további tíz közepes alapterületű könyvtár volt készülőfélben. Ez a hatalmas, a könyvtári alapterületi adottságokat néhány év alatt megháromszorozó fejlesztés megkívánta, hogy az építések számára a könyvtárigazgatóság – típusonként részletezően leírt – szabványprogramot is kiadjon.² Pontos terv készült az építendő, a felújításra váró létesítményekről, s az akciók folyamatos pénzügyi hatásairól. Ennek megfelelően a főváros tanácsa, – amely a távlati tervet a maga globális formájában elfogadta – évente egyre növekvő (bár 1970–71-ben és 1976-ban némileg visszaeső) tendenciával tetemes összegeket biztosít beruházási célokra. Az 1960-as évek végén megrajzolt párizsi könyvtári „térkép” valóra váltásának útján a telepítés ideális helyszíneitől több esetben el kellett térni: a vonzáskörzet így adódó negatívumait azonban ezekben az esetekben kiegészítő gyermekkönyvtárak és teljes funkciójú középkönyvtárak folyamatos betervezésével és programba vételével próbálják ellensúlyozni. Központi normatív előírások hiányában a párizsi könyvtárigazgatás létrehozta a maga személyzeti normatíváit. E szerint az 50–60 000 lakost ellátó központi kerületi könyvtáraknak 24–28 dolgozóval (ebből 10–12 könyvtáros, a többi a kiegészítő személyzet), a közép- un. szektor-könyvtáraknak 30–35 000 lakost szolgálva 10–11 dolgozóval (ebből 4 könyvtáros, a többi kiegészítő személyzet), a gyermekkönyvtári részlegeknek pedig 5 személlyel kell működni. A jelenleg érvényben lévő és az 1980-as évek közepére befejezni kívánt terv³ 56 szolgáltatóhellyel számol, ezek közül 13 tartozna az első, 30 a második, és 13 a kizárólag gyerekek számára létesített típusba. (Az építkezési adatokból úgy tűnik, hogy a végrehajtás „félidejénél” tartanak most.)

A modern szabadpolcos könyvtárakra jellemző szabványos szolgáltatások mellett külön érdemes megemlíteni, hogy az új gyűjtemények vonzását jelentős részben növeli a lemezkölcsönzési szolgáltatás. Francia földön a zenei-audió részlegeknek ez, az otthoni és nem helybenhasználati rendszere terjedt el, – a gyűjtemény összetételében irányadó normákkal (60% komoly zene, 15% jazz, 10% chanson, 6% pop-zene, 5% népzene⁴).



A Pompidou Kulturális Központ

Mint szemlénk elején is jeleztük: Párizsban nincs központi városi könyvtára. Nem is terveznek – egyelőre. Igaz, az elmúlt évben megnyílt, s funkcióját tekintve ennek tekinthető talán a Pompidou Kulturális Központból több mint 15 000 m²- t elfoglaló ún. Nyilvános Tájékoztató Könyvtár (Bibliothèque Publique d'Information = BPI). Ezt az intézményt azonban nem a város, hanem közvetlenül a Kulturális Minisztérium tartja fenn, központi beruházásból épült, és kizárólag prézens-könyvtár. A helyben használat lehetőségét azonban könyv, folyóirat, lemez, (nyelvi stúdió) diáképek, videokazetták és egyéb dokumentumok útján mindenkinek – beiratkozás nélkül – biztosítja. A BPI azonban nem pályázhat át a lakóhely-közeli nyilvános könyvtárak funkcióira.

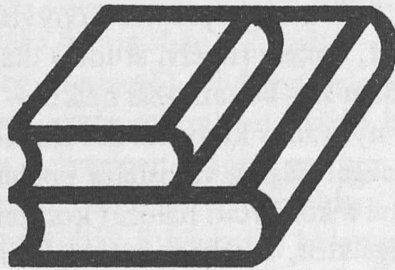
A párizsi könyvtárak igazgatósága a városháza épületében működik. 1971-ben hozták létre 1000 m² alapterülettel a könyvtári hálózat korszerű működéséhez nélkülözhetetlen Központi Technikai Szolgálatot, amely a katalogizálást, a sokszorosítást, a könyvkötést, propagandaanyagok előállítását és részben a rendelések ügyét intézi. Ennek a szervnek a fejlesztési terv szerint egy további funkciója lesz a közeljövőben: az ismétlődő (kölcsonzési, adminisztratív) folyamatokat hálózaton belül tevékenysége révén kívánják gépesíteni, automatizálni. Valamivel több ez a Technikai Szolgálat, mint amennyit a neve mutat, kissé módszertani központ is, – 4000 kötetes könyvtártudományi szakkönyvtára és szakmai tanácsadó tevékenysége legalábbis erre vall.

Az általános gyűjtőkörű 13 központi kerületi könyvtár mellé – inkább csak jövőidejű elképzelésként – a nyilvános szakkönyvtárak elemeit is kezdi kialakítani. Említettük már az 1885 óta működő párizsi történelmi könyvtárat, a Forney-t (átalakított, fel-

újított tere 4000 m²). 1972-től működik egy államigazgatási, közgazdasági könyvtár is. Ezekhez kapcsolódik majd, ha létrejön, a szakigények magas szintjét is szolgálni hivatott irodalmi-filozófia könyvtár, amelyre – a literatúrában és bölcséletben mindig is élenjáró francia fővárosban – igen nagy szükség lenne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Les bibliothèques de la ville de Paris. (Analyses et perspectives.) Paris, 1973–1974. Prefecture de Paris.
2. BAUDIN, Guy: Éléments pour un programme de bibliothèque publique. Paris, 1974. Service Technique des Bibliothèques. 32 p.
3. BAUDIN, Guy: Les Bibliothèques de Ville de Paris. = Bulletin d'informations ABF. 176. 90.no. 21–26. p.
4. Quatre nouvelles bibliothèques à Paris. Trocadéro, Beaugrenelle, Vandamme, Picpus. = Bibliographie de la France. 1977. 39. no. 1622–1630. p.



A KÖZKÖNYVTÁR RÓMÁBAN

Francesco BARBERI

A szerző *La biblioteca pubblica a Roma* c. cikkéből (Bolletino d'informazioni, 1977. 2. no. 97–110. p.) TAKÁCS Miklós készített tömörítvényt.

Rómában vita indult a létrehozandó közkönyvtári szolgáltatás megvalósításának feltételeiről és körülményeiről. Egyes városok, megyék és régiók helyi szervei kinyilvánították azt a szándékukat, hogy megszervezik a helyi szintű könyvtári szolgáltatást. Ezek a kezdeményezések, az általános törekvés a decentralizálás és a demokratikus részvétel irányába, az a következtetés, hogy fejleszteni kell a könyvtárak kapcsolatait az iskolákkal, múzeumokkal, színházakkal, hangversenytermekkel, mozikkal, nem utolsó sorban pedig az a felismerés, hogy a könyvtárnak szervezetében és követelményeiben alkalmazkodnia kell a társadalomban végbemenő változásokhoz, – jelentősen kibővítette a helyi szintű közkönyvtári szolgáltatások problémakörét.

Rómában az az elsődleges cél, hogy a drága könyveket megvásárolni nem képes, – és ezért az irodalomból is kiszorított széles néprétegek számára megfelelő könyvgyűjteményeket hozzanak létre. A könyvtárat mint társadalmi szolgáltatást kell kezelni. Ennek a társadalmi szolgáltatásnak a kevésbé kedvező helyzetű osztályok felé kell fordulni, hogy hozzásegítse őket más kultúrák átvételéhez, és ugyanakkor megszabadítsa őket azoktól a manipulációktól, amelyeknek a tömegkommunikációs eszközök és a nagymértékben üzleti jellegűvé vált és szabványosított kiadói ipar révén áldozataivá váltak. Nem kétséges, hogy ez a feladat a helyi szerveket illeti.

Olaszországban még kevés emberben él a vágy, hogy képregényeken, krimiken és a különböző képes újságokon kívül más könyveket és folyóiratokat olvassanak. Ezt bizonyítják a nemzetközi összehasonlító statisztikák is. Ezért a helyi szervek hatékony könyvtári szolgáltatásának másik célja az, hogy felébressze és kifejlessze ezt a vágyat azokban, akik ennek sem a hiányát, sem a szükségességét nem vették eddig észre.

Nincs könyvtár – bármilyen jellegű és rendeltetésű legyen is –, amely nem tölt be politikai és társadalmi funkciót. Az olasz könyvtárakat látogató angol könyvtárosok – ha eltérő módon és figyelmeztető tónussal is – ugyanazt mondják: Olaszországban hiányzik a gyakran gazdag könyvgyűjtemények tényleges hasznosítása, értékesítése, azaz társadalmivá tétele. Természetesen ezeket a jobbra történeti értékű gyűjteményeket védeni és óvni kell, de ha ragaszkodunk a mindenki számára hozzáférhető könyvtár eszméjéhez, kerülni kell a nemzeti és egyetemi könyvtárak megkülönböztetett használatát. Ezek feladatai nem „magasztosabbak”, hanem partikulárisak. Minden könyvtár – még a firenzei

Laurenziana is – társadalmi szerepet tölt be. A folyamatosan bővülő információk tömkelegében különösen fontos ez a funkció, hisz még a jártasabb olvasókat is fenyegeti az információk bőségében való elmerülés veszélye.

Egy hatékony nevelési rendszer – amelynek a könyvtár szerves része – nem mondhat le sem tájékoztató, sem nevelő feladatairól. Nemcsak a mindenki rendelkezésére bocsátott könyvek mennyiségéről és minőségéről van szó, hanem a mással helyettesíthetetlen, a társadalmi-kulturális funkciót betölteni képes és köteles könyvtári rendszerről.

Sem az iskolának, sem a levéltárnak, sem a múzeumnak nincs olyan összetett struktúrája, mint a modern könyvtárnak, amely Olaszországban nem eléggé társadalmi, mivel szervezete sem eléggé racionális.

A helyi könyvtárak ma arra törekuszenek, hogy előnyben részesítsék azokat a szempontokat és funkciókat, amelyek az ellátott területhez kötődnek, és amelyet úgy értelmeznek, hogy a közel- és régmúlt dokumentumokban fennmaradt emlékeit, hagyományait, nyelvjárásait, szokásait, stb. össze kell gyűjteni, és hozzáférhetővé kell tenni.

Mindenki számára nyilvánvaló, hogy a népnek is meg kell adni a lehetőséget, hogy megőrizhesse saját, gazdag, változatos és eredeti kulturális örökségét, amely természetét tekintve nem egyéni, hanem közösségi; egy hitelesen újra felfedezett és újra értékelt kultúra, nem pedig a folklór címerével és idegenforgalmi – piaci – spekulációktól mesterségesen meghamisított örökség.

Ez Rómában különleges problémát jelent: egyrészt azért, mert a város története a világ minden más városának történeténél jobban kötődik az emberiség egyetemes történetéhez; másrészt azért, mert a kiterjedt külső városrészek lakossága Olaszország különböző területeiről tömegesen bevándorolt népekből tevődik össze. Ezért – ahogy az amerikai közkönyvtárakban külön részlege van a különböző etnikai csoportok anyanyelvén írott könyveknek – így itt is meg kellene látni annak szükségességét, hogy a túlnyomórészt abruzzói, vagy calabriai népességű kerületeket olyan könyvtárakkal lássák el, amelyek a kevésbé művelt rétegek kapcsolatát vagy intellektuális érdeklődését is életben tartják a szülőfölddel.

A római külvárosokban egyébként – amelyek a 30-as években keletkeztek az első szegény családoknak a történelmi központból való brutális kiűzésével – a demokratikus erők próbálják a kultúrálódás elemi feltételeit megteremteni. Az iskolai oktatásnak és a könyvtáraknak együtt kellene itt bekapcsolódniuk a hátrányos helyzetű néprétegek kulturális nevelésébe, hogy megnyerjék őket az írott civilizáció számára, amelyhez nekik is joguk van. Egyes tanulmányokból viszont kiderül, hogy a római külvárosokban a lakosság 70–80%-ának soha sincs alkalma olvasni.

A helyi könyvtáraknak többek között az is a céljuk, hogy elősegítsék az eszmék, a mindenfajta igény megválaszolására alkalmas információk közvetítését. Ezért egyetlen helyi könyvtár sem lehet önellátó. Ebből ered az az igény, hogy ne elszigetelt intézményeket, hanem rendszereket hozzanak létre. Az is magától értetődik, hogy a rendszer különböző elemei közötti kapcsolatnak egyre szorosabbá kell válnia.

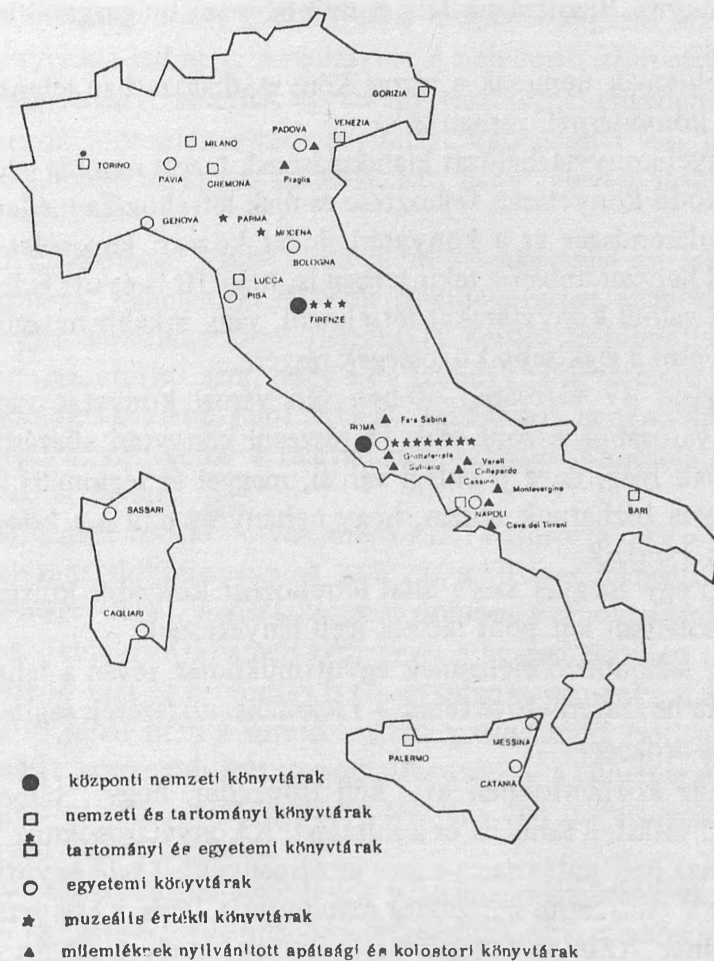
Rómában ez évtől kezdődően húsz körzeti könyvtár létesítését rendelték el. Ez az intézkedés rendkívül szükséges volt, de egyben azt is jelenti, hogy mostantól kezdve egy világvárosi szisztéma körvonalait kidolgozva kell tovább haladni.

Számolni kell azzal, hogyha Milánóban a városi könyvtárhálózat egy könyvtára kb. 20 000 lakost szolgál (jelenleg 32 könyvtár működik és további százat terveznek), Rómában egy körzeti könyvtárnak átlag 140 ezer lakost kell ellátnia, tehát ez utóbbiaknak hétszer akkora nagyságúaknak kell lenniük, mint a milánóiaknak, és el kell érniük a bresciai vagy a veronai városi könyvtár méreteit. Felvetődik a kérdés: 20 nagy könyvtárat, vagy inkább 40–60 kisebbet érdemes-e létrehozni?

A legjobb megoldás valószínűleg a 20 körzeti könyvtár elfogadása, amelyek azután 80 más, kerületi és mozgó szolgáltatáshoz kapcsolódnak különböző, rugalmas és a reális helyzetnek megfelelő szempontok szerint.

A maximális határfok elérése érdekében biztosítani kell, hogy az egyes könyvtárak között az együttműködés, az összeköttetés, a vásárlásokban és a kölcsönzésekben való megállapodás stb. megvalósuljon. Ezért a körzeti könyvtárak autonómiáját előre és tervszerűen meg kell vitatni, mert a szabályozás hiánya gátolhatná a konkrét problémák összehangolását, együttműködését és csökkentené a szolgáltatások hatékonyságát.

ÁLLAMI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK OLASZORSZÁGBAN



Az egyes fiókok berendezésének is az legyen a végső célja, hogy megkönnyítse a használatot, és ezért az összehangolás érdekében számos kérdést még a körzeti könyvtárak tanácsaiban is meg kell vitatni. Ilyen kérdések: a szabadpolc alkalmazása, a könyvtári állomány rendszerezése, a nyitvatartási idők egyeztetése, a közös tulajdonban lévő könyvek megbecsülésére történő nevelés, a központi katalógusok szerkesztése, stb.

A környezet meghódítása érdekében elengedhetetlen a propaganda, a napi sajtó felhasználása, a falragaszok alkalmazása és a különböző típusú könyvtárak kapcsolata más helyi kulturális szervezetekkel és intézményekkel.

Igen nagy fontosságú az intézményes kapcsolat a könyvtár és az iskola között. A több tapasztalattal rendelkező németek és angolok megállapították, hogy az iskolai könyvtárak barátság helyett esetenként ellenszenvet fejlesztenek ki a gyermekekben általában a könyvekkel és könyvtárral szemben. Ezért lényeges az iskolai vagy osztálykönyvtár – amelynek kizárólagosan didaktikus célokat kellene szolgálnia – és a közkönyvtárak gyermekrészele közötti kapcsolat tanulmányozása is.

Az életképes könyvtári rendszerek megteremtésének egyik igen fontos feltétele a társadalmi irányítás megvalósítása. Arra van szükség, hogy a könyvtár beleépüljön a közösség szívébe. Ezt célozza a körzeti és központi Irányító Bizottságok létrehozásáról szóló határozat. A társadalmi irányítás a városi lakosság különböző rétegeinek képviselőite útján realizálódik. Az Irányító Bizottságok léte és működése az öngazgatás leghelyesebb és legmegfelelőbb formája.

A jelzett problémák nemcsak a városi könyvtárhálózatban jelentkeznek, azonosak a gondok a megyei könyvtárhálózatban is.

A római megyei könyvtárhálózat kialakulásának tervét nemrég dolgozta ki a megyei tanács. A már működő könyvtárak fejlesztése és újak létrehozása mellett itt is egyik alapvető kérdés az iskolarendszer és a könyvtárhálózat közötti kapcsolat kiépítése. Analóg a városi és a megyei helyzet abban a tekintetben is, hogy itt is és ott is felvetődik a kérdés: vajon hasznosabb-e valódi könyvtárakat létrehozni, vagy inkább mozgókönyvtári szolgáltatásokat kell bevezetni a legkisebb közösségek részére.

A modenai járás 47 városából 40-ben van városi könyvtár vagy kölcsönzőhely; a római járás 126 városából viszont csak 18 részesül könyvtári ellátásban. Tehát az első lépéseket tettük csak meg, de a jelenlegi városi, megyei és regionális vezetés határozott szándékait tapasztalva bízhatunk abban, hogy néhány év múlva a könyvtári szolgáltatás helyzete kedvezően változik.

Összefoglalva: egy megyei szerv által létrehozott könyvtár kulturális és társadalmi felelősségével kapcsolatban két pont látszik igen lényegesnek:

1. A rendszer különböző elemeinek együttműködése révén a lehető leggazdagabbá és mindenki számára hozzáférhetővé tenni – racionális módszerek segítségével – a megyei és a városi közösség örökségét.

2. A kulturális központokban arra kell törekedni, hogy támogassák, bátorítsák és ösztönözzék az olvasást, a tanulást és a kutatást. A könyvtárosoknak késznek kell lenni a környezet ingereinek befogadására és a más intézményekkel való együttműködésre azért, hogy megvalósítsák a társadalmi nyitottság maximumát, lévén a könyvtár az írott civilizáció jelképes intézménye. Az olyan kulturális központok, amelyek elhanyagolják a könyvet, az olvasást és a kutatást – az értelmi fejlődés helyettesíthetetlen eszközeit – antidemokratikus politikát folytatnak.

AZ INFORMÁCIÓKERESÉS MINT PRÓBÁLGATÁSOK ÚTJÁN VÉGBEMENŐ KÖZELÍTÉSI FOLYAMAT

Don R. SWANSON

A szerző *Information Retrieval as a Trial-and-Error Process* c. cikkének szemelvényeit (*Library Quarterly*, 47. vol. 1977. 2. no. 128–148.p.) KÖVENDI Dénes fordította.

Az információkeresési rendszereket általában annak alapján értékelik, hogy mennyiben képesek kiválasztani a releváns dokumentumokat és kiszűrni az irrelevánsakat. Magának a relevancia fogalmának azonban eddig nem szenteltek kellő figyelmet. Az alábbiakban az utóbbi évtized néhány fontos visszakeresési vizsgálata kapcsán megvizsgáljuk, hogy milyen következményekkel járhat ez a mulasztás. Az elemzett kísérletek mindegyikében egy dokumentumgyűjteményt vetettek egybe egy tesztkérdés-csoporttal. A keresést egy vagy több ellenőrzendő indexelési eljárás segítette. Valamennyi kísérlet lényege annak a meghatározása volt, hogy az egyes keresésekben hány releváns dokumentum maradt feltáratlan.

A Cranfield II. kísérletben¹ a tulajdonképpeni visszakeresési tesztek előtt igyekeztek a kísérleti gyűjtemények valamennyi releváns dokumentumát azonosítani, közvetlenül megvizsgálva mindegyik dokumentumot mindegyik kérdés szempontjából. A jelen cikk szerzője bírálatában² rámutatott arra, hogy ez a szűrési eljárás feltáratlanul hagyja a releváns dokumentumoknak kevesebb mint 90%-át. Igyekezett is némi világot vetni ennek a titokzatos jelenségnek az okaira: a relevancia fogalmával kapcsolatos problémáknak bizonyára volt szerepük benne.

Lancaster MEDLARS-tesztje³ olyan módszerrel határozta meg a keresés teljességét (a visszakeresett releváns dokumentumok arányát az összes releváns dokumentumhoz képest), amely félrevezető lehet: a visszakeresett dokumentumok számát azon dokumentumok csoportjához viszonyította, amelyeket maga a kereső előzőleg relevánsnak minősített. Csakhogy részben már ez a csoport is olyan dokumentumokból állt össze, amelyeket előzőleg mások – tehát nem a kereső – kiválogattak mint esetleg relevánsakat. Az ilyen dokumentumokat könnyebb relevánsnak elismerni – s ennél fogva talán könnyebb indexelni és visszakeresni is –, mint azokat a releváns dokumentumokat, amelyek nem mentek keresztül ilyen előzetes szűrőn.

Salton néhány száz dokumentumból álló kísérleti gyűjtemény alapján hasonlította össze a MEDLARS-t egy teljesen automatikus rendszerrel, referátumok szövegének visszakeresése terén. Azt állapította meg, hogy az ilyen automatizált rendszerek pótolni tudják a manuális indexelésre épülőket.^{4,5} Csakhogy egyelőre semmi sem bizonyítja, hogy

Salton következtetése nagy dokumentumgyűjteményekre is érvényes. Lancaster vizsgálataiból (függetlenül a fent említett kifogásainktól) az következik, hogy a MEDLARS rendszer képes kiválasztani néhány tucat releváns dokumentumot mintegy 800 000 irreleváns közül; a Saltonéhoz hasonló kis kísérleti gyűjtemények alapján egyetlen konkurens rendszerről sem lehet megállapítani, hogy képes ilyen nagymérvű diszkriminációra.

Mindezekben a kísérletekben látszólag kizárólag a kereső megítélése alapján határozták meg, hogy a dokumentum releváns-e a mérés szempontjából. A relevancia megítélését azonban voltaképpen mindegyik kísérletben áthárították valaki másra, előzetes szűrés formájában. Ez a következetlenség ajánlatossá teszi a relevancia fogalmának behatóbb vizsgálatát.

A cikkíró a relevanciának két egészen különböző jelentését vizsgálja részletesebben. A relevanciaítélet lehet egyrészt a kereső alkotó, szubjektív gondolati aktusa, amely azt fejezi ki, hogy a dokumentum kielégít-e valamilyen, az ő kérésében foglalt információszükségletet. Másrészt tükrözheti a keresőnek azt a megállapítását is, hogy az adott dokumentum „ugyanarra a témára” vonatkozik, mint az ő kérése. Ez nem jelenti szükségszerűen azt is, hogy kielégíti a kérése alapjául szolgáló információszükségletet. [Lényegében a relevancia és a pertinencia különbsége ez – utóbbi kifejezést a cikkíró nem használja. (–a ford.)] Az utóbbi esetben a kereső relevanciaítéletét bizonyos mértékben előre megfogalmazhatja más is (az első esetben nem). Az információkeresési kísérletek e kétféle értelmezési szempontjának a megkülönböztetése, amint látni fogjuk, némi világot vethet az említett nehézségek forrásaira.

Köztudomású, hogy az információ visszakeresése voltaképpen próbálgatások útján végbemenő közelítés. Ajánlatos ezt a szempontot rendszeresebben érvényesíteni. A keresési igény ugyanis semmi egyéb, mint azoknak a sajtóságoknak a feltételezése, amelyekkel az általunk óhajtott dokumentumnak rendelkeznie kell. A rendszer választásán alapulva arra használjuk fel, hogy módosítsuk eredeti feltevésünket, próbálkozás végett. Modellként vehetjük Popper leírását a tudományos ismeretek megszerzéséről és növekedéséről.⁶ Az információkeresési rendszert ezek szerint úgy kell kialakítani, hogy a maximális rugalmasságot és a gyors választ biztosítsa magában a próbálgatásos megközelítési folyamatban. Három specifikus gyakorlati intézkedést javasolhatunk ennek a rugalmasságnak az elérése érdekében.

Az első a használó és az információkeresési rendszer közötti párbeszéd kiterjesztését és tökéletesítését célozza. A számítógépes interaktív rendszerek másodpercek alatt közlik a dokumentum bibliográfiai adatait (szerző, cím), magához a dokumentumhoz azonban esetleg csak napok, sőt hetek múlva juthat hozzá a használó. Szükség volna hát egy közbülső szolgáltatásra: olyan rendszerre, amely a jelen autoreferátumhoz hasonló részletes referátumokat percek alatt bocsátana a használó rendelkezésére. Felbecsülhetetlen segítséget jelentene a kérés pontosításához és módosításához az a lehetőség, hogy gyorsan kiválaszthatjuk vagy elvethetjük az egyes címekeket, rezüméket, referátumokat, jellemző szemelvényeket, s végül magukat a cikkeket.

A második javaslat a könyvtárak „böngészhetőségére” vonatkozik. A polcokon való böngészés az elemi példája a próbálgatásos megközelítésre épülő információkeresésnek, csak hogy a könyvtárak ésszerűtlen kölcsönzési politikája akadályozza ezt az eljárást.

A jelenlegi gyakorlat ugyanis mintha épp azt akarná biztosítani, hogy a leggyakrabban használt, feltehetőleg tehát legértékesebb anyagot ne lehessen megtalálni a polcon. Javíthatjuk a könyvtár böngészhetőségét, tehát hasznosságát, ha a kölcsönzési határidőt a könyv használatának várható gyakoriságától függően állapítjuk meg. Bizonyos határokon belül tehát csak rövidebb időre szabad kikölcsönözni a gyakran használt műveket. Ezt a módszert nem rossz eredménnyel próbálta ki a University of Lancaster könyvtára.

A harmadik javaslat a hivatkozásokat kívánja használhatóbbá tenni. A szerzők minden egyes tételről világosan jelezzék, hogy miért utalnak rá. Így javíthatjuk a próbálgatásos megközelítésen alapuló keresés lehetőségét minden olyan folyamatban, amely egy tanulmány hivatkozásaihoz kapcsolódik. A jelen cikk végén található hivatkozások mutatják e javaslat megvalósításának egyik formáját: mindegyik idézett műről megemlítjük, hogy milyen speciális köze van tanulmányunk gondolatmenetéhez.

[Alább az első hat hivatkozást közöljük, amely magának az autoreferátumnak a szövegéhez fűződik. A szerző csillaggal emeli ki azokat, amelyek tanulmánya szempontjából központi jelentőségűek: e hat utalás mindegyike csillagot kapott, ezt mi külön nem jelezzük. (– a ford.)]

HIVATKOZÁSOK

1. CLEVERDON, Cyril – MILLS, J. – KEEN, Michael: ASLIB Cranfield Research Project; factors determining the performance of indexing systems. Vol.1. Test design. College of Aeronautics, Cranfield, Bedfordshire. 1966.
Ez a munka egyike annak a három nagy, információkeresési rendszerekre vonatkozó kísérleti vizsgálatnak, amelyekről a fentiekben megállapítottuk, hogy bizonyos korlátaik vagy következetlenségeik feltehetően olyan nehézségekből erednek, amelyek a relevancia fogalmára épülő minden értékelési módszerre jellemzők.
2. SWANSON, Don R.: Some unexplained aspects of the Cranfield tests of indexing performance factors. = *Library Quarterly*. 41.vol. 1971. 223–228. p.
A cikk bírálja a Cranfield II. vizsgálatnak azt a módszerét, hogy a visszakeresési kísérlet előtt mindegyik kérés szempontjából minden releváns dokumentumot azonosítanak. Magának a kísérletnek az adatai alapján mutatja ki, hogy így a dokumentum és a kérés közötti releváns kapcsolatok mintegy 90%-a elvész. Sohasem tárták fel ennek a hatalmas információvesztésnek a titkát. A szerző feltevése szerint elsősorban a relevancia fogalmával kapcsolatos alapvető nehézségekről van itt szó.
3. LANCASTER, F. W.: Evaluation of the MEDLARS Demand Search Service. Library of Medicine, U. S. Department of Health, Education, and Welfare. Washington, D. C. 1968.
Felhívja a figyelmet arra, milyen nagy különbségek vannak a különböző kérésekre kapott visszakeresési eredmények között (lásd a 129. p. grafikonját). Ezek a különbségek véleményünk szerint a relevancia fogalmával kapcsolatos alapvető nehézségekből erednek.
4. SALTON, Gerard: A comparison between manual and automatic indexing methods. = *American Documentation*. 20.vol. 1969. 61–71. p.
Ez a munka is egyike annak a három nagy, információkeresési rendszerekre vonatkozó kísérleti vizsgálatnak, amelyekről a fentiekben megállapítottuk, hogy bizonyos korlátaik feltehetően olyan nehézségekből erednek, amelyek a relevancia fogalmára épülő minden értékelési módszerre jellemzők. Ez a kísérlet felhasználja Lancasternek a teljességre vonatkozó adatait, így erre

is érvényesek amannak a korlátai. A kísérlet valóban képet ad a SMART és a MEDLARS rendszer teljesítményének viszonyáról kis dokumentumgyűjtemények esetében, semmiféle következtetést nem lehet viszont levonni belőle a SMART rendszernek igen nagy gyűjteményekre való alkalmazásáról.

5. SALTON, Gerard: A new comparison between conventional indexing (MEDLARS) and automatic text processing (SMART). = J. of the American Society for Information Science. 23. vol. 1972. 75–84. p.

Lásd a 4. jegyzetben található megjegyzéseket. Ismét megállapítja, hogy a teljesen automatizált dokumentumrendszerek pótolni tudják a manuális rendszereket. Az újabb összehasonlítás egy 450 referátumból álló gyűjteményre épül, ez pedig messze kisebb annál, amely bármely következtetést megengedne arra nézve, milyen nagy a „zaj” (a visszakeresett irreleváns dokumentumok aránya) nagy gyűjtemények esetében. Megjegyzéseket fűzök ahhoz, hogy e kísérletben a relevanciátétel a keresőről más személyekre hárították át.

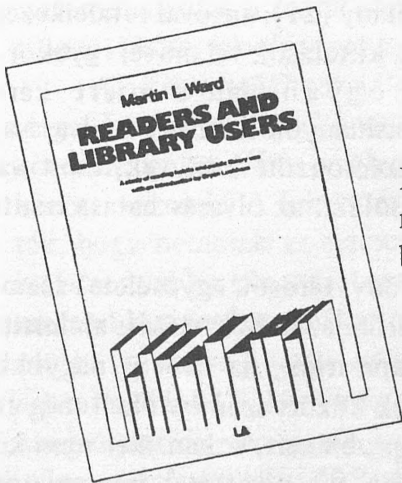
6. POPPER, Karl R.: Conjectures and refutations. The growth of scientific knowledge. Harper Torchbooks, New York. 1968.

Popper filozófiája, kivált az 1. fejezetben (33–59.p.) kifejtett formájában, ösztönzést ad arra, hogy az információkeresést próbálgatásos megközelítésnek tekintsük, így alapul szolgál e tanulmány fő gondolatához.

* * *

Nemcsak tartalmi jelentősége miatt közöljük e tanulmány autoreferátumának teljes fordítását, hanem azért is, mert illusztrálja a szerző egyik érdekes javaslatát: az információkeresési folyamat eredményesebbé tételére a bibliográfiai adatok és a teljes dokumentum rendelkezésre bocsátása közötti közbülső láncszemként rendszeresíteni kellene a (jelen esetben a szöveg 1/8-át kitevő) részletes referátum rendelkezésre bocsátását is. Hasonló újító módszertani javaslat indokolja a szerző hivatkozási módszerének bemutatását.

OLVASÓK ÉS KÖNYVTÁRHASZNÁLÓK



Martin L. WARD: *Readers and Library Users. A Study of reading habits and public library use with an Introduction by Bryan LUCKHAM.* The Library Association, London, 1977. 96 p. Bibl. 91–95.p. Index 96.p.

WARD 96 oldalas könyve információkban és gondolatokban igen tömény; szerkesztési módját tekintve eredeti műfaj. Az 1900 és 1976 közötti olvasási szokásokat és könyvtárhasználatot vizsgáló nagy-britanniai kutatások szemléje, de a brit közművelődési könyvtárak stratégiáját a kutatási eredményekkel szembeállító vitairatként is olvasható. Az olvasással kapcsolatos kutatások közül elsősorban a szociológiai megközelítésűeket és a könyvtári vonatkozásúakat válogatta ki WARD, ám nem is nagyon kellett válogatnia, hiszen ezek tipikusak a brit olvasáskutatásban. 125 kutatási eredményeket közlő (vagy kutatási eredményekre támaszkodó) tanulmányt ismertet – érdemüktől függően – öt sortól másfél oldalnyi terjedelemben: céljukat, a vizsgálat és a vizsgáltak körét, a vizsgált témaköröket, kérdéseket, a módszereket, a legfontosabb eredményeket és következtetéseket.

A névmutatóban legtöbbször hivatkozott Bryan LUCKHAM „A könyvtár a társadalomban” című kitűnő könyv (ismertetése a Könyvtári Figyelő 1976/4-5. számában) szerzője írta a bevezetőt, a fűlszöveg szerint gondolat-provokáló indítást. Amikor Bryan Luckham, mint a manchesteri egyetem Felnőttnevelési Tanszékének szociológusa, társaival együtt a hatvanas évek közepén azt kezdte vizsgálni, hogy miért nem használják az emberek a könyvtárat, és miért nem olvasnak, még alig támaszkodhattak megbízható kutatási tapasztalatokra. (Ezt látszik bizonyítani az a tény is, hogy a Ward könyvben ismertett kutatások 70%-a 1966 között fejeződött be.)

A szerző a könyv első fejezetében az olvasási és a könyvhasználati szokásokat vizsgáló szociológiai kutatások egymást kiegészítő szerepét hangsúlyozza, majd neves hazai könyvtári szakembereket idéz, akik az olvasási szokások ismeretének fontosságát hangsú-

lyozzák, sokakkal szemben, akik idegenkednek az olvasóval foglalkozó vizsgálatoktól. „Addig nem állapíthatjuk meg a könyvtári munka sikerességét, amíg nem tudjuk megméni az olvasás hatását a munkában és a mindennapi életben”, hangsúlyozza R. STAVELEY, – McCLELLAN pedig „intenzív szolgálat” elnevezésű programjának megvalósítását tartja elképzelhetetlennek kutatási eredmények alkalmazása nélkül.

A tárgymutatóban a legtöbb kutatást jelölő tárgyszavak jól jellemzik a brit olvasáskutatás – a magyar olvasáskutatásától több tekintetben is eltérő – területeit, irányait: könyvtárhasználók (52), olvasói érdeklődés (49), a könyvtárhasználat gyakorisága (29), a regény (27), a könyvtári tagság (23), ismeretközlő olvasmány (21), autóval rendelkezés (20), elégedettség (20), a könyvtár elhelyezése (19). Ezek a kutatások valamivel gyakorlatiasabbak, mint a magyarországiak, inkább a ki – mit – hogyan, mint a miért kérdésre keresnek választ. Jóval nagyobb az ismeretközlő olvasmányok használata-olvasása, a lemorzsolódók, a könyvtártagok által mások számára kölcsönzött könyvek, mint az olvasói attitűdök, az olvasás és egyéb tevékenységek kapcsolata, az olvasás hatása iránti érdeklődés.

Hogy érzékeltessem a szerző és megrendelő (a brit könyvtárosok egyesülete) szemléletét, átveszem a 126 kutatás eredményeit összegező zárófejezet beosztását, alcímeit:

Az olvasási szokásokat vizsgáló kutatók megállapították, ha nem is nagyobb figyelmet érdemlő tényezők között, a nem elhanyagolandók között számolni kell még az írástudatlansággal is. Walesben a kétnyelvűség okoz problémát, sokan már nem képesek folyékonyan vagy élvezettel walesi nyelven olvasni. Az olvasással kapcsolatos beállítódást csupán egy kutató vizsgálta – B. GROOBRIDGE: A londoniak és a könyvtáraik – és megállapította, hogy a könyvtárat nem használók felénél hiányzott az olvasás iránti érdeklődés. Az olvasás okait az ezzel foglalkozó egy-két kutatás elsősorban a magány elleni küzdelemben és a rohanó élet fáradtságának kipihenésében keresi. A nem-olvasás okait a legtöbb kutató az érdeklődés és az idő hiányában találja meg. Az olvasók társadalmi jellemzői (mi úgy mondanánk: az olvasást befolyásoló tényezők) között általában az életkort, a társadalmi osztályt, a családi állapotot és a képzettségi szintet nevezik meg, és a magas képzettségű középosztálybeli fiatalok körében találják a legtöbb olvasót Nagy-Britanniában. Az olvasók gyakran más területen is aktívak. A nem-olvasók az idősebbek, az alacsonyabb társadalmi osztályokhoz tartozók és alacsonyabb képzettségűek között találhatók a legnagyobb arányban. A televízió hatása több kutatás szerint az olvasás szempontjából negatív. Egyes kutatások viszont azt bizonyítják, hogy a magasabb végzettségűek között olvasásra ösztönző hatással is lehet. Az olvasói érdeklődésére Nagy-Britanniában is a szépirodalom előnyben részesítése jellemző. Az ismeretközlő olvasmányok között az életrajz, a történelem és az útleírás a legkedveltebb, de alaposabban vizsgálva az olvasói érdeklődés változatosabb, összetettebb képet mutat. A férfiak a „keményebb” témákat, a nők a bensőséges és a romantikus olvasmányokat kedvelik. A humoros könyvek a középosztálybeli olvasók kedvelt olvasmányai. Az olvasmányok olvasói értékelésével kevés kutató foglalkozott, de így is érdekes megállapítások születtek: az olvasók értékelési szempontjai között a szerzővel való azonosulási lehetőség, a regény valószínűsége, és a menekülésre való lehetőség szerepelt leggyakrabban, de az informálást és a véleményformálást is sok olvasó hangsúlyozta.

Az olvasmányok kiválasztásánál legtöbb kutatás tanúsága szerint a szerző csak a magasabb társadalmi státusú olvasóknál döntő tényező a könyv kiválasztásánál, míg a „belekóstolás” az alacsonyabb társadalmi helyzetű olvasók jellemző választási módszere. Az olvasás intenzitását vizsgáló kutatások megállapították, hogy átlagosan napi egy óra olvasás társadalmi rétegenként erősen eltér. Egyes kutatások heti 11 órában, mások heti két-három 250–300 oldalas könyv elolvasásával jellemezték a rendszeres olvasók szokásait. Az olvasók 62%-a szokta újra elolvasni a már olvasott könyveket. A könyvek forrásai között a könyvtárat találta a legtöbb kutatás a legfőbb olvasmányt közvetítő csatornának, több kutatás nem látta kisebbnek a könyvesbolt és az ismerősöktől kölcsönzött könyvek szerepét, mint a könyvtárét.

A könyvtárhasználattal foglalkozó kutatások átlagosan 28%-ban állapították meg a közművelődési könyvtárat használók arányát Nagy-Britanniában, a felnőtt lakosság körében. Ez az arány a település jellegétől és a könyvtár környezetétől függően 10–15% között változik. A könyvtártagok személyes jellemzőit vizsgálva a kutatók megállapították, hogy nemcsak az alacsony jövedelmű, hanem a nagyon magas jövedelmű rétegekben is alacsonyabb a könyvtárhasználók aránya az átlagosnál, a diákok és a nyugdíjasok viszont magasabb arányban találhatók a könyvtárban, mint a társadalomban. A könyvtártagság okait vizsgálva a tanári buzdítás, az életforma-szokások változása, az új lakásba költözés a szomszédok, a könyvtár és a lakóhely távolsága, a közlekedési lehetőségek szerepét hangsúlyozzák. A tagság változását jellemzi a lemorzsolódók átlagosan 46%-os aránya a nem-tagok között. Akik sohasem voltak könyvtártagok, azok az érdeklődés és az idő hiányára hivatkoztak leggyakrabban. A könyvtárat használó nem könyvtári tagok többsége a háziasszonyok kölcsönözta könyveket olvasó családtagok közül kerülnek ki. A könyvtárhasználók jellemzői hasonlóak a könyvtártagokéihoz, bár e két réteg nem egészen fedi egymást. A könyvtárhasználatot befolyásoló egyéb tényezők között a bevásárlás, a különböző szabadidőtevékenységek, néha a rádió és a televízió, a gépkocsi tulajdon és a könyvtár elérhetősége játszik szerepet. Több kutató vizsgálta a könyvtár hatását a könyvtárhasználatra. A könyvtári szolgáltatások sokfélesége elsősorban a magasabb iskolázottságúakat befolyásolta, szélesebb kört érintett a könyvtár elhelyezése. Azt is megállapították, hogy a mozgókönyvtárakat használók másféle könyvtárhasználói szokásokkal jellemezhetők, mint a hagyományos könyvtárat használók. Viszonylag kevés kutató hangsúlyozza a könyvállomány összetételének befolyásoló szerepét. A használói szokások vizsgálói megállapították, hogy a hetenkénti és kéthetenkénti látogatások a leggyakoribbak, a látogatások célja a leggyakrabban a kikapcsolódás, az információ és a művelődés. Kevés olyan olvasó akad, aki csak visszahozna és ne vinne új könyvet. A nem-használók – akár a nem-tagok – az érdeklődés és az idő hiányára hivatkoznak. Az egyik kutató megállapította, hogy a nem-használók úgy érzik, a könyvtár-használók „mások”, és hogy a könyvtár csak a nagyon fiatalok és a nagyon öregek szórakozási igényeit szolgálja. A könyvtár használatának tudatossága és a könyvtár mellőzése is több vizsgálat tárgya volt. A nagyobb tudatosság a több szolgáltatást igénybevevőket jellemzi, a legmellőzöttebb szolgáltatásnak a katalógus bizonyult. A szolgáltatásokkal való elégedettséggel elég sok kutatás foglalkozott, vizsgálták mennyire elégedettek általában a könyvtárral és meny-

nyire az egyes szolgáltatásokkal. A kutatások többsége a használók nagyobb részének elégedettségét tapasztalta, de jó néhány kutatás bizonyította az ellenkezőjét is. A könyvtárral kapcsolatos beállítódásokat vizsgálva több kutató azt tanúsítja, hogy sok helyütt éppen a könyvtárat találják legjobb helyi állami szolgáltatásnak. Még a nem-tagok között is általános volt ez a vélemény.

A kutatók következtetéseit mérlegelve és bírálva WARD úgy találja, hogy az olvasás bonyolult lélektani folyamat, amelynek eredményeképpen az olvasó eszmei áramlatokhoz kapcsolódva társadalmibbá válhat. Az olvasó és a szöveg találkozását legalább annyira befolyásolják az apró, mindennapi események, és a környezet, mint az olvasói szándékok és célok. Az otthon és a könyvtár távolsága, a gépkocsi, a könyvkiadás meghatározhatja a könyvtárhasználati szokásokat, ez pedig az olvasási szokásokat. A kutatások eléggé sokat feltártak az olvasási szokások szociológiai magyarázatából, de nem azok az olvasók szerepelnek bennük, akikkel a kutatások eredményeit felhasználni kívánó könyvtáros nap mint nap találkozik, hanem olvasórétegek, olvasócsoportok és olvasótípusok. Még egy baj van ezekkel a kutatásokkal: statikus képet adnak az olvasóról, mert pillanatfelvételek. WARD három lehetőséget lát arra, hogy az elkövetkező kutatások az olvasói folyamat dinamizmusát és figyelembe vehessék:

1. Longitudinális (vagyis időben hosszirányú) kutatások, amelyek segítségével például vizsgálni lehet az életkori sajátosságok szerepét.

2. Az olvasást a formális és informális kommunikációk rendszerében vizsgálni. Ily módon lehetne például a mainál pontosabb ismereteket szerezni arról, hogy milyen „munkamegosztás” van az olvasás és a beszélgetés között.

3. Az olvasás folyamatát vizsgálva megtudhatnánk, hogy az olvasó:

- a) milyen fajta közlésnek tekinti az adott könyvet,
- b) a könyv milyen mozzanataira válaszol,
- c) mi haszna származik a könyv elolvasásából.

WARD ezt (egy hipotézisrendszernek is tekinthető) példával világítja meg:

Egy könyv lehet: – műfaj

- része egy sorozatnak – (újság)
- olvasmányfajta – (könyv)
- közvetítőeszköz – (könyv-televízió)
- címkével ellátott termék

Válaszolni lehet a könyvre:

- mint üzenetre
- mint tükörképre

Értéket jelenthet az olvasmány:

- mint az élmény kontrollja,
- mint lehetőség a könyvben szereplő emberekkel, csoportokkal való azonosulásra,
- mint eszme, szimbólum, ritus.

Ami a könyvhasználattal foglalkozó kutatásokat illeti, bizonyították az életkor, a nem, a társadalmi osztály, a képzettségi szint, a családi helyzet és a szabadidő eltöltése szokásainak könyvtárhasználati szokásokat alakító szerepét. Az elkövetkezendő kutatások-

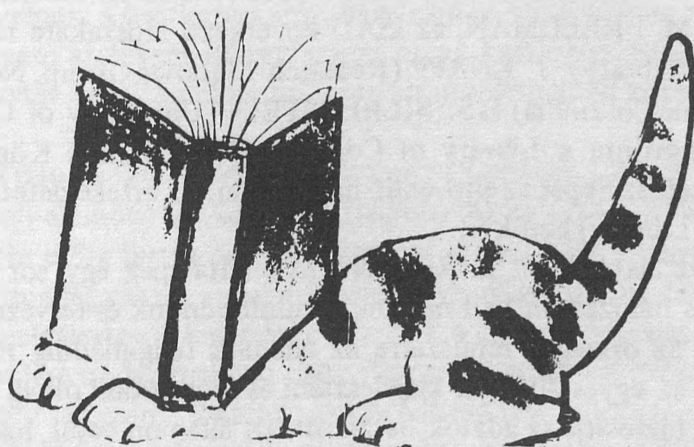
nak – az olvasási szokásokat vizsgáló kutatásokhoz hasonlóan – mélyebbre kell hatolniuk az elvárások és a következmények vizsgálatában. Komolyabban kell foglalkozni a másokat helyettesítő könyvtárhasználókkal, a könyvtárból kölcsönzött könyvek továbbkölcsönzésével, és a könyvtárból kölcsönzött könyvek társadalmi hatásával, valamint a könyvtárral, mint a közművelődési és köznevelési intézményrendszer egyik tagjával.

A kutatások legfontosabb tanulsága WARD szerint az, hogy az olvasók és a könyvtárosok másképpen látják, értelmezik és használják a könyveket és a könyvtárat.

Annak a felemás helyzetnek, hogy az olvasók többsége elégedett általában a könyvtárral és kritikus az egyes szolgáltatásokkal szemben, az az oka, hogy az olvasók nem igen látják a könyvtár egészét, lényegét. A könyvtárosok a könyvek rendszerét, az olvasók olvasmányait látják a könyvtári könyvekben. A katalógus, a könyvtárosképzés központi témája, hetedrangú az olvasók számára. Mindez mindkét oldalról büntudatot, sértődöttséget, türelmetlenséget, közömbösséget válthat ki. Világosan kell látniuk a könyvtárosoknak azt is, hogy a könyvek és könyvtárak mindenki számára egyenlő hozzáférhetősége nem realizálódik, a lehetőségek egyenlősége nem találkozik az igények egyenlőségével. Egyes kutatások azonban azt bizonyítják, hogy a hagyományos igények mellett újakkal is számolni kell a könyvtáraknak a jövőben.

Ami a további kutatásokat illeti, a dinamikus szempont hangsúlyozása mellett WARD felhívja a figyelmet arra, hogy az olvasók és használók eddiginél finomabb csoportjait kellene felfedezni az állományt az olvasói szükséglet és viselkedés figyelembevételével kialakítani szándékozó könyvtárosok segítségével. Úgy érzi, hogy a könyvtárak felől nézve már elég sok mindent tudunk a könyvtárhasználatról, meg kellene változtatni a nézőpontot, és az olvasók felől folytatni ezeket a vizsgálódásokat.

KAMARÁS István



ORSZÁGOS BIBLIOGRÁFIAI ADATCSERE-HÁLÓZAT TERVE AZ USA-BAN

Beszámoló az Amerikai Könyvtári Egyesület
szakmai továbbképző értekezletéről

NYREN, Karl: ALA/ISAD Institut on the National Network (Library
Journal, 1977. 1.no. 761–763.p.)

1977. február 24-én, az Amerikai Könyvtári Egyesület Tájékoztatástudományi és Automatizálási Osztálya (American Library Association's Information Science and Automation Division = ALA/ISAD) Chicago-ban tartott kétnapos értekezletének első napján mintegy 200 főnyi résztvevő hallgatta a javasolt országos könyvtári hálózat bibliográfiai kérdéseire vonatkozó szempontok sorozatát:

- az adatátviteli hálózatok fejlődése az amerikai könyvtárügyben
- az országos bibliográfiai hálózat és a tudományos könyvtárak
- országos bibliográfiai hálózat és a közművelődési könyvtárak
- országos bibliográfiai hálózat és a regionális rendszerek
- a szabványosítás szerepe az országos bibliográfiai hálózatban
- nemzetközi katalogizálási együttműködés
- a Kongresszusi Könyvtár szerepe az országos bibliográfiai hálózatban
- teljes skálájú könyvtári együttműködési rendszer (az amerikai Országos Könyvtári és Tájékoztatástudományi Bizottság terve).

Az első napon négy felszólaló J. ROSENTHAL, az ISAD elnöke (University of California, Berkeley), M. FREEDMAN, az ISAD következő időszakára megválasztott elnöke (New York Public Library), J. KNAPP (Research Libraries Group, New York Public Library – Harvard-Yale Columbia) és S. SILBERSTEIN (University of California, Berkeley) erőteljesen kétségbevonta a Library of Congress (Kongresszusi Könyvtár) kialakulóban lévő „de facto” vezetőszerepét az eljövendő hálózatban. Az értekezleten K. MALINCONICO (New York Public Library) elnökölt.

Az értekezlet alaphangját J. ROSENTHAL adta meg egy sor kérdés felvetésével: „Egyetlen országos hálózatban kell nekünk gondolkodnunk és terveznünk? Milyen befolyást gyakorolnak az országos rendszerre az államok félig-meddig mesterséges határai? Képesek lesznek-e az egyes államok kifejleszteni és fenntartani olyan bibliográfiai hálózatot, amely egyrészt biztosítja az adatok hasznosítását államon belül, másrészt fókuszpontul szolgál a könyvtári és információs tájékoztatási szolgálat végső célkitűzéseinek eléréséhez.

A washingtoni könyvtári hálózat mindkét funkció megvalósításának feltételeivel bír.”... Egy kevésbé strukturált hálózatot támogatva, mint amilyet a monolitikus szervezet valószínűleg meg kifejtette, hogy „egy... szilárd, átfogó és stabil bibliográfiai hálózat aligha hihezhető... az egységes szervezetű országos bibliográfiai hálózat fogalmi léggömbje könnyen lelohasztható... a fejlődő kooperatív könyvtári és tájékoztatási rendszerek többdimenziós sakkjátékhoz hasonlíthatók, amelyben a tisztek változó lehetőségekkel rendelkeznek... mindegyik különböző sebességfoknál fejlődik ki.”

Kérte, hogy „az Országos Könyvtári és Tájékoztatótudományi Bizottság (National Commission on Libraries and Information Science =NCLIS) támogatólag működjék közre a kutatási és fejlesztési konszolidációban most érvényre jutó tendencia kiegyensúlyozásában: foglalkozzék különösen ilyen témákkal, mint az angol-amerikai katalogizálási szabályok (Anglo-American Cataloging Rules =AACR), a Library of Congress katalógusainak lezárása és az átfedések megszüntetése”. Rámutatott, hogy „a múlt automatizálást érintő fejlesztési munkálataiban a következőkben keresendők az alapvető tévedések”: a döntéshozatalra irányuló szervezeti szerkezetben, amely nem volt alkalmas a rendszerezett információk megszerzésére és értelmezésére; a rendszer egészét átfogó célok és célkitűzések erősen változó és nem teljes meghatározásában; az egységes cél feltételezésében, holott ilyen nem volt.”

M. FREEDMANN, az ISAD alelnöke és megválasztott új elnöke felszólalásában a közművelődési könyvtárak országos bibliográfiai hálózattal kapcsolatos érdekeiről beszélt. Két szempontból bírálta a Kongresszusi Könyvtár katalogizálását: egyrészt amiatt, hogy nem eszközöl változtatásokat a tárgyszavakban annak érdekében, hogy kivonja a forgalomból az idejétmúlt és káros társadalmi álláspontokról szóló dokumentumokat, másrészt pedig amiatt, hogy az említett könyvtár katalogizálása – mivel azt saját használói és a nagy tudományos könyvtárak olvasói számára tervezték – nem felel meg az átlagos közművelődési könyvtáraknak. Mint valami „mitoszt” támadta annak szükségességét, hogy valamennyi könyvtár számára egyetlen országos standard katalógus készüljön; hogy egyetlen katalógusfelvétel a maga egyedülállóan tagolt írásjel alkalmazási módjával kerüljön be a világ valamennyi államának valamennyi katalógusába. Kijelentette, hogy az említett könyvtár címleírásai elsősorban és legfőképpen saját igényeket vannak hivatva kielégíteni. A Kongresszusi Könyvtár képtelen sok olyan változtatás véghezvitelére, amelyeket más könyvtárak igényelnek. Következésképp „helytelen és indokolatlan megterhelni a közművelődési és más, nem archivális könyvtárakat olyan katalogizálási gyakorlattal, amely a Kongresszusi Könyvtár belső katalógusfenntartási problémáinak következményeként áll elő.”

J. KNAPP, a Tudományos Könyvtári Csoport (Research Library Group) rendszerkérdésekkel foglalkozó alelnöke látszólag az intézmények egy csoportjának, illetve típusának szempontjait szem előtt tartva beszélt, azonban semmi kétség nem volt afelől senkiben, hogy – mint mindegyikük – saját intézménye célkitűzéseit tartotta szem előtt. Szerinte a hálózati szolgáltatások hasznosak lehetnek a kis könyvtáraknak. Nem látja akadályát annak, hogy miért ne lehetne egy másodlagos címleírást készíteni a MARC felvétel kiterjesztésével, amely hasznos lehetne a közművelődési könyvtáraknak; sőt a terhes jelzetek, amelyek megvannak az új nemzetközi szabványos bibliográfiai leírásban

(International Standard Bibliographic Description =ISBD), el is hagyhatók. A hálózat jövőjét vizsgálva, azt jósolta, hogy csak „korlátolt számú hálózat” lesz majd, mint pl. a Tudományos Könyvtárak Csoportja (Research Libraries Group), az Ohioi Főiskolai Könyvtári Központ (Ohio College Library Center =OCLC), továbbá olyan megoldási lehetőségek, mint a Délkeleti Könyvtári Hálózat (Southeastern Library Network =SOLINET). Nem értett egyet az Országos Bizottság (National Commission) álláspontjával az állami könyvtári bázisszervet illetően. Mint jósolta, a jövőendő országos on-line katalógus nem a Kongresszusi Könyvtárban lesz, hanem mint „a helyi hálózatok állomány-anyagáról készített felvételek összessége” működik majd. Megítélése szerint nem lesz szükséges, hogy az országos központi katalógus (National Union Catalog =NUC) a Kongresszusi Könyvtárban on-line üzemmódon funkcionáljon. „A megosztott katalogizálási felelősséget” úgy látja, mint a holnap hálózatának követelményét. A Kongresszusi Könyvtár maga egy jelentős használója lesz a hálózatnak, és nagyon aktív csomópontja. Felvetette a gazdasági korlátok kérdését a Tudományos Könyvtárak Csoportjának a hálózatban való részvételével kapcsolatban. Jelentős szövetségi támogatás hiányában az országos hálózati szolgáltatásoknak a helyi hálózatok vonatkozásában gazdasági jelleggel is kell bírniuk, hasonló módon a helyi hálózatok szolgáltatásaihoz az egyes könyvtárak irányában. Ebben az összefüggésben reményteljes fejlődésnek látja a Kongresszusi Könyvtár és a Tudományos Könyvtári Csoport által kezdeményezett kísérleti tervet: ha ez sikeres lesz, a helyi hálózatoknak a továbbiakban nem kell a Kongresszusi Könyvtár MARC felvételei teljes beszerzési és karbantartási költségét viselni, minthogy ezek on-line módon távoli igénybevétel céljára is elérhetőek lesznek.

S. SILBERSTEIN (University of California, Berkeley) a szabványokról beszélt. „Ami fontos a szabványokkal kapcsolatban, mondotta, nem az, hogy azok hogyan viszonyulnak ahhoz, amit önök vagy én szeretnék, hanem az, hogy ezek hogyan viszonyulnak a döntéshozók kívánságához. Némely szabvány csak az egyedi körülmények vonatkozásában jelentős, de nem általános jelentőségű... nagymérvű bizalmat tanúsítanak irántuk, ámbár ezek úgyszólván sohasem sejtetik, milyen hasznosak lesznek számunkra. A könyvtárosok ma a költségek csökkentésére törekszenek. A szabványok közül egyesek, sőt egész sor ezzel kapcsolatos. Egy másvalaki katalógusának használata csökkenti azokat a lehetőségeket, amelyek szerint az ember maga tud katalogizálni egy könyvet. Szabványokat azért szeretnék létrehozni, hogy elkerüljük a szélsőséges tévedéseket... de egy on-line rendszerű katalogizálási rendszer nem engedi meg számunkra, hogy azt a helyileg szokásos hozzáférhetőségi szempontokkal kiegészítsük... holott pl. az OCLC rendszerébe bekapcsolódva, sokkal alacsonyabb minőséghez jutunk hozzá, mint amit valaha is elfogadhatónak hittük”. Az osztott katalogizálás veszélyeiről a következőket jegyezte meg: „valamikor az osztott katalogizálás csak a Kongresszusi Könyvtár katalogizálását jelentette, ma azonban már bárki katalogizálásának elfogadását jelentheti. Sőt azoknak a könyvtáraknak, amelyek csak a Kongresszusi Könyvtár katalóguscédula-levonatait szerzik be, még nagyon sok tennivalójuk van a változtatásokkal is.” Végülis elismeri, hogy van valami ésszerűség valamennyi könyvtár azonos katalogizálásának elképzelésében, azonban azt is megjegyzi, hogy „ha valamennyi könyvtárnak azonosnak kellene lennie, akkor miért is van szükség mindezekre a könyvtárakra? Reménytelenül nehéz dolog elképzelni, mondotta, hogy

egy könyvnek egyetlen alkalommal történő katalogizálása megfelel az egész emberiség számára...”

E111 — ①
.A235
1971 — Adams, Herbert Baxter, 1850–1901.
② — Columbus and his discovery of America, [by Herbert B. Adams and Henry Wood. 1st AMS ed., New York, AMS Press, 1971, ③
88 p. 23 cm. (Johns Hopkins University. Studies in historical and political science, ser. 10, no. 10–11) — ④
Reprint of the 1892 ed.
CONTENTS: Columbus and his discovery of America, by H. B. Adams.—The discovery of America, by H. Wood.—The first Jew in America, by M. Kayserling.—Columbus in Oriental literature, by C. Adler.—Bibliographies of the discovery of America, by C. W. Bump.—Public memorials of Columbus, by C. W. Bump.
⑤ — 1. Colombo, Cristoforo. 2. America—Discovery and exploration—Bibliography. I. Wood, Henry, 1849–1925. II. Title. (Series)
① — E111.A235 1971 973.1'5 70-149681
ISBN 0-404-00287-0 ⑦ MARC
⑥ — Library of Congress 71 [4] ⑧

- ① raktári jelzet (helyrendi szám)
- ② szerző (vagy főlap)
- ③ a cím és a dokumentum ismérvei
- ④ sorozati cím
- ⑤ azoknak a rendszavaknak a felsorolása, amelyekhez még besorolták ugyanezt a katalóguscédulát
- ⑥ ISBN-szám
- ⑦ ETO-jelzet (más könyvtárak számára, amelyek ezt az osztályozást használják)
- ⑧ katalógusszám másrendszerű katalógusok számára (pl. MARC)

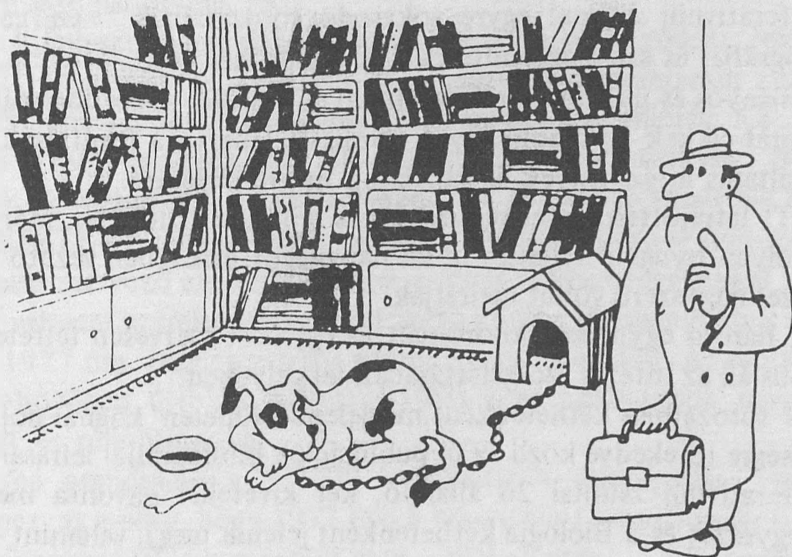
Az ISAD konferencián egyik legtöbbet emlegetett téma volt a demokratikus határozathozatal, vagy inkább annak hiánya. Amíg az olyan nagy szervezetek képviselői, mint Berkeley és a Tudományos Könyvtári Csoport (Research Library Group) bizonyos eréllyel érvényesíteni tudják igényeiket a döntésben, addig sokaknak nincsen ilyen lehetőségük. A csikágói konferenciát élénk figyelemmel kísérték az egyetemi és főiskolai könyv-

tárosok, de szórványosan ott voltak a közművelődési könyvtárak és rendszerek képviselői is. Felvetődött, hogy nincs meg a lehetősége a demokratikus határozathozatali eljárásnak azok számára, akik ebben részt kívánnak venni. Amint az egyik felszólaló mondotta, „úgy tűnik, hogy a reális alternatívákat sem vették figyelembe... az egyetlen dolog, amely előrehalad, a Kongresszusi Könyvtárnak az az erőfeszítése, hogy megegyezést hozzon létre terve és a hálózatról alkotott saját elképzelése mellett.” A Kongresszusi Könyvtár részéről jelenlévő H. AVRAM és L. RATHER (éppúgy mint a Kongresszusi Könyvtár előző igazgatóhelyettese, J. LORENZ) nem is tagadták e megítélés helytállóságát. A döntésben való részvétel kérdésével ugyancsak foglalkozott B. McCLARREN, Illinois, Észak-Peremvárosi Könyvtári Rendszerének (North Suburban Library System, Illinois) igazgatója. Kifejtette a Library Journal folyóiratnak, hogy a probléma, amelyet ő és mások is éreznek, egy általuk is elfogadható eljárás, vagy döntéshozatali mechanizmus hiánya, s ebben a kérdésben képtelenek megegyezésre jutni. De nem mindenki kívánt demokráciát ezen a téren: S. BRYNTESON (Indiana University) kétségesnek tartotta, hogy a hálózati döntéshozatal bölcs dolog szavazásnak alávetni. Sok könyvtáros valószínűleg az automatizálás ellen szavazna, ha erre lehetősége nyílnék.

Az ISAD konferenciájának második napján H. AVRAM, a Kongresszusi Könyvtár hálózatfejlesztési szakigazgatóhelyettese leírást adott a nemzeti bibliográfiai szolgáltatással kapcsolatos tervről, magától értetődően úgy tekintve azt, mint a Könyvtár új funkcióját, illetve mint a már meglévő funkciók kiterjesztését. Felsorolta azt a sok lépést, amelyet a Kongresszusi Könyvtár tett ennek a célnak érdekében, és azokat a további terveket, amelyeket a Könyvtár maga elé tűzött az országos bibliográfiai szolgálat megvalósítására (MARC, COMARC, CONSER, 50 fontosabb és 250 kisebb nyelven történő katalogizálás évenként 250 000 tétellel, továbbá egyes kiadványok: National Union Catalog, New Serial Titles, Name Headings with References, The Register of Additional Locations). Rámutatott a Kongresszusi Könyvtárnak az ISBD-ben (International Standard Bibliographic Description) és az UBC-ben (Universal Bibliographic Control) történő részvételére és vezető szerepére is. A jövőt illetően jelezte a Kongresszusi Könyvtár Névrendszó Terjesztési Szolgálatának (Name Authority Distribution Service) folyamatba vételét 1977 tavaszán, és a feldolgozás alatt álló felvételek esetleges terjesztését, valamint a belső on-line lehetőségek felhasználásával a szolgáltatások kiterjesztését. Az országos hálózat jelenlegi helyzetét lényegében véve az a jelentés tartalmazza, amelyen a Kongresszusi Könyvtár már dolgozik és terveket készít. A benyomás, amelyet az ismertetés keltett, erős volt olyan értelemben, hogy ez a problémakör a „Kongresszusi Könyvtár birodalma”. Számos bírálatra, miszerint a Kongresszusi Könyvtár nem szolgálja ki jól bibliográfiai adatokkal használóit, válasza annak megerősítése volt, hogy az említett könyvtár tudna és akarna is kiszolgálni minden használót és könyvtártípust, azonban mások szükségleteihez és igényeihez való alkalmazkodásának mértéke függ a költségreálításoktól és a biztosított személyzettől, annak gyorlottságától. Arra a kérdésre, hogy a Kongresszusi Könyvtárnak milyen lehetőségei vannak, válasza az volt, hogy a Kongresszusi Könyvtárnak az a képessége, hogy továbbhaladjon bármely speciális cél felé, gyakran a körülményeken múltott, amelyek fölött nem állt módjában ellenőrzést gyakorolnia. Ennélfogva a lehetőségek, a prioritás szabályozása és biztosítása gyakran ad-hoc döntések kérdése volt.

Az ALA/ISAD csikágói konferenciája végén Al TREZZA, a Nemzeti Bizottság adminisztratív igazgatója szolgáltatotta az utolsó kiegészítést az országos hálózati vita témaköréhez. Felvetette a „teljes szolgáltatást nyújtó hálózat” kérdését, egy olyan fogalmat, amely reménye szerint egy sokkal átfogóbb valamit fog jelölni az ilyen „korlátozott hálózatoknál” (ez is az ő kifejezése), mint az OCLC vagy a Kongresszusi Könyvtár tervezett országos bibliográfiai hálózata. Képet rajzolt egy olyan országos hálózatról, amely magába foglalja a nemzet valamennyi könyvtárát és tájékoztatási erőforrását – beleértve a magán-szektorhoz tartozókat is, – és amely vállalja annak felelősségét, hogy azokat hozzáférhetővé teszi mindenki számára bármelyik intézménye útján (beleértve a helyieket is). Olyan területeken, mint a referenz, a tanácsadó szolgálatok, a komputer- és bibliográfiai szolgáltatások az országos szint lenne a legvégső lehetőség, amely támogatja a helyi, az állami és a regionális intézményeket, nagyrészt ugyanolyan módon, mint ahogyan egy jól fejlett állami könyvtári szerv felügyeletet gyakorol az erőforrások hierarchiája felett. A konferencia után válaszolva a Library Journal által felvetett egyik kérdésre elmondta, hogy nem ért egyet azzal a nézetel, miszerint az a szerv, amely működteti a hálózatot, nem kell, hogy azonos legyen valamelyik fontosabb résztvevővel vagy csomóponttal. Ha a tulajdonképpeni törvényesítés megtörténik, amely megadja a Kongresszusi Könyvtárnak a megbízást az országos szintű szolgáltatások ellátására, nem volna semmi ésszerűség abban, hogy miért ne a Kongresszusi Könyvtár lenne az országos hálózatban az irányítás székhelye. „De nem is ez a lényeges, hogy milyen szervezet lesz felelős az irányításért, hanem az, hogy kell lennie egy testületnek vagy ügyvezető tanácskozó bizottságnak, amely felelős és megfelelő lesz a nemzetnek. Egyébként az irányítás sohasem lesz hatékony.”

BALÁZS János



A Bibliotekar humorából

AZ ÖSSZ-SZÖVETSÉGI TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZET (VINITI) EREDMÉNYEI, • FELADATAI, PERSPEKTÍVÁI

CSERNÜJ, A. I.: Vseszojuznűj insztitut naucsnoj i tehniceszkoj informacii: itogi, zadaci, perszpektivü (Naucsno-tehniceszka informacija, I szer. 11–12. no. 13–26. p.)

A VINITI (Vseszojuznűj insztitut naucsnoj i tehniceszkoj informacii) 1977-ben ünnepelte fennállásának negyedszázados évfordulóját. Az Intézet annak idején a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának felügyelete alatt jött létre. 1955-ben új társfelügyeleti szervet kapott, a Szovjetunió Minisztertanácsának Állami Tudományos és Műszaki Bizottságát.

Az Intézet sokat köszönhet A. N. NESZMEJANOV akadémikusnak, aki az ötvenes években az Akadémia elnöke volt. Az Akadémia égisze alatti születés egyébként szimbolikus jelentőségű: nagy orosz politikusok és tudósok ui. mindenkor arra törekedtek, hogy az ország tudományossága napra készen sajátíthassa el és fejlessze tovább mindazokat az eredményeket, amiket a világ tudományossága produkált.

Az Intézet feladatkörét létrejöttékor a következőkben határozták meg:

1. a tudományos tájékoztatás módszereinek korszerűsítése tudományos kutatások révén;
2. a Referativnűj zszurnal egyre sokasodó sorozatainak szerkesztése és kiadása;
3. bibliográfiai és szemlésző információk gondozása és közzététele a legkülönbébb tudományos és műszaki területek hazai és külföldi szakirodalmából;
4. folyóirat-cikkek és tanulmányok fordítása, illetve a fordításokról való másolat-szolgáltatás intézmények és vállalatok megrendelésére.

A VINITI létrejöttétől kezdve igen gyors fejlődést futott be. Már az ötvenes években rengeteg olyan nyugati nyilatkozat lát napvilágot, amelyben vezető politikusok és tudósok az Intézet nagyszerű voltát méltatják.

Jelenleg három egymással koordinált és egymást szervesen feltételezű tájékoztatási kiadványtípus áll az Intézet szolgáltatásának tengelyében:

1. a 104 sorozatban kéthetenként megjelenű Bulleten' szignal'noj informacii, amely teljességre törekedve közli az új publikációk bibliográfiai leírásait;
2. a Referativnűj zszurnal 26 állandó, két kivétellel havonta megjelenű sorozata (a Vegyészeti és a Biológia kéthetenként jelenik meg), valamint 48 különkiadása, amely referátumokkal tájékoztat az adott tudományterületek legfontosabb publikációiról. 1977-ben a Referativnűj zszurnal különféle sorozataiban 1149 ezer referátum kapott helyet. Az 1953 óta közölt referátumok száma 18,3 millió.

3. az Itogi nauki i tehnikai évi kb. 80 kötete, amely elemző és szintetizáló tájékoztatást nyújt a különféle tudományterületek kiemelkedő szakirodalmáról. 1977-ig bezárólag összesen 809 ilyen összefoglaló kötetet jelentetett meg az Intézet.

Az ötvenes évek közepétől 1973-ig igen jelentős és hasznos szerepet töltek be az Ékszpressz-információ sorozataival azzal, hogy rövidített fordítások formájában közölték a külföldi szakirodalomtermés legérdekesebb darabjait. 1973-ban azonban a Szovjetunió is csatlakozott a szerzői jogi konvencióhoz, ami lehetetlenné tette a szolgáltatás változatlan továbbvitelét. Ujabbán az Ékszpressz-információ interdiszciplináris és komplex témakörökben ad tájékoztatást. 1978-ban 32 sorozatot kíván az Intézet megjelentetni belőle.

Meg kell még említeni a VINITI bibliográfiai, referatív és perforált cédula-szolgáltatását, amelyet számos tájékoztatási intézmény hasznosít. 1964-ben született meg a VINITI első (azóta automatizált) információ-kereső szolgáltatása (A fluor szerves vegyületei).

A VINITI-be a világ 130 országából évente 25 ezer folyóiratcím és 16 ezer monográfia érkezik be 6 különböző nyelven. A referáló-elemző munkát 23 ezer külső szakember végzi. Köztük 87 akadémikus, 1300 doktor és 8700 kandidátus.

A VINITI centralizált intézmény. Ezt a megoldást alapítói – röviden szólva – a Bradford-törvény kedvezőtlen hatásainak kiküszöbölése érdekében, valamint az interdiszciplináris és komplex kutatások előtérbe kerülése miatt tartották a legoptimálisabbnak. A 25 éves fejlődés csak tovább erősítette a megoldás helyességét.

1970-ben hagyták jóvá a VINITI integrált automatizált információrendszerének – az ASZSZISZTENT-nek a kifejlesztését, amely teljeskörű megvalósulása után kielégíti a SDI-szolgáltatások (Selective Dissemination of Information = az információk szelektív szolgáltatása) iránti szükségleteket, előállítja a VINITI valamennyi információ kiadványát, „kérdés-válasz” üzemmódban lehetővé teszi a retrospektív irodalom- és információkeresést. A rendszert átfogó volta, prognosztizálásra való felhasználhatósága és nagyfokú hatékonysága a világon páratlanná teszi.

A rendszer kifejlesztésének első szakasza 1975-ben befejeződött. Jelenleg üzemszerűen működik: 71 szignaletikus sorozatot és 6 sorozat Referatívnyü zsznalt állít elő, a sokféle indexről nem is szólva. Teljesítményét még fokozni kívánják. Kb. 1980-ig marad üzemben, amikor a most tervezés alatt álló második fejlesztési szakasz realizálására sor kerül. A harmadik fejlesztési szakasz megtervezéséhez 1980 után kezdenek hozzá.

Az ASZSZISZTENT mostani első változata Minszk típusú számítógépekkel, nagyrészt Optima típusú szervező automatákkal és Digiset fényszedőgépekkel van felszerelve.

A második változat számítógép-parkja főként ESzR gyártmányokból fog állni.

A VINITI 1977 óta mágnesszalagos adatbázisokat is előállít. Az elsőként kiadott 20 sorozatot a közeljövőben újabbak követik. 1980-ig az adatbázisok nem tartalmaznak még annotációkat és referátumokat.

Nem kevésbé grandiózus a VINITI automatizált mikrográfiai programja sem, amelyet jól jellemez, az a tény, hogy 1977-ben 8 hónap alatt közel 20 ezer folyóiratszámot vettek mikrohordozókra. 1976-ban indult meg – SDI-alapon – a mikromásolatok szolgáltatása. Ezt napjainkban 30 ezer intézmény veszi igénybe.

Külön említésre méltóak a sokkötetes kézikönyv-vállalkozások. (Az anyagok termikus állandói, Az égési termékek termodinamikai és termofizikai tulajdonságai, A világ tudományos és műszaki irodalma).

A már említett első információ-kereső rendszert három újabb követte (az akadémikusok számára rendelkezésre álló természet- és alkalmazott tudományi kereső rendszer, a távol-keleti tudósokat kiszolgáló kereső rendszer és az informatikai kereső rendszer).

1956-ban kezdett működni az Intézet fordító és fordításnyilvántartó irodája, amelyben 1972-ig több mint 100 ezer szakfordítás gyűlt össze. 1972-ben ez a részleg kivált a VINITI-ből, s most önálló intézményként működik. Időközben az Intézet meghonosította a tudományos és műszaki kéziratok letétbe helyezését. A letétbe helyezett (és a szerzői jog betartásával kezelt, illetve ezzel a feltétellel használható) kéziratok száma 1977 közepén 26,5 ezer volt.

A VINITI megalakulásától kezdve intenzív műhelye a kutatásnak és fejlesztésnek. A korszerű számítógépi, reprográfiai és távközlési technika tájékoztatási területen való meghonosodása sok tekintetben neki, illetve a vele együttműködő kísérleti üzemeknek köszönhető.

Nem titok: az informatika elméleti alapjainak lerakásában jórészt a VINITI vezetői és munkatársai jártak az élen. Legközismertebb elméleti-gyakorlati folyóirata az 1961-ben megindított Naucsno-tehnicseszkaja informacija, amelynek 1967 óta két sorozata van. 1963-ban kapott helyet a Referativnűj zszurnal sorozatai között az Informatika. Ennek 1967 óta angol változata is megjelenik. 1975-ben – a FID-dal együttműködve – indult meg a negyedévenként megjelenő Mezsduarodnűj forum po informacii i dokumentacii c. periodikum. Ezen kívül az Intézet számos egyedi kiadványt és gyűjteményt is közzétesz.

Az ötvenes évek közepén honosodott meg a VINITI-ben a kiegészítő képzés és továbbképzés. Tanfolyamain a KGST-országokból delegált szakemberek is részt vettek. A képzési-továbbképzési tevékenység 1971 folyamán elkülönült a VINITI-től. Azóta az IPKIR (Insztitut povűsenija kvalifikacii informacionnűh rabotnikov – Információs Dolgozók Továbbképző Intézete) gondozza ezt a fontos feladatot.

Az Intézet nagy nemzetközi tekintélyét bizonyítja, hogy szakemberei a nemzetközi tájékoztatási egyesületek és szövetségek munkájában való részvételre sűrűn kapnak felkérést, az Intézetet magát pedig gyakran kérik fel különféle nemzetközi rendezvények házigazdájául.

FUTALA Tibor

CONTENTS

SZILVÁSSY Zoltánné

THE INTERNATIONAL SERIALS DATA SYSTEM. — The article gives a systematized survey on the establishment, development functioning, long-range plans of the ISBD. It deals with the participation of socialist countries and Hungary in the system and presents the advantages to be expected and the characteristics of responsibility connected with the exploitation of them.

349–360. p.

KURUC Imréné

STANDARDIZATION TASKS IN THE FIELD OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE. — Library and documentation standards, published in Hungary in the years 1951–1955, — considered then as internationally significant — were exceeded by practical demands; in the meantime the fundamental international standards and standard recommendations were developed and new standardization problems, tasks emerged; the technicality of documents; the description of documents; codes and abbreviations; alphabetization — thesauri; library working processes, tools, equipments; mechanization. The article informs on the problems of their contemporary solution and on the Hungarian standards in hand.

361–367. p.

ZIRCZ Péter

THE NATIONAL LIBRARY IN THE PROFESSIONAL INFORMATION SYSTEMS. — The Hungarian national library — the National Library Széchényi — takes upon itself, arising from its function, a significant role in the international and national (inlandish) information systems. As a matter of course it participates, in the first place, in special (document-oriented) systems which are connected with the basic functions, namely, with registration of national book and periodical production. The engagement in sectoral systems results from the special library functions and from the activity of the Centre for Library Science and Methodology. The responsibilities deriving from the particular national and international cooperation cannot be left out. In reality, here the cooperation and coexistence of systems — library and information —, overlapping each other, exist. The results of the participation in international information systems are so

far significant, but many things ought to be completed in order that the system should be „fit functioning”. It can be said that we are „fit for input” but still cannot „take” the output.

368–374. p.

CSÚRY István

COLLECTING OF LEGAL DEPOSIT COPIES FOR THE PRESENT AND THE FUTURE (About the document types carrying the „necessary” information). – Foreign literature deals much with the questions of library acquisition and collecting but satisfying principles – mainly those concerning the optimum development of collections in national libraries – did not develop till now. In what manner do mechanical memories modify the archival functions of libraries in our electronic age? How can the fundamental principle be realizable according to which libraries should set forth their archival function as an organic element of their total activity in a mutual effect devoted to social processes? Is it the national library’s duty to store all inlandish documents or is this task to be performed in cooperation with other libraries? Which are the documents carrying primary information? Which should be the aspects of selection? The article is looking for answers to these questions.

375–389. p.

Inlandish panorama

KIRÁLY Lászlóné–SZÓKE Tiborné

HOW SHOULD THINGS GO ON? – Plans of development in the network of the Szabó Ervin Municipal Library. In the last decade – similar to international tendencies – a definite course of integration took place in the librarianship of Budapest, as regards its structure and services. However, the stretching problems of „how should things go on” present themselves still in this field. The authors outline the new organizational ideas which are connected with the plans of city development; the main point of which is the assuring of a gradual provision. In addition to a new central library it is inevitable to establish libraries with large basic area – 1500–2500 m² – suitable for regional functions; the medium-sized libraries – with 600–1000 m² basic area – as well as the service points functioning for the time being, too, are connected with the large libraries; the greater part of them will be needed in the future too. Central services ought to be extended, the existing ones improved. When establishing the organizational frames the feasible widening of functions and services, the development of system into an information system and the further organization of work and business should be considered.

390–409. p.

HILLER István

THE CENTRAL LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF FORESTRY AND WOOD INDUSTRY RECEIVED A NEW HOME. – Historical antecedents. From the planning to the beginning of building. Transfer of the building and its characteristic data. Removal and fitting out. Some comprehensive statements, experiences.

410–422. p.

Chronicle

FÉNYES Miklós

THE ACTIVITY OF THE COUNCIL OF UNIVERSITY LIBRARY DIRECTORS IN 1976–77. The work of the Council was determined upon the recommendations of the 2. National Conference of University and College Libraries, held in 1975. They dealt with the following: elaboration of long-range development guiding principles; the organizational-network problems of university libraries; the research work going on in university libraries in the light of university integration; the amount of credit granted for acquisition the qualification of librarians; the mechanization problems of university libraries; the foreign documentation of university doctoral dissertations; the participation of library directors in the work of university councils; the strengthening of information bases belonging to the Council of University Library Directors.

423–427. p.

Forum

BILLÉDI Ferencné–CSENDES Béla–DOMOKOS Miklósné–KOVÁTS Zoltán

CONTRIBUTION to János DÚZS'S article entitled „The first phase in the elaboration of the national professional information system”, published in Könyvtári Figyelő, 24. vol. 1978. 3. no. 221–227. p.

428–442. p.

HÉBERGER Károly

CONTRIBUTION to Ferenc ARATÓ's article, entitled „Timely tasks of the pedagogical information system”, published in Könyvtári Figyelő, 24. vol. 1978. 3. no. 228–238. p.

443–445. p.

FOGARASSY Miklós

DEVELOPMENT OF THE CITY LIBRARY NETWORK IN PARIS. — The review is compiled on the basis of the following articles: Les bibliothèques de la ville de Paris. Analyses et perspectives (Paris 1973–1974. Prefecture de Paris), BAUDIN, Guy: Éléments pour un programme de bibliothèque publique (Paris, 1974. Service Technique des Bibliothèques. 32.p.), BAUDIN, Guy: Les Bibliothèques de ville de Paris (Bulletin d'Informations ABF. 1976. 90. no. 21–26. p.) Quatre nouvelles bibliothèques a Paris. Trocadéro, Beaugrenelle, Vandamme, Picpus (Bibliographie de la France. 1977. 39.no. 1622–1630.p.)

446–450. p.

BARBERI, Francesco

THE PUBLIC LIBRARY IN ROME. — Summary of the article entitled La biblioteca pubblica a Roma, published in Bolletino d'informazioni, 1977. 2. no. 97–110. p.

451–454. p.

SWANSON, Don R.:

INFORMATION RETRIEVAL AS A TRIAL-AND-ERROR PROCESS. — The article published in Library Quarterly, 47. vol. 1977. 2. no. 128–148. p. is translated, and summarized.

455–458. p.

Reviews

WARD, Martin L.: Readers and Library Users. London, 1977. Library Association 96. p. (Rev.: KAMARÁS István)

459–463. p.

NYREN, Karl: ALA-ISAD Institute on the National Network (The plan of national bibliographic data exchange network in the USA. Report on the continuing training conference of the ALA.). Library Journal. 1977. 1.no. 761–763.p. (Rev.: BALÁZS János)

464–469. p.

ČERNYJ, A.I. Vsesojuznyj institut naučnoj i tehničkoj informacii (VINITI): itogi, zadači, perspektivy (Results, tasks, perspectives of the All-Union Soviet Scientific and Technical Information Institution). Naučno-tehničeskaja informacija. Ser.1. 1977. 11–12.no. 13–26.p. (Rev.: FUTALA Tibor.)

470–472. p.

SZILVÁSSY Zoltánné

INTERNATIONAL SERIALS DATA SYSTEM (INTERNATIONALES SYSTEM FÜR DIE REGISTRATUR VON DATEN PERIODISCHER VERÖFFENTLICHUNGEN).

– Der Artikel gewährt einen systematisierten Überblick über die Ausbildung, Entwicklung, Funktionierung, die perspektivischen Pläne des ISDS. Die Teilnahme Ungarns und der sozialistischen Länder in dem System wird dargestellt und die zu erwartenden Vorteile und die mit ihrer Ausnützung verknüpfte Verantwortung besprochen.

349–360. p.

KURUC Imréné

AUFGABEN DER STANDARDISIERUNG AUF DEM GEBIETE DES BIBLIOTHEKS- UND INFORMATIONSWESENS.

– Die Bibliotheks- und Dokumentationsnormen, veröffentlicht in Ungarn in den Jahren zwischen 1951 und 1955 – welche damals auch in internationaler Hinsicht für hervorragende Leistung galten – wurden von den praktischen Ansprüchen überholt; inzwischen wurden grundlegende internationale Normen und Normenempfehlungen ausgearbeitet und neue Probleme. Aufgaben der Standardisierung aufgetaucht: die Formsachen der Dokumente; die Beschreibung der Dokumente; Kodex und Abkürzungen; Alphabetisierung und Transliteration, Klassifikation – Thesauri; bibliothekarische Arbeitsprozesse, Geräte, Einrichtungen; Mechanisierung. Der Artikel informiert über die Aufgaben für eine zeitgemässe Lösung und über die sich in Arbeit befindlichen ungarischen Normen.

361–367. p.

ZIRCZ Péter

DIE NATIONALBIBLIOTHEK IN DEN BERUFLICHEN INFORMATIONSSYSTEMEN.

– Die ungarische Nationalbibliothek – die Széchényi Nationalbibliothek – übernimmt, ihrer Funktion gemäss, eine wichtige Rolle in den internationalen und nationalen (einheimischen) Informationssystemen. Selbstverständlich beteiligt sie sich vor allem in den speziellen (Dokumentum-orientierenden) Systemen, was mit den Grundfunktionen zusammenhängt, namentlich mit der Registrierung der einheimischen Buch- und Zeitschriftenernte. Die Verpflichtung den Zweigsystemen gegenüber entspringt aus den fachbibliothekarischen Funktionen und aus der Tätigkeit der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik. Man muss jedoch auch mit den eigenartigen nationalen und internationalen Verpflichtungen der Zusammenarbeit rechnen. Es handelt sich eigentlich um das Zusammenleben, Zusammenarbeit zweier, sich teilweise überdeckender Systeme, – der Bibliotheks- und Informationssysteme. Die Ergebnisse unserer Teilnahme in den internationalen Systemen sind bisher erfolgreich, um jedoch erreichen zu können,

dass dieselbe „funktionsfähig“ sein sollen, wird noch vieles beendigt werden müssen. Wir können behaupten, dass wir „input-fähig“ sind, doch den output können wir noch nicht „aufnehmen“.

368–374. p.

CSÚRY István

SAMMELN DER PFLICHTEXEMPLARE FÜR DIE GEGENWART UND ZUKUNFT (Über die Typen der „notwendige“ Informationen tragenden Veröffentlichungen). – Die ausländische Fachliteratur beschäftigt sich viel mit den Fragen des Bestandsaufbaus und Sammelns. Beruhigende Prinzipien – vor allem solche die sich auf die optimale Entwicklung der Sammlungen in Nationalbibliotheken beziehen – haben sich nicht entfaltet. Wie ändern die maschinellen Speicher in unserem elektronischem Zeitalter die Archivfunktion der Bibliotheken? Wie kann jener Grundsatz durchgesetzt werden, wonach die Bibliothek ihre Archivfunktion als organisches Element ihrer Gesamttätigkeit in Wechselwirkung mit den lebenden gesellschaftlichen Prozessen ausübt? Muss die Nationalbibliothek jedes einheimische Dokument archivieren oder soll sie diese Aufgabe im Verein mit anderen Bibliotheken erfüllen? Welche sind die primären Informationen tragende Dokumente? Welche sollen die Standpunkte der Selektion sein? Der Artikel sucht Antwort auf diese Fragen.

375–389. p.

Inländisches panorama

KIRÁLY Lászlóné–SZÓKE Tiborné

UND WIE SOLLE ES WEITERGEHEN? – Die Entwicklungspläne im Netz der Szabó Ervin Hauptstädtischer Bibliothek. In dem vergangenen Jahrzehnt – ähnlich zu den internationalen Tendenzen – fand im Budapester Bibliothekswesen auch hinsichtlich der Struktur und den Dienstleistungen ein ausgeprägter Integrierungsprozess statt. Die vorhandenen Probleme des „wie soll es weitergehen“ melden sich noch immer auf diesem Gebiet. Die Verfasser schildern die neuen organisatorischen Konzeptionen, welche sich an den Plänen für Stadtentwicklung knüpfen und deren Wesen die Sicherstellung der stufenweise stattfindenden Versorgungsform ist. Nebst einer neuen Zentralbibliothek werden auch Bibliotheken benötigt, mit grosser Grundfläche – 1500–2500 m² – auch für regionale Aufgaben geeignet; zu diesen Bibliotheken werden sich mittelstufige Bibliotheken von 600–1000 m² Grundfläche anschliessen, ebenso auch die gegenwärtig funktionierenden Dienststellen, da die Mehrzahl derselben auch in der Zukunft benötigt

wird. Die zentralen Dienstleistungen müssen erweitert und die Vorhandenen verbessert werden. Bei der Entfaltung der organisatorischen Rahmen muss man die mögliche Erweiterung der Funktionen, verschiedene Dienstleistungen, die Entwicklung des Systems zu einem Informationssystem und die weitere Arbeits- und Betriebsorganisation berücksichtigen.

390–409. p.

HILLER István

DIE ZENTRALBIBLIOTHEK DER UNIVERSITÄT FÜR FORSTWISSENSCHAFT UND HOLZINDUSTRIE IN EINEM NEUEN GEBÄUDE. – Historische Vorgeschichte. Von der Planung bis zum Beginn der Bauarbeit. Übergabe und charakteristische Daten des Gebäudes. Übersiedlung und Einrichtung. Einige zusammenfassende Feststellungen, Erfahrungen.

410–422. p.

Chronik

FÉNYES Miklós

ÜBER DIE TÄTIGKEIT DES RATES DER DIREKTOREN AN DEN UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEKEN IN 1976–77. – Die Empfehlungen der 2. Landeskonferenz der Universitäts- und Hochschulbibliotheken, gehalten im Jahre 1975, bestimmten die Arbeit des Rates. Die Konferenz befasste sich mit der Ausarbeitung der perspektivischen Entwicklungsprinzipien, mit den organisatorischen und Netzproblemen der Universitätsbibliotheken, im Lichte der Universitätsintegration, mit dem Unterricht fachliterarischer Kenntnisse, mit der in den Universitätsbibliotheken laufenden wissenschaftlicher Forschungsarbeit, mit den Kredit für Bestandsanschaffung mit der Fachbildung der Bibliothekare, mit den Mechanisierungsproblemen der Universitätsbibliotheken, laufenden wissenschaftlicher Forschungsarbeit, mit den Kredit für Bestandsanschaffung, mit der Fachbildung der Bibliothekare, mit den Mechanisierungsproblemen der Universitätsbibliotheken, mit der ausländischen Dokumentation der Doktorarbeiten an der Universität, mit Teilnahme der Bibliotheksdirektoren in der Arbeit der Universität, mit Teilnahme der Bibliotheksdirektoren in der Arbeit der Universitätsräte, mit der Kräftigung der Informationsbasis des Rates der Bibliotheksdirektoren an den Universitäten.

423–427. p.

Forum

BILLÉDI Ferencné–CSENDES Béla–DOMOKOS Miklósné–KOVÁTS Zoltán

BEITRAG ZUM ARTIKEL: DÚZS János: Über die erste Phase des nationalen beruflichen Informationssystems (Könyvtári Figyelő. Jg.24. 1978. 3.no. 221–227.S.).

428–442. p.

HÉBERGER Károly

Beitrag zum Artikel: ARATÓ Ferenc: Zeitgemasse Probleme des pädagogischen Informationssystems. (Könyvtári Figyelő. Jg.24. 1978. 3.no. 228–238.S.) 443–445. p.

Ausblick

FOGARASSY Miklós

DIE ENTWICKLUNG DES STÄDTISCHEN BIBLIOTHEKSNETZES IN PARIS. – Die Zusammenstellung umfasst die Publikationen: Les bibliothèques de la ville de Paris. Analyses et perspectives (Paris, 1973–1974. Préfecture de Paris), BAUDIN, Guy: Éléments pour un programme de bibliothèque publique (Paris, 1974. Service Technique des Bibliothèques. 32 p.), BAUDIN, Guy: Les Bibliothèques de Ville de Paris (Bulletin d'Informations ABF. 1976. 90. no. 21–26. p.) Quatre nouvelles bibliothèques a Paris. Trocadéro, Beaugrenelle, Vandamme, Picpus (Bibliographie de la France. 1977. 39. no. 1622–1630. p.). 446–450. p.

BARBERI Francesco

ALLGEMEINBIBLIOTHEK IN ROM. – Zusammenfassung des Artikels La biblioteca pubblica a Roma, veröffentlicht in Bolletino d'informazioni, 1977. 2.no. 97–110. p. 451–454. p.

SWANSON, Don R.

INFORMATIONSCHEUCHE ALS EIN ANNÄHERUNGSPROZESS DURCH GEFÜHRT AUF DEM WEGE VON VERSUCHEN. – Auszüge des Artikels Information retrieval as a trial-and error process, veröffentlicht in Library Quarterly, 47.vol. 1977. 2.no. 128–148.p. 455–458. p.

Rezensionen

WARD, Martin L.: Readers and library users (Leser und Bibliotheksbenützer). London, 1977. Library Association. 96.p. (Rez.: KAMARÁS István) 459–463. p.

NYREN, Karl: ALA-ISAD Institut on the National Network (Plan eines nationalen bibliographischen Datenaustausch-Netzes in den Vereinigten Staaten Amerikas. Bericht über die berufliche Weiterbildungskonferenz des Amerikanischen Bibliotheksverbandes). Library Journal. 1977. 1.no. 761-763. p. (Rez.: BALÁZS János) 464-469. p.

ČERNYJ, A.I.: Vsesojuznyj institut naučnoj i tehničeskoj informacii (VINITI): itogi, zadači, perspektivy (Ergebnisse, Aufgaben, Perspektiven des Allunions Wissenschaftliches und Technisches Informationsinstituts in der Sowjetunion). Naučno-tehničeskaja informacija. Ser. 1. 1977. 11-12.no. 13-26.p. (Rez.: FUTALA Tibor) 470-472. p.

СИЛВАШИ Золтаннэ

ISDS (International Serials Data System — Международная система регистрации данных периодических изданий). — Статья дает систематический обзор о формировании, развитии, деятельности и перспективных планах ISDS. Излагает участие в системе социалистических стран и Венгрии, ожидаемые выгоды и характер ответственности вытекающей из их пользования.

стр. 349—360

КУРУЦ Имренэ

ЗАДАЧИ В ОБЛАСТИ СТАНДАРТИЗАЦИИ БИБЛИОТЕК И БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА. — Библиотечные и документационные стандарты, опубликованные в Венгрии между 1951—55 гг., которые в свое время даже в международном масштабе считались достижением, уже отжились, так как между тем разработаны основные международные стандарты и рекомендации стандартов, возникли такие новые проблемы и задачи в области стандартизации — как форма документов; описание документов; коды и сокращения; алфавитная расстановка и транслитерация; классификация, тезауры; библиотечные процессы, средства, оборудования; механизация. Статья информирует о вопросах современного решения этих задач, подготовляемых новых венгерских стандартах.

стр. 361—362

ЗИРЦ Петер

НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА В ОТРАСЛЕВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМАХ. — Венгерская национальная библиотека — Государственная библиотека им. Сечени — исходя из своих функций, принимает на себя значительную роль в международных и национальных (отечественных) информационных системах. Естественно, что в первую очередь принимает участие в специальных ориентирующихся на документы) системах. Это связано с ее основной функцией, именно с регистрацией отечественной книжной и журнальной продукции. Обязанность к отраслевым системам вытекает из ее спецбиблиотечных функций и деятельности Центра библиотековедения и методической работы. Но нельзя не считаться и со специфическими национальными и международными обязанностями в области библиотечного дела. В действительности речь идет о сожительстве и сотрудничестве двух отчасти дублирующих себя систем — библиотечной и информационной систем. Достигнутые до сих пор результаты нашего участия в международных информационных системах значительные, но для того, чтобы система была действительно способной для функционирования, нужно еще многие работы завершить. Мы можем сказать что мы способны для ввода, но еще не способны принимать выводы.

стр. 368—374

СБОР ОБЯЗАТЕЛЬНЫХ ЭКЗЕМПЛЯРОВ ДЛЯ НАСТОЯЩЕГО И ДЛЯ БУДУЩЕГО. (О типах изданий, носителей «нужных» информации). — За рубежомная спецлитература много занимается с вопросами библиотечного комплектования, собиранием фондов, но успокоительные принципы — особенно такие, которые касаются оптимального сформирования собраний национальных библиотек — еще не сформировались. Как модифицируют в эпохе электроники памяти машин архивальные функции библиотек? Как можно осуществить тот принцип, на основании которого библиотека осуществляет свою архивальную функцию как органический элемент всей своей деятельности в взаимодействии с живыми общественными процессами? Должна ли национальная библиотека сама хранить все отечественные документы, или может ли эту задачу выполнять в сотрудничестве с другими библиотеками? Каким образом документы являются носителями первичной информации? Статья ищет ответ на эти вопросы.

стр. 375—389

Библиотечная жизнь страны

КИРАЛЬ Ласлонэ—СЕКЕ Тиборнэ

КАК ДАЛЬШЕ? ПЛАНЫ РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕЧНОЙ СЕТИ СТОЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ ЭРВИНА САБО. — Подобно международным тенденциям, за последнее десятилетие в библиотечном деле Будапешта произошел определенный интеграционный процесс, как со структуральной точки зрения, так и с точки зрения услуг. Но настойчивые проблемы «как дальше» все еще проявляются в этой области. Авторы излагают новые организационные представления, связанные с планами развития города, существо которых является обеспечение ступенчатой формы библиотечного оснащения. Кроме новой центральной библиотеки имеется потребность в строительстве библиотек с основной площадью 1500—2500 м², которые выполняли бы роль региональных библиотек и к которым принадлежали бы потом средней величины библиотеки с основной площадью 600—1000 м², и также действующие уже в настоящее время пункты для выдачи, существование большинства которых и в будущем останется нужным. Нужно расширить центральные услуги, а существующие совершенствовать. При формировании организационных рамок, нужно думать на возможность расширения функций, типов услуг, на развитие системы в информационную систему, на организацию и производительность работы.

стр. 390—409

ХИЛЛЕР Иштван

НОВОЕ ЗДАНИЕ ПОЛУЧИЛА БИБЛИОТЕКА УНИВЕРСИТЕТА ЛЕСНОЙ И ДЕРЕВООБРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ. — История предшествующих событий. От планирования до начатия постройки. Передача здания и его характерные данные. Несколько суммирующих установлений, опытов.

стр. 410—422

ФЕНЬЕШ Миклош

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВЕТА ДИРЕКТОРОВ УНИВЕРСИТЕТСКИХ БИБЛИОТЕК В 1976—77 гг. — Работа совета была определена рекомендациями II общегосударственной конференции университетских и вузовских библиотек (1975.). Совет занимался разработкой директив перспективного развития, с организационно-сетевыми проблемами университетских библиотек в зеркале университетской информации, с вопросами преподавания спецлитературных знаний, с научными исследованиями, проводимыми в университетских библиотеках, с расходами для комплектования, со специальной библиотечной подготовкой, с проблемами механизации университетских библиотек, с заграничной документацией венгерских докторских диссертаций, с участием директоров библиотек в работе университетских советов, с укреплением информационной базы Совета директоров университетских библиотек.

стр. 423—427

Ф о р у м

БИЛЛЕДИ Ференцнэ—ЧЕНДЕШ Бела—ДОМОКОШ Миклошнэ—
КОВАЧ Золтан

ВЫСТУПЛЕНИЕ к статье ДУЖ Яноша «О первом этапе разработки Государственной отраслевой информационной системы», опубликованной в № 3 журнала от 1978 г. стр. 221—227.

стр. 428—442

ХЕРБЕРГЕР Кароль

ВЫСТУПЛЕНИЕ к статье АРАТО Ференца «Современные задачи педагогической информационной системы», опубликованной в № 3 журнала от 1978 г. стр. 228—238.

стр. 443—445

Библиотечное дело за рубежом

ФОГАРАШИ Миклош

РАЗВИТИЕ СЕТИ ПАРИЖСКИХ ГОРОДСКИХ БИБЛИОТЕК. Обзор составленный на основании следующих публикаций: Les bibliothèques de la ville de Paris. Analyses et perspectives (Paris, 1973—1974. Prefecture de Paris), BAUDIN, Guy, Éléments pour un programme de bibliothèques. 32 p.), BAUDIN, Guy: Les Bibliothèques de Ville de Paris (Bulletin d'Informations ABF. 1976. 90. no. 21—26. p.), Quatre nouvelles bibliothèques à Paris. Trocadéro, Beaugrenelle, Vandamme, Picpus (Bibliographie de la France. 1977. 39. no. 1622—1630. p.).

стр. 446—450

БАРБЕРИ, Франческо

ПУБЛИЧНЫЕ БИБЛИОТЕКИ В РИМЕ. — Суммирование статьи, опубликованной в журнале *Bolletino d'Informazioni*, 1977. № 2. стр. 97—110.

стр. 451—454

СВЕНСОН, Дон Р.

ПОИСК ИНФОРМАЦИИ КАК ПРОЦЕСС ПРИБЛИЖЕНИЯ В ФОРМЕ ПРОБ И ОШИБОК. — Отрывки из статьи, опубликованной в журнале *Library Quarterly*, vol. 47. 1977. № 2. стр. 128—148.

стр. 455—458

Обзор

ВОРД, Мартин Л.: Читатели и пользователи библиотек.
(Рец.: КАМАРАШ Иштван).

стр. 459—463

НЕЙРЕН Карл: План государственной сети обмена библиографическими данными в США. Отчет совещания Американской библиотечной ассоциации по повышению квалификации.
(Рец.: БАЛАЖ Йанош).

стр. 464—469

ЧЕРНЫЙ, А. И.: Всесоюзный институт научной и технической информации (ВИНИТИ): итоги, задачи, перспективы. Суммирование статьи, опубликованной в журнале «Научно-техническая информация, Серия I». 1977. № 11/12. стр. 13—16.
(Рец.: ФУТАЛА Тибор).

стр. 470—472

Ára: 15, Ft

